

# Новы Час

## ПЛОШЧА-2010

- НАРОДНАЯ ПАДТРЫМКА  
НА КРЫВІ** ..... Стар. 3  
**НОВЫ БЕЛАРУСКІ ПАРАДАК**  
..... Стар. 5  
**ЧЫРВОНА-ЗЯЛЁНЫ ТЭРОР**  
..... Стар. 6  
**ЛІЛЕЯ** ..... Стар. 27  
**ЗАЛАТАЯ СТАРОНКА Ў ГІСТОРЫ**  
..... Стар. 28



ISSN 2218-2144



9 0 7 7 2 2 1 8 0 2 1 4 4 0 1

1 0 0 4 7

ПАВАЖАНЯЯ ЧЫТАЧЫ!

НАСТУПНЫ НУМАР  
ГАЗЕТЫ ВЫЙДЗЕ  
7 СТУДЗЕНЯ 2011 ГОДА!

## ВІНШАВАННЯ

# ШЧАСЛВЫХ СВЯТАЎ!

Эты перадкаядны нумар мы хацелі зрабіць святочным, добрым і ўёплым — такім жа, як само Нараджэнне Христова. На жаль, паслявыбарчыя падзеі — жорсткае збіццё і затрыманні соцені людзей — унеслі свае карэктывы. І гэты нумар, амаль цалкам прысвечаны таму, што адбывалася з 19 снежня.

Тым не менш, перад святам Божага Нараджэння звычайна добры час для таго, каб падвесці вынікі і папрасіць у Бога нешта на будучы год для сябе і сваіх родных.

Для адных Каляды — гэта той час, калі ў імбірным водары людзі ставяць елку і ўпрыгожваюць дом, накрываюць святочны стол і збрашацца ў ўёплым і добрым крузе. Для іншых — час адзіноты і неверагоднай самоты.

Ва ўсіх свае асацыяцыі, свае ўспаміны пра 2010 год. Для кожнага ён не быў простым, мы су-тыкнуліся з расчараўніямі і не раз адчайваліся. Але мы спазналі радасць, упэўненасць і надзею.

Гэта быў год крызісу, эканамічных турбот, палітычнага фарсу пад назвай выбары і не-прыкрытай няянавісці ўлады да сваіх грамадзян. Былі моманты, калі ў нас апускаліся руکі і не было ніякага жадання, ніводнай прычыны працягваць барацьбу. Але гэта праходзіла, і мы ўзні-маліся зноў і зноў.

У 2010 годзе, гдзез зімовай алімпіяды ў Ванкуверы, не спыняліся вайсковыя канфлікты, у якіх загінуў не адзін дзесятак чалавек, было нямала прыродных катаклізмаў і катастроф. Для адных краін ён стаў часам уздыму, умацаванія пазіцый, для іншых — перыядам смутку і жалобы, як для Польшчы.



За гэты год усе мы многае паспелі зрабіць. Нехта стварыў сям'ю, спазнаў радасць бацькоўства і пачаў гадаваць унукаў. Хтосьці пераехаў на новае месца і пабудаваў сваё новае жыццё. Многія знайшлі сваю справу, сваю шчаслівую зорку. Нехта шмат падарожнічаў, пабываў у экзатычных кутках свету. Некаторыя, на жаль, аддаліся ад сяброў ці родных, страцілі близкіх. Для іх гэта быў год жалобы і пакінутасці, але яны вытрымалі і працягвалі жыць. Многія сус-

трэлі новых людзей, знайшлі добрых сяброў, кахраных. Усе мы адчулі самыя розныя эмоцыі, ад небывалай узнёсласці да глыбо-кага смутку.

На свята Божага Нараджэння ёсьць добрая магчымасць кожнаму нешта пажадаць. Усім зычым добрага здароўя, асабліва тым, хто ў шпіталі ці сустэрэне там Новы год. Тым, хто расчараўся, — знайсці новая стымулі і зноў паверыць у свае сілы. Тым, хто ў пошуку, — заняць сваё месца. Падманутым — знайсці магчы-

масць прафесій. Тым, хто адчуў страту, — тримацца і жыць, захаваўшы ў памяці вобразы блізкіх. Навучэнцам — цярпення і ўмэння цаніць студэнцкія гады.

Тым, хто ў дарозе, — дайсці да мэты і вярнуцца дадому. Тым, хто зараз за кратамі, — трывання і веры ў лепшы час. Мы з вамі.

Няхай ваш дом заўсёды будзе поўным цеплыні, дабрыні, звычайнага шчасця. У працы жадаец упэўненасці, мудрасці і амбіцыйнасці. У адносінах — даверу, шчырасці і адданасці.

Яшчэ год таму мы задаваліся пытаннем, што нас чакае ў будучыні. Зараз мы ведаем гэту будучыню. Мы гэты год пражылі. І з нецярпівасцю глядзім і надзеяй глядзім наперад.

Таму наша галоўнае пажаданне ў тым, каб кожны дзень быў асаблівым, поўным падзеі і эмоцый, поўным надзеі на лепшую будучыню, поўным сіл для барацьбы за сябе, сваіх родных, за сваю краіну. Са святам Божага нараджэння Вас, і шчаслівага Новага года!

# ФАКТЫ, ПАДЗЕІ, ЛЮДЗІ

2

## ▶ ЗАЯВЫ

### БЕЛАРУСКАЯ АСАЦЫЯЦІЯ ЖУРНАЛІСТАЎ

Грамадскае аб'яднанне «Беларуская асацыяція журналістаў» выказвае рашучы пратэст супраць шакуючага факту прымянення сілы супрацоўнікамі міліцыі ў дачыненні да журналістаў і грамадскіх актывістаў увечары 19 снежня.

Праваахоўнікі жорстка зблізілі нашых калег, пашкодзілі і аднялі іх прафесійную апаратуру, не зважаючы на актуальныя журналісцкія пасведчанні. Пры гэтам падцярдзілі рэпарцёры беларускіх СМІ і афіцыйна акрэдытаваныя ў краіне замежныя журналісты.

Пасля мірнай грамадзянскай акцыі на плошчы Незалежнасці ўвечары 19 снежня міліцыя затрымала щэраг журналістаў, якія асвяталялі ход падзеі. І зноў супрацоўнікі праваахоўных органаў не зважалі на журналісцкія пасведчанні, груба і беспадстаўна парушаючы прафесійныя права нашых калег на бесперашкоднае зборанне інфармацыі.

Паводле інфармацыі ГА «БАЖ», як мінімум 20 журналістаў былі затрыманы, яшчэ столькі ж былі збітыя супрацоўнікамі міліцыі.

Такім брутальным чынам улады краіны ў чарговы раз выказалі свою абсалютную непавагу да базавых грамадзянскіх і прафесійных правоў.

ГА БАЖ выказвае свой рашучы пратэст супраць формы асвялення вядучымі дзяржаўнымі электроннымі СМІ мірнай грамадзянскай акцыі, якая адбылася ўвечары ў Мінску 19 снежня. Беларуское грамадства было абсалютна дэзінфармаваным наконт мэтаў гэтага мерапрыемства, колькасці ўдзельнікаў і іх дзеянняў, а таксама жорсткасці, з якой дзеянічалі супрацоўнікі міліцыі падчас разгону мірнай акцыі.

ГА «Беларуская асацыяція журналістаў» патрабуе неадкладнага расследавання ўсіх выпадкаў гвалту супраць журналістаў і перашкодаў для іх прафесійнай дзеянісці, а таксама прызначэння ўсіх вінаватых да адказнасці.

### САЮЗ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Уечары 19 снежня на вуліцы Калектарнай у Мінску быў жорстка збіты вядомы беларускі паэт, сяббар Рады Саюза беларускіх пісменнікаў, кандыдат у прэзідэнты Уладзімір Някляев.

Пасля тэрміновай шпіталізацыі ён быў затрыманы, і цяперашніе месцахаджанні Уладзіміра Някляева застаецца невядомым.

Рада Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісменнікаў» выказвае занепакоенасць ягоным лёсам і рашуча патрабуе вызвалення Уладзіміра Някляева, выдатнейшага творцы сучаснасці.

### ЕУРАПЕЙСКІ ПАРЛАМЕНТ

Кіраунікі дэлегацыі Еўрапарламента ў Парламенцкай асамблее Еўрапарламента, дэлегацыі Еўрапарламента па адносінах з Беларуссю і Падкамітэта Еўрапарламента па правах чалавека выступілі з сумеснай заявай адносна правядзення прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі.

Яны падтрымалі папярэдняй высновы наглядальнай місіі БДПЧ/АБСЕ і рашуча асудзілі прымяненне гвалту ў дачыненні да лідараў апазіцыі, журналістаў, праваахоронцаў і мірных дэмантрантаў.

Прадстаўнікі Еўрапейскага парламента заклікаюць да неадкладнага вызвалення затрыманых, правядзення расследавання ўсіх акалічнасцяў прамернага прымянення сілы з боку міліцыі і спецслужбаў і прызначэння да адказнасці ўсіх вінаватых у пашрушэнні правоў чалавека і асноўных свободаў.

У заяве таксама ёсьць заклік да ўладаў Беларусі «прыслухацца да патрабаванняў беларускага грамадства, у тым ліку і да ідэяў апазіцыі, і аднавіць нацыянальную грамадскую дыскусію аб будучыні краіны і паслядоўным плане рэформаў».

«Мы будзем чакаць вынікаў такога ўнутранага палітычнага дыялогу, які мог бы прывесці да ўдзелу нашых партнёраў з Беларусі ў Еўрапарламенте і да пачатку поўнамаштабнага двухбаковага парламенцкага дыялогу», — падкрэслівае ўсе.

### ПАРЛАМЕНЦКАЯ АСАМБЛЕЯ САВЕТА ЕУРОПЫ

Спецдакладчык па Беларусі Парламенцкай асамблее Савета Еўропы Сініка Хурскайнен асудзіла гвалт на вуліцах Мінска пасля прэзідэнцкіх выбараў у нядзельню 19 снежня.

«Я ўстрывожаная паведамленнямі аб тых шматлікіх арыштах, што быті, у тым лідараў апазіцыі, уключна з кандыдатамі ў прэзідэнты, актывістамі і журналістаў, якія былі збітыя міліцыяй», — сказала палітык.

Сініка Хурскайнен была ў Мінску ў складзе місіі па назіранні за выбарамі Парламенцкай асамбліе АБСЕ: «Падчас назірання за выбарамі мне не далі нікага шанцу глядзець за падлікам галасоў, білетэнія».

Дакладчык ПАСЕ па Беларусі настойліва заклікае сілы бяспекі і дэмантрантаў стрымлівацца ад любых далейшых спроб прымянення гвалту. Яна таксама заклікала ўлады Беларусі вызваліць затрыманых людзей.

«Усё асобы павінны мецьмагчымасць мірна здзяйсніць сваё права на свабоду выказвання меркавання і сходаў, у тым ліку, калі крытыкуюць беларускія ўлады і выбарчы працэс. Я шкадую, што гэтыя выбары ўяўляюць сабой страчаную магчымасць для прызначэння Беларусі да еўрапейскіх каштоўнасцяў і прынцыпаў», — сказала спецдакладчык па Беларусі ПАСЕ.

## ▶ ПРАВЫ ЧАЛАВЕКА

### ШТУРМ «ВЯСНЫ»

Алена ВАРАЖБЕЙ

**Праваахорончы цэнтр «Вясна» пазбаўлены ўсіх кампутараў. Уноч з 19 на 20 снежня міліцыя ўварвалася ў офіс, куды паступала інфармацыя па выніках галасавання ад назіральнікаў.**

«На працягу ночы двойчы «штурмавалі» наш офіс. Была канфіскаваная ўся аргтэхніка. Мы фактывічна пазбаўленыя сродкамі працы. І будзем нейкі час працаваць па-за офіснымі ўмовамі», — паведаміла супрацоўніца праваахорончага цэнтра Таццяна Равіка.

Супрацоўнікі Першамайскага РУУС правялі вынікту тэхнікі ў тры гадзіны ночы. Яны

скарысталіся момантам, калі двое праваахоронцаў выходзілі з офісу, і дзвёры не паспелі зачыніць. Прычынай свайго візіту яны абвясцілі пошуку рэчаў ці каштоўнасцей, якія маглі б' мець дачыненне да злачынства. «Каштоўнасці быццам бы не знайшли. А інфармацыйныя носьбіты вынілі. Вось мы паглядзім, да якога злачынства яны могуць мець дачыненне», — сказаў кіраунік «Вясны» Алесь Бяляцкі. Другая спроба пранікнення ў офіс не здзейснілася.

Наступным днём за офісам працягвалася весціся вонкавае назіранне. «Так што ў нас выбарчая кампанія працягваеца, — рэзюмаваў Алесь Бяляцкі. — Але ў нейкай ступені я лічу, што гэта ацэнка нашага назірання. Тако, што мы рабілі ўсе гэтыя трэціяць. Пра тое, што ўлады не хацелі ба на самай спрабе ведаць пра вынікі нашага назірання, сведчаць якраз эдэрні гэтыя ночы».

У дзень галасавання «Вясне» адкрытымі стацыянарнымі тэлефонамі.

## ▶ ПАДРАБЯЗНАСЦІ

### ПАЧАЛАСЯ КАМПАНІЯ САЛІДАРНАСЦІ

Генадзь КЕСНЕР

**21 снежня ўвечары ля муроў із аляттара часавага ўтрымання на вуліцы Акresscіна ў Мінску прайшла акцыя салідарнасці з затрыманымі і асуджанымі на адміністрацыйныя арышты ўдзельнікамі акцый пратэсту, якія адбываліся ў беларускай сталіцы 19 і 20 снежня. У мерапрыемстве прынялі ўдзел да 200 прадстаўнікоў палітычных партый, грамадскіх арганізацый і рухаў. Там жа быў і блізкія затрыманых, якія спрабавалі высветліць лёс сваіх родзічаў.**

Прыўсці ўвечары да акresscінскіх муроў раніцай у аўторак заклікаў адзіні кандыдат ад дэмакратычных сіл на прэзідэнцкіх выбараў 2006 года, лідар руху «За свабоду!» Аляксандр Мілінкевіч. Гэта адбылося падчас прэс-канферэнцыі, якую, апрач Мілінкевіча, зладзілі старшыні Партыі БНФ Аляксей Янукевіч, кандыдат у прэзідэнты Рыгор Кастусёў, кіраўнік гарадской арганізацыі Партыі БНФ Віктар Івашкевіч, лідэр Руху салідарнасці «Разам» Вячаслав Січукі і намеснік старшыні Аб'яднанай грамадзянскай партыі Леў Марголін.

Удзельнікі сустрэчы з журналістамі паведамілі, што ўжо з таго ж



самага дня пачынаеца кампанія салідарнасці з затрыманымі і прыгаворанымі да адміністрацыйных арыштаў удзельнікамі пратэстных акцый. Таксама прагучала, што ў рамках кампаніі пачынаеца збор сродкаў, каб дапамагчы асуджаным на грошовыя штрафы выплачваць непад'ёмныя для многіх сумы. «Мы мусім сёняня прадэмантраваць салідарнасць з тымі, хто апынуўся ў вязніцах, гэта вельмі важна», — падкрэсліў Аляксандр Мілінкевіч.

Удзельнікі прэс-канферэнцыі агучылі падпісаную імі заяву (да якой хвільнімі раней дадучыўся і старшыня Беларускай партыі левых «Справядліві свет» Сяргей Калякін, але сам палітык не змог прысутнічаць на сустрэчы з журналістамі з прычынамі проблем са здароўем), у якой адзначаецца, што падпісанты выказваюць «салідарнасць з арыштаванымі кандыдатамі ў прэзідэнты Аляксеем Міхалевічам, Уладзімірам Някляевым, Віталём Рымашэўскім, Андрэем Саннікам, Пашкевіч.

У завулку Акresscіна стаяў «аўтазак» і аўтобус са специзазарцамі, якія не ўмешваліся ў падзеі, праўда, на непрацяглы час. Ужо пасля завяршэння мерапрыемства быў затрыманы актыўіст АГП і сябра штабу Някляева Міхаіл Пашкевіч.

— Я нарэшце зразумеў месідж беларускай дзяржавы: Алесь, трэба хадзіць на галасаванне! Но ў камеры ўрну для бюлётэняў мне кожны раз дастаўляюць з зайздроснай адказнасцю. Можа, яны нават маюць на ўвазе: Алесь, табе трэба ісці ў прэзідэнты! Пэўна, я так і зраблю наступным разам. Бы калі б я быў разумнейшы, хоць бы як Някляеў ці Рымашэўскі, то з такім піарам я б авалязкова перамог!

## ▶ ПАДРАБЯЗНАСЦІ

### ПУШКІН НА СВАБОДЗЕ

Аляксей ХАДЫКА

**21 снежня, пасля 13 сутак зняволення і галадоўкі, на свабоду выйшаў вядомы мастак і перформер Алесь Пушкін.**

Выняцце тэхнікі скончылася каля 6.30. У гэты час усе затрыманыя былі адпушччаны з міліцыі. Але прыкладна праз 40 хвілін з'явілася ўжо другая група. На мікрааўтобусе «Фольксваген» з цёмным шклом прыехалі 5 чалавек у цывільнім. «Гэтыя наогул не назваліся. І пагражаюты тым, што яны ўзламаюць дзвёры, патрабавалі адчыніць памяшканне. Я сказаў, што калі не будзе ордэра, дзвёры не будуць адчынены», — распавёў Алесь Бяляцкі. Другая спроба пранікнення ў офіс не здзейснілася.

Наступным днём за офісам працягвалася весціся вонкавае назіранне. «Так што ў нас выбарчая кампанія працягваеца, — рэзюмаваў Алесь Бяляцкі. — Але ў нейкай ступені я лічу, што гэта ацэнка нашага назірання. Тако, што мы рабілі ўсе гэтыя трэціяць. Пра тое, што ўлады не хацелі ба на самай спрабе ведаць пра вынікі нашага назірання, сведчаць якраз эдэрні гэтыя ночы».

У дзень галасавання «Вясне» адкрытымі стацыянарнымі тэлефонамі.

ЯК ГЭТА БЫЛО

# НАРОДНАЯ ПАДТРЫМКА НА КРЫІВІ

Вольга ХВОІН

**Прагназумея колькасць людзей, якія выйдуць на плошчу, ацэньвалася скептыкамі ў пяць-дзесяць тысяч чалавек. Вечарам 19 снежня гаварылі, што ў акцыі пратэсту ўдзельнічае каля 20 тысяч чалавек. У выніку многія з гэтых людзей атрымалі не толькі амапаўскай дубінкай па хрыбту, але і рэвалюцыю ў свядомасці. Людзі сталі грамадзянамі.**



А пачыналася ўсё мірна і нават прыгожа. На буйнейшую вулічную акцыю апазіцыі з часоў вясны 2006 года ў цэнтр Мінска ехалі-ішлі і самі мінчукі, і жыхары рэгіёнаў. Апошнім кампанію ад чыгуначнага вакзалу ў бок Каstryчніцкай плошчы складалі кандыдаты ў прэзідэнты Віталь Рымашэўскі і Мікола Статкевіч, якія абвясцілі збор людзей на пляцоўцы перад вакзалам. Па шляху надзвычайнных інцыдэнтаў не было, хіба што некалькі п'яных спрабавалі прычапіцца да дэмантрантаў.

Тым часам на Каstryчніцкую падцягваўся народ, недзе ў 20.30 яна была цалкам запоўненая людзьмі, з дынамікаў гучна транслювалася расійская папса. Яшчэ да з'яўлення кандыдатаў у прэзідэнты калегі-журналісты расказалі, што збіты Уладзімір Някляеў, яго адvezlі ў бальніцу. Пазітыву ад гэтай весткі не дадалося, але міліцыі, апроч супрацоўнікаў у цывільным, не было. І падавалася, што ўлады абыдуцца толькі ліквідацыяй актыўнага апанента.

Прышлі кандыдаты ў прэзідэнты, гукаўзмаднільная апаратуры не было, і слова з мегафону былі чутныя максімум на адлегласці ў дзесяць метраў ад выступоўцаў. Потым прынеслі калонкі, і кандыдаты выступілі з невялікімі промовамі. Прыехаў кіраўнік штабу Уладзіміра Някляева Андрэй Дэмітрыеў, які расказаў пра напад на кандыдата ў прэзідэнты, ён перадаў слова кандыдата ў прэзідэнты: «Можна зламаць руку, але нельга зламаць волю, можна разбіць галаву, але нельга разбіць надзею».

Людзі скандавалі: «Сыходзь!», «Жыве Беларусь!», «Пора менять лысую резину». Мікола Статкевіч паведаміў звесткі незалежнага экзіт-пола і заклікаў прысутных ісці да Лукашэнкі і патрабаваць яго сысці з пасады. Літаральна цягам 10–15 хвілін натоўп рушыў па праспекту ў бок плошчы Незалежнасці. Людзі цалкам запоўнілі вуліцу ад плошчы да плошчы, калона ішла вельмі хутка. Быў момант замяшальніцтва, калі на плошчу дайшла частка людзей — было не разумела, дзе лідары, што рабіць далей. Праехала машина з гукаўзмаднільнай апаратурай, некалькі разоў папярэдзіла дэмантрантаў аб адказнасці за

удзел у масавых мерапрыемствах і з'ехала. З'явіліся палітыкі, пачаўся мітынг каля помніка Леніну. Натоўп быў настроены міралобіва, не агрэсіўна, але адчувалася энергетыка рашучасці.

Віталь Рымашэўскі заявіў, што кандыдаты ў прэзідэнты запрашаюць на плошчу кіраўнікоў міліцыі, прафратуры, Лукашэнка, патрабуюць правядзення новых выбараў, але цяпер хочуць перамоў. Кандыдат запэўніваў, што сілавыя дзесяніні ў будзе. З боку Дома ўраду далацеў гук разбітага шкла. Натоўп зароў: «Правакатары!» Кандыдаты спрабавалі ўціхамірыць людзей. У гэтых час адбылася першая спроба зачысткі, людзей білі ля ганку Дома ўраду. Але раптам АМАП пачаў сыходзіць. Выступоўцы міралобіва заклікалі: «Міліцыя пакідае нас і вернецца без формы для таго, каб нас падтрымаць. Не біце міліцыю — хай сыходзіць з мірам!» Натоўп з адабрэннем закрычаў: «Міліцыя з народам!» Да дзвярэй парламенту стварылі жывыя калідор з людзей, Андрэй Сянікаў і Віталь Рымашэўскі пайшли «на перамовы».

Далейшыя падзеі разгортваліся хутка. З Дому ўраду выбегла каля сотні байцоў спецназу, пад'ехалі аўтазакі, аўтобусы з міліцыянтамі, амапаўцамі. Людзей началі вышыніць, пры гэтym білі, не разбіраючы, каго і па чым — жанчын, пажыхальных, па спіне, галавах... Спецназ сіскава натоўп з усіх бакоў, аргументуючы свае дзеянні дубінкамі, мацикамі... Тыя, што ў цывільным, выхоплівалі дэмантрантаў па аднаму і збівалі нагамі. Людзей пачкамі закідалі ў аўтазакі, выдаючы порці ўдару дубінкамі, нагамі. Літаральна за дзесяць хвілін натоўп быў разбіты, людзі, якія вада з прарванай плацінай, расцякаліся па прылеглых вуліцах, але і там іх чакалі дубінкі, аўтазакі. Каля чыгуначнага вакзалу міліцыянты «вінцілі» нейкіх хлопцаў каля кіеску «хутка-смачна», з рацыяй міліцыянтаў даносіліся загады «пакаваць». Пакавалі без разбору па ўсяму гораду да раніцы — мінакоў, мітынгоўцаў, кандыдатаў у прэзідэнты...

\* \* \*

Рэжым Лукашэнкі прайавіў свою жахлівую, сапраўдную існасць.

Аляксандр Лукашэнка заўляў, што Плошча не будзе. Плошча была, але нядоўга. Падкрэслена мірныхарактар вулічнай акцыі пратэсту катастрафічна дысануе з метадамі яе разгону. Пазней з'явіліся фота- і відэадоказы таго, што вандалізм на ганку Дома ўраду надта нарадвае спланаваную акцыю, якая развяжка руки сілавікам.

На заклікі да сілавых структур знайсці паразуменне, не ісці супраць сваіх супрамадзян быў адказ у выглядзе брутальнага, нематываванага жорсткага разгону. Людзей сіскалі паміж дзвюма сценкамі з амапаўцамі ў шлемах, са шчытамі, з дубінкамі. Працягні руку ў адзін бок — дакранеши да амапаўца, працягні ў другі — тое ж. Натоўп шалеў ад страху, амапаўцы таксама пад адрэналінам былі далёкі ад адекватнасці. Сітуацыя, якая склалася ў выніку гэтых манеўраў, — другая Няміга. Адрозненне ў тым, што над галовамі быў не даждж, а дубінкі.

Нейкага мужчыну збівалі на гамі каля дзесятка супрацоўнікаў, апранутых у цывільнае. Крымінальныя, дваровыя разборкі — вось узровень сілавікоў Беларусі. Такая ў нас улада, спадарства, такую ўладу мы трываем 16 гадоў. Відаць, усё мае пад сабой грунт.

Напад на ініцыятыўную группу Уладзіміра Някляева, збіщё самога кандыдата ў прэзідэнты — гэта папросту па-за каментарамі. Імаверны бліжэйшы супернік Лукашэнкі, які, верагодна, мог бы быць другім прэзідэнтам Беларусі, невядома дзе з чэрапна-мазгавой траўмай.

Так, магчыма, апазіцыя я «правісла» ў плане падрыхтоўкі, правядзення акцыі, кіраўніцтва натоўпам, не прадугледзела магчымыя правакацыі. Не зразумела сутнасць перамоў у Доме ўраду, што ініцыявалі кандыдатаў ў прэзідэнты, калі гэты самы Дом ураду зачынены і, па логіцы, там хіба што прыбіральшчыца знаходзілася (але падзеі паказалі, што знайшлося месца ў гэтым будынку і не адной сотні амапаўцаў). Але ўсё гэта не можа быць падставай для бойні пад сценамі Дома ўраду, пасля якой застаўся чырвоны ад крыўі снег.

Кроў, боль, сорам — вось вынік 19 снежня 2010 года.

## ФАКТЫ, ПАДЗЕІ, ЛЮДЗІ

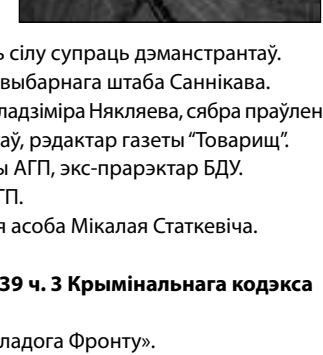
### ФІГУРЫ ТЫДНЯ

#### TAKIX АСОБАЎ СОТНІ

Пасля 19 снежня, калі людзі выйшлі на вуліцу, каб пратэставаць супраць фальсіфікацый вынікаў выбараў больш за два дзесяткі чалавек праходзяць па крымінальных справах. Ім пагражае ад трох да пятнаццаці гадоў пазбаўлення волі.

Падазраюцца па крымінальной справе па артыкуле 293, частках 1 і 2, Крымінальнага кодэкса Рэспублікі Беларусь «Масавыя беспарядкі»:

1. **Уладзімір Някляеў** — кандыдат у прэзідэнты, быў збіты супрацоўнікамі спецслужбай 19 снежня прыблізна ў 19.30, у непрытомным стане дастаўлены ў бальніцу, там у мітынгу не ўдзельнічаў, знаходзіцца ў СІЗА КДБ.
2. **Андрэй Сянікаў** — кандыдат у прэзідэнты, знаходзіцца ў СІЗА КДБ.
3. **Рыгор Кастусёў** — кандыдат у прэзідэнты, адпушчаны з СІЗА КДБ пад падпіску аб навязынстве.
4. **Мікалай Статкевіч** — кандыдат у прэзідэнты, знаходзіцца ў СІЗА КДБ, трывмае галадоўку.
5. **Аляксей Міхалевіч** — кандыдат у прэзідэнты, знаходзіцца ў СІЗА КДБ.
6. **Віталь Рымашэўскі** — кандыдат у прэзідэнты, знаходзіцца ў СІЗА КДБ.
7. **Дэмітрый Ус** — кандыдат у прэзідэнты таксама праходзіць у якасці падазраванага па крымінальной справе аб масавых беспарядках у Мінску. Пра гэта паведаміў Рыгор Кастусёў, які быў на допыце ў КДБ і сустрэў там Дэмітрыя Уса.
8. **Павел Севярынец** — давераная асоба кандыдата Вітала Рымашэўскага, адзін з супарашнікаў «Беларуская хрысціянская дэмакратыя», знаходзіцца ў СІЗА КДБ.
9. **Дэмітрый Бандарэнка** — каардынатор грамадзянскай кампаніі «Еўрапейская Беларусь».
10. **Ірына Халіп** — журналістка, жонка Андрэя Сянікава, знаходзіцца ў СІЗА КДБ.
11. **Наталля Радзіна** — журналістка, рэдактарка інтэрнэт-сайта charter97.org, знаходзіцца ў СІЗА КДБ.
12. **Анатоль Лябедзька** — старшыня Аб'яднанай грамадзянскай партыі, знаходзіцца ў СІЗА КДБ. Трывае галадоўку.
13. **Настасся Палажанка** — намесніца старшыні «Маладога Фронту», падчас мітынгу выступіла з кароткай прамовай.
14. **Андрэй Дэміతрыеў** — кіраўнік перадвыбарнага штаба Уладзіміра Някляева.
15. **Аляксандар Фядута** — адзін з каардынатораў перадвыбарнага штаба Уладзіміра Някляева, журналіст, знаходзіцца ў СІЗА КДБ.
16. **Аляксандар Атрошчанкаў** — прэсс-сакратар перадвыбарнага штаба Андрэя Сянікава.
17. **Аляксандар Класкоўскі** — былы супрацоўнік міліцыі, падчас акцыі ў гарфорвард спецыназу ў сілу супраць дэмантрантаў.
18. **Уладзімір Кобец** — кіраўнік перадвыбарнага штаба Сянікава.
19. **Сяргей Вазняк** — давераная асоба Уладзіміра Някляева, сябра прападобнага Беларускай асацыяцыі журналістаў, рэдактар газеты «Товарыш».
20. **Анатоль Паўлаў** — сябар Паліттады АГП, эксп-праектар БДУ.
21. **Алег Корбан** — моладзеўскі лідар АГП.
22. **Аляксандар Арастовіч** — давераная асоба Мікалая Статкевіча.



Крымінальная справа па артыкуле 339 ч. 3 Крымінальнага кодэкса «Хуліганства»:

1. **Дашкевіч Зміцер** — старшыня «Маладога Фронту».
  2. **Лобаў Эдуард** — актыўіст «Маладога Фронту».
  3. **Лазар Дзяніс** — актыўіст «Маладога Фронту».
- Затрыманыя прэвентыўна, 18 снежня, абвінавачваюцца ў зачынені хуліганскай бойкі.
- Агулам 19 снежня і ў наступныя дні было затрымана, арыштавана каля 700 чалавек. Із ахялтары часавага ўтрымання ў Мінску, Жодзіна прапоўненыя. Людзей завозяць у іншыя гарды, нават у Гродна. Многія суды над затрыманымі адбываюцца за закрытымі дзвярыма.

## АЗБУКА ПАЛІТАЛОГІІ

# ЗАКЛАДНІКІ ЭЛЕКТАРАЛЬНАЙ ДЭМАКРАТЫ

Сяргей НІКАЛЮК

У 2007 годзе адзін палітык прапанаваў уручыць малую нобелейскую прэмію таму, хто падкажа, чым заняца апазіцыі ў перапынках паміж выбарамі. Надышоў час адгукнуща на такую прывабную прапанову.

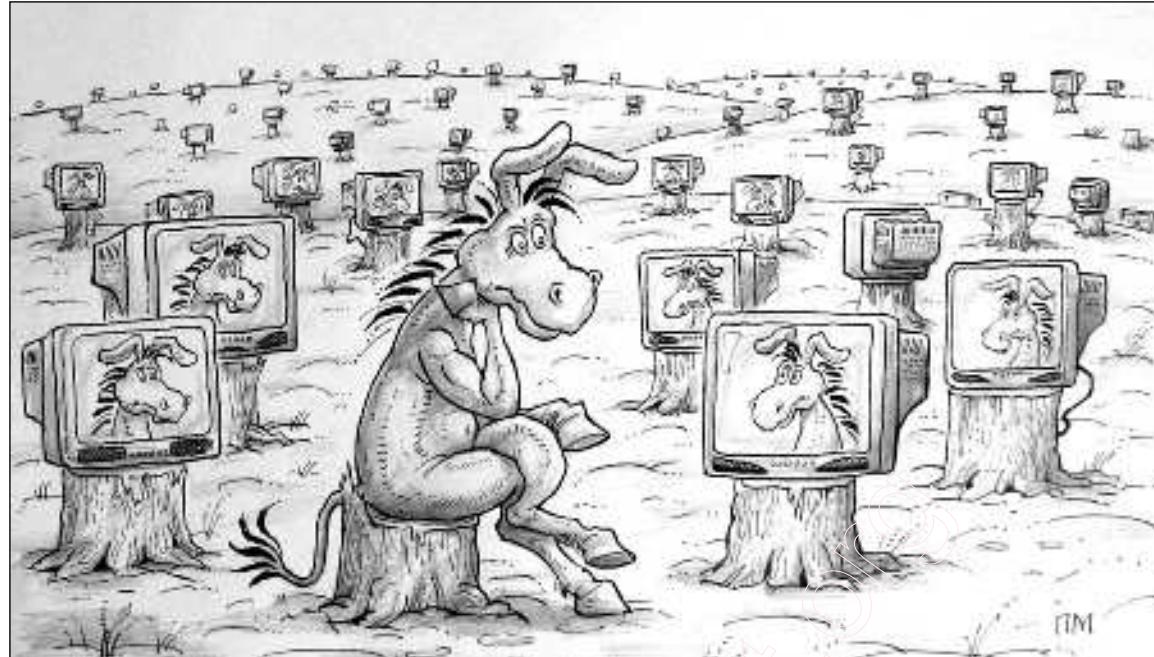
Башка кітайскага эканамічна «штуду» Дэн Сяпін, ацэньваючы ўплыў Вялікай французскай рэвалюцыі на развіццё сусветнай гісторыі, зазначыў, што рэвалюцыя скончылася ўсяго два стагоддзі таму, і яшчэ рана рабіць высновы. Выбары-2010 у Беларусі — падзея, безумоўна, іншага маштабу. Праз два стагоддзі яна наўрад ці стане тэмай публічнага абмеркавання. Аднак выбары-2010, асабліва на іх завяршальнай фазе, у ноч з 19 на 20 снежня, былі багатыя на факты, на аснове якіх паспрабуем зрабіць хоць бы не канчатковыя, а толькі прамежкавыя высновы.

## Сацыялогія перамогі

Абвешчаны спадарыній Ярмашнай вынік не выклікаў здзіўлення. Адзіны беларускі палітык (АП) сваё званне пацвердзіў: за яго прагаласавала 79,67% выбарцаў. Пераможнікі з дапамогай калькулятара канчатковыя вынік пераможца на працэнты яўкі, якая, па дадзеных ЦВК, склада 90,66%, мы атрымаем 72,23%. Такі афішны электаральны рэйтынг АП. У 2006 годзе ён быў амаль на 5 працэнтных пунктаў вышэй — 77,11% (у 2001 годзе — 63,44%). Дадзеная ЦВК фактычна супалі з прагнозам Інфармацыйна-аналітычнага цэнтра пры Адміністрацыі прэзідэнта (ІАЦ). З тыдня на тыдзень ён нарочтваў рэйтинг АП і давёў яго да канца лістапада да 71,3%.

Што шматлікіх апазіцыйных кандыдатаў, то іх рэйтингі высыпаліся са скрыніяў для галасавання, як гарох. Калі сабраць усе гарошыны разам, то, з улікам яўкі, атрымалася 12,46%. Яшчэ 1,45% на два іх атрымалі ці то далучаныя да апазіцыі, ці то «незалежныя» кандыдаты Цярэшчанка і Ус. На папярэдніх прэзідэнцічных выбарах апазіцыйнаму тандэму Казулін—Мілінкевіч ЦВК вылучыў істотна менш галасоў — 6,4%.

Выбары-2010 пацешылі беларусаў экзіт-поламі. Як жа без іх, у Еўропу ж ідзём! Права атрымаваць выбарцаў каля выхаду з участкаў атрымалі Цэнтр Есоом, Рэспубліканскі саюз грамадскіх аўяднанняў «Беларускі камітэт моладзевых арганізацый» і ТАА «TNS» (Украіна). На момант



падрыхтоўкі «Азбука» я здолеў знойсці ў інтэрнэце толькі вынікі Есоом і ТАА «TNS». За АП прагаласавала 79,1% і 72,2% адпаведна.

Звернемся да выніку, які атрымалі айчынныя экзітпольшчыкі. Перад намі чаргавае супадзенне з дадзенымі ЦВК, але не ад агульнай колькасці выбарцаў, як у ІАЦ, а ад колькасці тых, хто прагаласаваў. Так, у прынцыпе, і павінна быць, калі б не адна маленькая няўязка. Экзіт-полы праводзяліся толькі 19 снежня. Паводле ж дадзеных ЦВК, датэрмінова прагаласавала 23,1%. Такі працэнт не павінен выклікаць здзіўлення: у 2006 годзе НІСЭПД зафіксаваў 25,9% выбарцаў, якія прагаласавалі датэрмінова. Дык у чым жа няўязка? Яна ў тым, што датэрмінова галасуюць певажна прыхільнікі АП. З улікам амаль чвэрці выбарцаў, якія прагаласавалі датэрмінова, каб выйсці на выніковую лічбу ЦВК, працэнт прыхільнікаў АП, што прагаласавалі ў апошні дзень, павінен быць значна ніжэйшы.

Дадзенымі незалежных сацыялагагаў па выніках галасавання я, натуральна, не валодаю, але, абапіраючыся на вынікі аптынанняў, праведзеных падчас дзвюх папярэдніх прэзідэнцічных кампаній, пэўныя працэзы зрабіць можна (гл. табліцу).

Звязніце ўвагу, у 2001 і ў 2006 гадах вынікі, атрыманыя сацыялагамі НІСЭПД за месяц да галасавання, істотна не адрозніваліся ад канчатковых вынікаў. Што да 2010 года, то прыведзены ў табліцы рэйтинг быў замераны, па-першае, не за адзін, а за два месяца да галасавання; па-другое, непасрэдна перад галасаваннем вялікая частка выбарцаў атрымала зарплату з улікам істотнай лістападаўской карэктукі. На такія «падарункі» беларусы традыцыйна з падзякай адгукнушацца. Таму з высокай сту-

пенню верагоднасці можна сцвярджаць, што на месцы прачырку ў табліцы аптыненца лік не ніжэй за 2001 год, але і не вышэй за 2006-ы.

## Перамога сацыялогіі

Цікавасць большай часткі экспертаў і апазіцыйных палітыкаў да вынікаў незалежных сацыялагагаў амбляжуваецца рэйтингамі. Што харэтарна, як першыя, так і другія пры гэтым рэйтингам не давяраюць. Рэакцыя палітыкаў нагадвае рэакцыю карантышак на партрэтны жывапіс героя казкі Носава «Прыгоды Нязнайкі». Для тых, хто даўно не перачытаў дзіцячую класіку, нагадаю, што аднойчы раніцай Нязнайка развесіці партрэты сяброў у двары свайго дома. Першым прачнуўся доктар Пілюлькін. Мастацтва Нязнайкі яму вельмі спадабаліся, ён доўга смяяўся, пакуль не дайшоў да свайго партрэта. Наконт далейшай рэакцыі Пілюлькіна здагадацца нескладана.

Перад прэзідэнцкімі выбарамі на рэспубліку літаральна абрываўся плынъ «сацыялагічнай інфармацыі» з крыніц, якія ніколі раней у Беларусі нічым сябе не выявілі. І калі гэта інфармацыя адпавядала ўяўленню мясцовых пільолькіных пра саміх сябе, то ёй тут жа надаваўся статус «реальных сацыялагічных дадзеных», якія фіксуюць «прынцыпова новую электаральную ситуацію».

Асобныя энтузіясты пайшлі далей і сталі выбудоўваць уласную сацыялагічную реальнасць на аснове аптынанняў у інтэрнэце. Прывяду тыповую логіку такога кшталту будаўніцтва: па дадзеных Міністэрства сувязі і інфармацыі РБ, у краіне палова сем'яў маюць доступу ў «сусветнае павуцінне», што дазваляе стварыць малюнак значна больш дакладны, чым самыя крутыя сацаптытанні. Да таго ж, галасуюць рэспандэнты аянімна і таемна — гэта значыць так, як і на рэальных выбарах.

Ну што тут сказаць, у гісторыі перадвыбарных аптынанняў быў выпадак, калі ў ЗША група такіх «сацыялагагаў» аптытала больш за трох мільёнаў чалавек і «прака-

ровымі рэвалюцыямі». Менавіта пад іх уплывам у 2006 годзе была здзейснена спроба ўвасобіць міф у жыцці. Нягледзячы на эканамічныя дасягненні, якія дэмантравалі тады «беларускую эканамічную мадэль» ва ўмовах спрыяльнай зневільнай кан'юнктуры, нягледзячы на максімальную рэйтынгі АП (гл. другую калонку табліцы), Плошча, па меркаванні яе арганізатораў, адбылася, і першы блін не атрымалі камяком. Для канчатковай Перамогі не хапіла той самай «пэўнай стратэгіі», на неабходнасць якой звяртае ўвагу цытаваны вышэй аўтар.

Тут самы час звярнуща па дапамогу да азбукавых ісцін паліталогіі. Паводле класіфікацыі Freedom House, аўтарытарныя рэжымы падзяляюцца на кансалідаваныя і некансалідаваныя. Наша паўднёвая суседка Украіна пры Кучме, як і сонечная Грузія пры Шэварнадзе, — усё гэта класічныя прыклады некансалідаваных аўтарытарных рэжымів. Іх трансфармациёю праз механизмы «каляровых рэвалюцый», у якасці нагоды да пачатку якіх выступалі пратэсты супраць фальсіфікацыі выбараў, не варта разглядаць як унікальную падзею.

Але якое дачыненне такога кшталту падзеі маюць да сучаснай Беларусі? Не варта блытаць Божы дар з яечнія. «Каляровыя рэвалюцыі» — гэта, у першую чаргу, разборкі сярод эліт, і толькі ў другую — масавыя акцыі пратэсту на галоўных плошчах дзяржавы. Пасля 1996 года аўтарытарны рэжым у Беларусі кансалідаваўся, і пакуль сур'ёзных расколін у ім не заўважаецца.

Каб у чарговы раз не прыцягваць праваудыра сусветнага пралетарыяту ў якасці эксперта па рэвалюцыйных сітуацыях, працытую ўкраінскага спецыяліста па «аранжавай рэвалюцыі» палітолага Міколу Рабчука: «Дрэнныя рэвалюцыінеры — гэта той, хто спрабуе ўвасобіць свае ўтапічныя дактрины насуперак акалічнасцям, аднак не ўлічвае пры гэтым унутрыпалітычнае становішча і зневільнепалітычнае становішча і эканамічным развіццём».

У заключэнні пасправую ў бочку песьмізму дадаць лыжку надзеі на змены. І дапаможа мне гэта зрабіць зноў Мікола Рабчук: «Леанід Краўчук, як і яго беларускія колегі Вячаслав Кебіч, прайграў у свой час выбараў зусім не таму, што быў занадта шчырым дэмакратам. Ён прайграў выбараў, бо ні ён сам, ні яго каманда не назапасілі дастатковых рэурсаў, а галоўнае — умения імі карыстацца ва ўмовах імітацыйнай дэмакратіі».

Вось рэсурсы, дакладней, іх нарасточылі дзіціць, і да шанеца на трансфармациі кансалідаванага палітычнага рэжыму ў некансалідаваны. Беларускія эліты выраслі на дзяяльбе расійскай рэнты, але не за гарамі час, калі дзяяліць ёй давядзеца страты.

## АДКРЫТЫЯ РЭЙТИНГІ АП ДА ГАЛАСАВАННЯ І ВЫНІКІ ГАЛАСАВАННЯ ПА ДАДЗЕННЫХ НІСЭПД і ЦВК

	2001	2006	2010
Рэйтинг да галасавання	44,4	57,6	44,0
Вынікі галасавання	48,2	58,2	-
Афіцыйныя вынікі ЦВК*	63,4	77,11	72,2

\* З улікам яўкі ад спісавай колькасці выбарцаў

▶ З НАГОДЫ

# НОВЫ БЕЛАРУСКІ ПАРАДАК

Вольга ХВОІН

**За два дні да выбараў**  
**Аляксандр Лукашэнка сказаў,**  
**што ў краіне разгарнулі**  
**дэмакратыю, якая парушае**  
**стабільнасць палітычнага**  
**ладу. Вечарам 19 снежня**  
**дэмакратыю згарнулі. Ды**  
**так, што ад шоку яшчэ доўга**  
**будзе апраўляцца і Беларусь**  
**(дакладней, тая частка, што**  
**умее думаць), і міжнародная**  
**супольнасць.**

Афіцыйны Мінск упіваецца чарговай «элегантнай» перамогай, назіральнікі выстаўляюць гэтым выбарам адзнакі «кеўска» і «вельмі кепска».

Заручыўшыся падтрымкай Расіі, якая паабяцала ў 2011 годзе датацыі для Беларусі ў памеры каля 4 мільярдаў долараў, Аляксандр Лукашэнка не тое што пра кіраваную дэмакратыю размовы не вядзе, а дae зразумець, што наступныя пяць гадоў краіна будзе пад уладай дубінкі. Адзіную пакуль свабодную прастору — інтэрнэт — таксама збіраюча зацугляць.

«Мы рэфармуем інтэрнэт, прывядзем яго ў адпаведнасць з заходнімі ўзорамі. Мы гэтага не зрабілі да выбараў. Гэта была мая пазіцыя: не кранайце, гавару, скажуць, што мы кагосьці там зацікаем, — растлумачыў Лукашэнка. — За кожнае напісанне слова вы будзеце несці поўную адказнасць. За ўсе ўкіды вы будзеце адказваць. Нават калі ваши рэдакцыі размешчаныя далёка за мяжой, мы будзем прад'яўляць прэтэнзіі тым дзяржавам, дзе размешчаныя гэтыя рэдакцыі».

## ЗША выбараў не прызнаюць, а Еўропа?

Традыцыйна для Беларусі назіральнікі ад АБСЕ і ад СНД маюць супраполегльную меркаванні неконтакт прэзідэнцкіх выбараў.

Прэзідэнцкія выбараў ў Беларусі не адпавядаюць стандартам АБСЕ — таксама заключэнне міжнародных назіральнікаў Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека (БДПЧ) і Парламенцкай Асамблей (ПА) АБСЕ.

Высокі прадстаўнік Еўрапейскага Саюза Кэтрын Эштан заявіла, што прымае да ўвагі папярэдняе высновы міжнароднай місіі БДПЧ/АБСЕ па назіранию за прэзідэнцкімі выбарамі ў Рэспубліцы Беларусь, а гвалт падчас разгону дэмманстрацыі 19 снежня яна «катэгарычна асудзіла».

Нягледзячы на тое, што сам практэс галасавання быў ацнены на «добра», пракцэдуры значна пагорышліся падчас падліку галасоў, нівелюючы крокі, якія былі зробленыя для таго, каб палепшыць выбараў. Пракцэдуры падліку галасоў былі ацненыя як «кеўска» і «вельмі кепска», — канстатуюць назіральнікі місіі.

Кіраўнік кароткатэрміновай місіі назіральнікаў АБСЕ і дэлегацыі ПА АБСЕ Тоні Лойд заявіў, што «гэтыя выбараў не



змаглі даць Беларусі новы старт, у якім яна мела патрэбу». «Працэс падліку галасоў не быў праразыстым. Народ Беларусі заслугоўвае лепшага. У прыватнасці, зараз я чакаю, што ўрад будзе адказваць за арышты кандыдатаў у прэзідэнты, журналістаў і праваабаронцаў», — сказаў прадстаўнік арганізацыі.

Місія АБСЕ рэзюмуе, што «нягледзячы на некаторыя паліпшэнні ў выбарчым заканадаўстве, прававая база дагэтуль не дae адэкаватных гарантый для правядзення выбараў у адпаведнасці з абавязальніцтвамі ў рамках АБСЕ».

Місія назіральнікаў СНД, наадварот, не выявіла фактаў, якія бы ставілі пад сумненне легітымнасць прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі. «Мы канстатуем, што ў Беларусі быў створаныя неабходныя ўмовы для назірания, што гаворыць аб дэмакратычнасці і праразыстасці выбарчага практэсу», — цытуе БелАПАН кіраўніка місіі назіральнікаў СНД, выкананычага сакратара Садружнасці Сяргея Лебедзева. Больш того, Лебедзеў заявіў, што нічога антызаконічнага не бачыць у дзеяннях сілавых структур падчас разгону вулічнай акцыі 19 снежня.

Негатyўныя водгукі на дзеянні кіраўніцтва Беларусі былі ад старшыні Камітэта па міжнародных адносінах Сойма Літвы

Эмануэліса Зінгерыса, кіраўніка МЗС Германіі Гіда Вестэрвеле, старшыні Еўрапейскай народнай партыі Вільфреда Мартэнса, прэзідэнта Польшчы Браніслава Камароўскага. Старшыня Еўрапарламента Ежы Бузэк напад на Някляеву назваў «баязлівой атакай». «Гэтая баязлівая атака на безбароннага кандыдата ў прэзідэнты Віталь Рымашэўскі, Андрэй Саннікаў, відавочна, Уладзімір Някляеў, Мікола Статкевіч, Але́сь Міхалевіч, кіраўнік штаба Някляевы Аляксандра Дэмітрыеў, палітыкі Павел Севярынец, Анатоль Лябедзька.

Цяпер застаецца чакаць афіцыйнага рашэння ЕС адносна легітымізацыі рэжыму Лукашэнкі на наступныя пяць гадоў. ЗША ад падобнага кроку адмовіліся і, паводле афіцыйнай заявы, «не могуць пагадзіцца з легітымнасцю вынікаў прэзідэнцкіх выбараў, абвешчаных беларускай Цэнтральнай выбарчай камісіяй 20 снежня». Афіцыйны Мінск на парозе новага этапу ізалаціі з Захаду і, адпаведна, цалкам у адбыткі Расіі.

Аляксандр Лукашэнка, які зусім нядаўна ганьбіў Дэмітрыя Мядзведзева, заяўіў: «У нас з Расіяй дрэнных адносін не будзе. Рыхтуйцеся да таго, што ў нас будуць вельмі добрыя адносіны з Расіяй», — падкрэсліў Лукашэнка.

**Калі ўлада па-за законам**

Сямёра з дзесяці альтэрнатыўных кандыдатаў у прэзідэнты

дэньты ад партыі АГП Яраслаў Раманчук і кіраўнік штаба Някляева, каардынатор кампаніі «Гавары праўду» Андрэй Дэмітрыеў зрабілі заявы, якія, на першы погляд, можна расціньваць як зраду ідэям, з якімі яны ішлі да людзей.

Яраслаў Раманчук распаўсюдзіў відэа-заяву, у якой фактычна абвінаваці Міколу Статкевіча, Андрэя Саннікава і Віталія Рымашэўскага ў грамадскіх беспарядках і спробах захопу будынка Дома юрода. Абвергнуць апошнія могуць тысячы людзей, якія былі 19 снежня на плошчы Незалежнасці і ўласна чулі шматразовыя заклікі кандыдатаў не паддаўвацца на правакацыі, не ісці на штурм, не ўступаць у канфрантацыю з міліцыяй.

Палітрада Аб'яднанай грамадзянскай партыі зрабіла заяву, што слова Раманчука адлюстроўваюць выключна яго пазіцыю. «Заява Раманчука не магла не выклікаць засмучэння. У 3 гадзіны ночы была скліканая палітрада, дзе была зробленая і ацэнка выбараў. Лукашэнка паставіў сябе па-за законам, — сказаў сябра палітрайды партыі Міхась Пашкевіч. — Больш таго, тыя факты, што арыштаваныя нашы лепшыя актыўнікі на чале з Анатолем Лябедзькам, Андрэем Дэмітрыевым, Фёдарам Масленікам і астатнімі, — сведчыць: партыя ведае, што ёй рабіць у гэтыя дні. АГП выходзіць на вуліцы, а не падпісвае заявы пад камерамі беларускага тэлебачання».

Затым на Першым канале беларускага тэлебачання з'явілася невялікае інтэрв'ю Андрэя Дэмітрыева, у якім ён падзякаў міліцыянтам за іх дзеянні ля офіса Някляева, калі кандыдат быў збіты да непрытомнасці, а ўсіх, хто быў з ім, паклалі тварамі ў зямлю. Дэмітрыеў сказаў, яны з Някляевым вінаватыя ў tym, што не прад'яўлялі дакументаў супрацоўнікам ДАІ і не давалі абшукаць аўтамабіль. Трэба зазначыць, што на відэазапісах і Раманчуку, і Дэмітрыеўу виглядалі прыгнечанымі, паводзіліся нетыповы для сябе. Магчыма, у следчым ізалаціары КДБ ім прад'яўлі «аргументы», пасля якіх проста не магчыма было не пайсці на здзелку са сваім сумленнем.

Увогуле, аператыўнасць, зладжанае сілавых і спецслужбай падчас выбараў і цігам некалькіх дзён пасля наводзіць на думкі, што ўсё гэта не збег абставінаў, а спланаваныя дзеянні.

Святлана Навумава, палітолог, сябра штаба Уладзіміра Някляева: «Ужо ёсць шраг заяў ад прадстаўнікоў Еўропы, якія не ўхваляюць падзеі ў Беларусі. Думаю, у Лукашэнкі будуць сур'ёзныя проблемы ва ўзаемаадносінах з Еўропай. Сама ізалація Беларусі, уласна, і не спынялася, папросту абяцаныя з мільядры ёура на ўрад ці нехта дасці Лукашэнку. Яго хваравітая рэакцыя на цяперашнія падзеі не паддаецца палітлагічнаму аналізу. Паслабленні, што мелі месца, гэта не яго існасць. Ён цярпеў, колькі мог. Недацярпеў».

▶ ПРАВЫ ЧАЛАВЕКА

# ЧЫРВОНА-ЗЯЛЁНЫ ТЭРОР

Алена ВАРАЖБЕЙ

**Зламаныя руکі і ногі, выбітыя зубы і разбітыя галовы — такія вынікі разгону акцыі 19 снежня. Жорсткі працяг напаткаў удзельнікаў і пасля іх затрымання.**

Частку людзей прывезлі ў ізалятары на Акressціна, вывелі на вуліцу і паставілі ўздоўж сцяны. Людзі стаялі на марозе без рухаў чатыры гадзіны — тварам да сцяны.

Жорстка збівалі людзей у аўтазаках. Спецназаўцы білі нагамі нават дзяўчын. Збівалі і падчас перавозкі, і калі «выгружалі» людзей з аўтазакаў: і ў РУУСах, і пасля судоў. Былі тыя, каму разблігі галовы, адблігі ныркі, і ў іх адразу пачаліся праблемы са зданроўем, яны гублялі прытомнасць. «Бачылі ў Жодзіна, як людзей, калі выгружалі, вельмі моцна білі. У аднаго маладога чалавека быў і твар у крыві, і рука апухлая», — расказала праваабаронца «Вясны» Наста Лойка.

## 3 міліціі ў шпіталь

Некаторыя асуджаныя змаглі патэлефанаваць. Адзін з іх, студэнт-започнік Вячаслаў, паслে паведаміць «Радыё Свабода»: «Білі моцна, мне дагэтуль баліць ногі. Вельмі многіх людзей білі, побач у аднаго мужчыны павыбівалі ўсе зубы, ён потым апынуўся разам з намі ў аўтазаку. У многіх акрываўленыя галовы былі, вельмі многія атрымалі



страсенне, быў чалавек са зламанай рукой».

Пра зламаную руку і пашкоджаную галаву аднаго з арыштаваных, Яна Лагвіновіча, паведаміла жонка. Незалежны журналіст, які выдае бюлетэнь «За Маладзечна», асуджаны на 10 сутак. Маскоўскую журналістку Марыю Антонаву вызвалі пасля ўмяшання агенцтва «Франс-пресс», дзе яна працуе. Яна распавяла, што ў аўтазаку затрыманых білі за любую спробу варухнуцца. Хлопцы сядзелі на падлозе і трымалі руки на галаве.

Па інфармацыі праваабарончага цэнтра «Вясна», у шпіталях апынуліся каля 50 чалавек. Сярод арыштаваных таксама шмат у каго праблемы са зданроўем. «У тым жа Жодзіна знаходзіцца некалькі чалавек у вельмі драным

стане. І я ўпэйнена, што такія людзі ёсць ва ўсіх ізалятарах. Улічваючы, як гэта ўсё адбывалася», — адзначыла Наста Лойка.

Пасля збіцця ў Каstryчніцкім РУУС трапіла ў шпіталь з унутранымі пашкоджаннямі актывісткі Крысціна Шацікова. Студэнты Mai Abramchik аматаўцы падчас захопу раздробілі голень. А пасля яна правіла ў аўтазаку тры гадзіны. Зараз дзяўчыне зрабілі ў бальніцы аперашыю.

## Ноч у аўтазаках

Дакладна вядома, што затрыманыя ў адным аўтазаку цалкамі правялі ўсю ноч. Там была даволі вялікая колькасць людзей — каля 30. Журналіст «Gazeta Wyborcza» Андрэй Пачобут таксама ўсю ноц мэрэз у адным з аўтазакаў. Ён

так і для кожнага сябра выбарчай камісіі паасобку».

Па датэрміновым назіранні ёсць факты сур'ёзных разыходжанняў у лічбах назіральнікаў і ўчастковых камісій па колькасціх, хто прагаласаваў. Прыводзіцца прыклады, калі на суседніх участках, дзе няма назіральнікаў, яўка выбаршчыкаў па звестках камісій у разы болей, чым там, дзе вядзенца назіранне.

## Кропкі над «і»

У СМИ з'явіліся сведчанні назіральнікаў пра фальсіфікацыі. Так, у інтэр'ю радыё «Свабода» Дар'я Каткоўская распавяла пра маніпуляцыі з бюлетэніяй на ўчастку №17 у Фрунзенскім раёне Мінска.

«Я стаяла ў метры ад стала — мяне тримаў кіраўнік камісіі, мяне тримала міліцыя. Але, прынамсі, я бачыла, як не лічачь галасы. ... Я бачыла, што галасы адных і тых жа кандыдатаў кладуць у розныя стосы. Гэта значыць, што бюлетэні, дзе крыжыкі стаяць у розных месцах, кладуць то ў адну, то ў другую стопку».

Назіральніца галасавала на гэтым жа ўчастку і напісала на бюлетэні: «Саня паедзе ў Гаагу». Але сярод трох сапсаваных бюлетэніяў яго не было. На патрабаванне Дар'і знайсці яго, бюлетэнь адшукалі ў стосе за Лукашэнку. «Гэта значыць, што калі «Саня едзе ў Гаагу», то гэты бюлетэнь чамусыці кладуць у яго стос. ... І ў выпіку на нашых

сказаў, што ў падобных умовах начавала досьць многа затрыманых. Журналіста вызвалілі пасля хадайніцтва польскага Міністэрства замежных спраў. Некаторыя паведамлялі, што знаходзіцца ў аўтазаку другія суткі — без ежы і вады. Шмат хто знаходзіўся ў камерах раённых управлінняў міліцыі — так званых «стаканах» ці «мяшках». У людзей там не было магчымасці спаць. Іх не кармілі, не давалі вады, не пускалі ў прыральню.

Пададзеных «Вясны», асуджана каля 500 чалавек. Спісы ўдакладняюцца і, магчыма, папоўняюцца. У канвееры былі задзейнічаны ўсе суды Мінска — Першамайскі, Цэнтральны, Парызанскі, Ленінскі, Заводскі, Маскоўскі, Каstryчніцкі, Савецкі, Фрунзенскі. Судзілі па двух артыкулах: 23.34 (несанкцыяванае масавае мерапрыемства) і 17.1 (дробнае хуліганства), выносілі арышты па 10 і 15 сутак. Штрафы абвяшчалі ў рэдкіх выпадках. «Былі перашкоды з боку супрацоўнікаў міліцыі ў тым, каб патрапіць на працэс. Не давалі магчымасці людзям прысутнічаць на судах. Выстаўлялі іх у калідоры, і ўвогуле выганялі з суда. У Заводскім судзе быў выпадак, калі людзей прывезлі на аўтазаку і выгрузілі пад суд. Супрацоўнікі міліцыі праз некаторы час вышылі і папросту агучылі, каму колькі далі сутак па адміністрацыйным арышце», — сказала Наста Лойка.

## Галадоўкі

Палітыкаў і актыўістаў затрымлівалі і дома. Так, у ноц

з 19 на 20 снежня ў лідара АГП Анатоля Лябедзькі група асобаў узламала дзвёры ў кватэру. Да палітолага Аляксандра Фядуты а 5-й гадзіні раніцы прыйшлі некалькі чалавек і «запрасілі» на гутарку ў КДБ. У сваёй кватэры затрымалі і рэдактара газеты «Товарыш» Сяргея Вазняка. Візіцёры назваліся супрацоўнікамі КДБ. Сябра Паліттрыады АГП, эксп-праектара Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Анатоля Паўлава затрымалі дома а 7-й раніцы.

Зараз усе яны ў ліку 19-ці арыштаваных змешчаны ў следчы ізалятар КДБ. Там знаходзіцца і кандыдаты ў прэзідэнты Уладзімір Някляеў, Андрэй Саннікаў, Віталь Рымашэўскі, Мікола Статкевіч, Аляксей Міхалевіч, журналісткі Ірына Халіп і Наталля Радзіна, палітык Павел Севярынец, каардынатар кампаніі «Еўрапейская Беларусь» Зміцер Бандарэнка, намеснік старшыні «Маладога фронту» Наста Палажанка, моладзеўскі актыўіст АГП Алег Корбан. Анатоль Лябедзька і Мікола Статкевіч абвясцілі галадоўку і адмовіліся даваць паказані.

Пасля сустэречы 22 снежня з Андрэем Саннікамі адвакат Павел Сапелка заяўві, што кандыдат моцна збіты і «ўяўляе з сябе жудаснае відовішча». Ён «практычна не можа перасоўвацца», — паведаміў адвакат агенцтву БелаПАН.

«Гэта паказальная-палітычная акцыя. Сапраўдны тэрор супраць людзей, якія проста выказаліся супрацьдзеючай улады», — лічыць праваабаронца Наста Лойка.



вачах больш за 80 працэнтаў было аддадзенна Аляксандру Лукашэнку. Там быў 71 голос за Рыгора Кастусёва з дзвюх тысяч. Хаця адзіны стос, які я могла бачыць, гэта быў стос якраз за Рыгора Кастусёва. Я могу сказаць, што там было каля 200 бюлетэніяў, калі яны клалі першапачатковую ў гэты стос», — паведаміла Дар'я Каткоўская.

Па папярэдніх афіцыйных дадзеных, Лукашэнка атрымаў 79,67% галасоў. Яўка на выбарах склала 90,66%. Андрэю Саннікаму далі 2,41%, Рыгору Кастусёву і Яраславу Раманчуку адноўлькаў — па 1,97%, Уладзіміру Някляеву — 1,77%, Віталію Рымашэўскуму — 1,1%, Міколе Статкевічу — 1,04%. А па дадзеных «нелегальнага» экзіт-пола, які праводзілі ўкраінскія спецыялісты з Міжнароднага цэнтра сацыялагічных даследаванняў «SOCIUM», Лукашэнка

▶ ЛІЧБЫ

# БРУДНЫЯ ВЫБАРЫ

Алена ВАРАЖБЕЙ

**Выбары нельга лічыць дэмакратычнымі і празрыстымі. Працэдура падліку галасоў не можа сведчыць пра дакладнае адлюстраванне волевыяўлення выбаршчыкаў. Пра гэта заявілі прадстаўнікі кампаніі «За свабодныя выбары».**

«За гэтым сталом павінен быў яшчэ знаходзіцца старшыня Беларускага Хельсінскага камітэта Алег Гулак, які ўчора быў затрыманы супрацоўнікамі міліцыі». З гэтага паведамлення пачалася 20 снежня прэс-канферэнцыя прадстаўнікі кампаніі «За свабодныя выбары».

## Блакада

Яны адзначылі, што на працягу дня 19 снежня вельмі складана было збіраць інфармацыю ад назіральнікаў у суязі з драннай працай інтэрнэта. Сайты перыядычна блакаваліся. На раніцу 20 снежня праваабаронцы змаглі атрымліць інфармацыю толькі з 222

## Кропкі над «і»

У СМИ з'явіліся сведчанні назіральнікаў пра фальсіфікацыі. Так, у інтэр'ю радыё «Свабода» Дар'я Каткоўская распавяла пра маніпуляцыі з бюлетэніяй на ўчастку №17 у Фрунзенскім раёне Мінска.

«Я стаяла ў метры ад стала — мяне тримаў кіраўнік камісіі, мяне тримала міліцыя. Але, прынамсі, я бачыла, як не лічачь галасы. ... Я бачыла, што галасы адных і тых жа кандыдатаў кладуць у розныя стосы. Гэта значыць, што бюлетэні, дзе крыжыкі стаяць у розных месцах, кладуць то ў адну, то ў другую стопку».

Назіральніца галасавала на гэтым жа ўчастку і напісала на бюлетэні: «Саня паедзе ў Гаагу». Але сярод трох сапсаваных бюлетэніяў яго не было. На патрабаванне Дар'і знайсці яго, бюлетэнь адшукалі ў стосе за Лукашэнку. «Гэта значыць, што калі «Саня едзе ў Гаагу», то гэты бюлетэнь чамусыці кладуць у яго стос. ... І ў выпіку на нашых

атрымаў 38,4% галасоў аптымальных выбаршчыкаў. Уладзімір Някляеў атрымаў 18,7%, Андрэй Саннікаў — 12,2%, Мікола Статкевіч — 7,8%, Яраслаў Раманчук — 5,4%, Рыгор Кастусёў — 4,8%, Віталь Рымашэўскі — 4,1%.

«Асабліва апошнія дні гэтай выбарчай кампаніі, а менавіта дні папярэдняга галасавання і апошні дзень, расставілі ўсе кропкі над «і», — адзначыў кіраўнік праваабарончага цэнтра «Вясна» Алег Бяляцкі. — Мне здаецца, што калі сказаць, што гэта брудныя выбары, гэта ацэнка дакладна падыходзіць да гэтых выбараў. І здзіўляючы масаваму пратэсту, які адбыўся 19 снежня, уладам асабліва няма чаго. Тому што ісці на чацвёрты тэрмін сумлення хапае. Фальсіфікація выбараў сумлення хапае. А масавыя пратэсты ўспрымаць сіл не хапае».

# ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

## TV

### 27 СНЕЖНЯ, ПАНЯДЗЕЛАК



06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.15 Навіны.  
06.05, 07.10, 08.15 «Добрай раніцы, Беларусь!».  
06.45 Nota Bene.  
07.05, 08.10, 18.50, 00.55 Зона X.  
07.30, 08.25, 11.55 Дзялівое жыццё.  
08.30 «У свеце матараў».  
09.10 У цэнтры ўвагі.  
10.35 Культурныя людзі.  
11.05 Меладраматычныя серыял «Маруся».  
12.10 Рамантычная камедыя «Змёрзлая з Маямі» (ЗША).  
14.05 Жаночае ток-шоу «Жыццё як жыццё».  
15.15, 19.15 Навіны рэгіёна.

15.40 «OFF STAGE LIFE».  
16.05 Nota Bene.  
16.35 Серыял «Спальны раён» (Расія).  
17.15 Меладраматычныя серыял «Маруся».  
18.25 Інфармацыйная праграма «Акно ў Еўропу».  
19.25 «КЕНО».

19.30 «Арэн» . Праграма аб спорце.  
19.55 «Ход у адказ». Ток-шоў.  
21.00 Панарама.

21.45 Відэофільм АТН «Зямля святой Ніна».  
22.10 Серыял «Доктар Хаўс-5» (ЗША).  
23.25 Камедыя «Перажыць Каляды» (ЗША).

01.00 Дзень спорту.

01.15 Хакей для ўсіх.  
  
Н

06.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.00, 18.00, 20.30, 00.05 Нашы навіны.

06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».

09.05 Контуры.

10.10 «Жыць здорава!».

11.05 Навіны спорту.

11.10 «Выклик!». Шматсерыйны фільм.

12.20 «Дэтэктывы».

13.05 Навіны спорту.

13.10 «Кантрольныя закуп».

13.45 «Модны прысуд».

14.50 «Зразумець. Прабачыць».

15.25 «Хачу ведаць».  
16.10 Навіны спорту.  
16.15 «Дзікі маладняк».  
16.50 АНТ прадстаўляе: «Бітва тытану».  
18.15 Навіны спорту.  
18.20 «Зваротны адпік».  
18.55 «Хай кажуць».  
20.00 Час.  
21.00 Навіны спорту.  
21.05 «Галасы».  
22.20 Фільм «Анёлы Чарлі».  
00.20 Навіны спорту.  
00.25 «Задзеёд Ваш, таварыш Сухаў».  
01.25 «Віёла Тараканава. У свеце злачыннага запалу». Шматсерыйны фільм.  
02.10 «Хай кажуць».  
03.00 Начныя навіны.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30

«24 гадзіны».

06.10 «Міншчына».

06.20 «Раніца. Студыя добра гастрою».

07.40 «СТБ-спорт».

07.45 «Раніца. Студыя добра гастрою».

08.30 «Тыдзень».

09.35 «Вялікі сняданак».

10.05 «Пляц гісторый».

10.40 «Багатая і хаханая». Тэленавэла.

11.40 «Званая вячэра».

12.35 «Фантастыка пад грыфам «Сакрэтна».

13.50 Фільм «Дзе знаходзіцца Нофелет?», СССР, 1987 г.

15.10 Канцэрт М. Задорнова.

16.00 СТБ прадстаўляе: «КультУРА!».

16.50 «Рэпарцёрская гісторыя».

17.20 «Міншчына».

17.30 «Званая вячэра».

18.30 «Дарослья гульні». Серыял.

20.00 «Сталічныя падрабязнасці».

20.10 «СТБ-спорт».

20.15 «Дзіму» . Актуальная інтэрв'ю.

20.30 Фільм «Тата напракат». Расія - Украіна, 2008 г.

22.55 «Сталічны футболь».

23.25 Фільм «Проста сабрыя». Германія - ЗША - Канада, 2005 г.



06.35 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).  
07.00 ЛАДная раніца.  
08.00 Тэлебарометр.  
08.05 Дэтэктыўны серыял «Чыста англійскія забойствы» (Вялікабрытанія).  
09.00 Навагодняя камедыя меладрама «Дзяўчынкі» (Расія). 1-я серыя.  
10.00 Калядная меладрама «Са святам нішто не парайнаеца» (ЗША).  
11.50 Пра маства.  
12.20 Школа рамонты.  
13.25 Прэм'ера. «Халі-галі». Скетч-шоў.  
14.00 «Прыгоды Пятрова і Васечкіна, звычайнай і неверагоднай» (СССР). 1-я серыя.  
15.10 Мультсерыял «Дракончык і яго сабрыя» (Канада).  
15.25 Пазакласная гадзіна.  
15.40 Тэлебарометр.

16.00 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».

16.50 Дэтэктыўны серыял «Чыста англійскія забойствы» (Вялікабрытанія).

18.00 Камедыя меладрама «Дзяўчынкі» (Расія). 1-я серыя.

19.05 «Халі-галі». Скетч-шоў.

19.25 «Навагодні жарт з...». Гумарыстычнай праграма (Расія).

20.30 Кальханка.

20.45 Тэлебарометр.

20.50 Беларуская часіна.

21.55 Футбол. Чэмпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Арсенал-Чэлсі. Прамая трансляцыя.

23.55 Авертайм.

00.25 Футбол. Чэмпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Аглед тура.

01.20 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».

02.00 «Раніца Pacii».

09.00 «Карціна свету».

09.55 Надвор'е на тыдзень.

10.00 «Гарадок».

10.20 «Ранішня пошта».

11.00 Весткі.

11.30 «Ефрасіння». Тэлесерыял.

РОССІЯ

12.20 «Кулагін і партнёры».  
12.50 Прэм'ера. «Мужчынская праца». Дакументальны фільм.  
13.50 Навіны - Беларусь.  
14.00 Весткі.  
14.30 «Аб самым галоўным». Ток-шоў.  
15.25 «Сапраўднае жыццё».  
16.15 Тэлесерыял «Дворык».  
16.50 Навіны - Беларусь.  
17.00 Весткі.  
17.20 «Кулагін і партнёры».

17.50 Тэлесерыял «Чорная багіня». Расія.

18.50 «Ефрасіння». Тэлесерыял.

19.50 Навіны - Беларусь.

20.00 Весткі.

20.30 Святочны канцэрт.

22.25 Тэлесерыял «Сівы конь».

23.25 «Нічога асабістага».

23.40 Навіны - Беларусь.

00.05 Прэм'ера. «Гарадок».

НТВ

06.00, 10.00, 13.00, 16.00, 19.00, 23.40 Сення.

06.05 Інфармацыйны канал «НТВ раніцай».

08.35 «Праграма Максімум».

09.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».

10.20 «Кулінарны пайдынак».

11.20 «Чыстасардэннае прызнанне».

12.05 «Да суду».

13.30 Баявік «Кодэкс гонару».

15.10 «Справа густу».

15.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».

16.25 Серыял «Вяртанне Мухтара».

18.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».

19.35 Крымінальны серыял «Лінейны».

21.45 Прэм'ера. Серыял «Брат за брата».

00.05 «Капітал. ru».

09.30 Скачкі з трампліна. Турнір 4-х трамплінаў. Часопіс.

10.30, 11.30, 20.00 Футбол. Класіка Лігі чэмпіёнаў УЕФА.

12.30, 13.30 Скачкі з трампліна. Кубак свету ў Чэхіі (Гарахаў). HS 142.

14.30 Лёгкая атлетыка. Чэмпіянат Еўропы ў Іспаніі (Барселона). Фотафоніш. Часопіс.

15.45, 16.15 Тэніс. «Цікавае аса свету тэніса».

Часопіс.

16.45, 17.45 Скачкі з трампліна. Кубак свету ў Швейцарыі (Энгельберг). HS 137.

18.45 Фінішная прамая. Зімовыя алімпійскія гульні (Ванкувер, Канада). Часопіс.

19.45 Футбол. Еўрагалы. Госць тыдня. Часопіс.

21.05, 21.30 Вось дык так!!!

22.00 Пра рэстлінг. Агляд WWE.

22.30, 23.25, 00.25, 01.25 Пра рэстлінг. Vintage Collection. ЗША.

БЕЛСАТ

07.00 Тыдзень у «Аб'ектыве».

07.30 Гісторыя пад знакам Пагоні (спазнаваўчая праграма): «Род Радзівілаў».

07.40 Хто ёсьць кім?: Уладзімір Чыквін.

08.00 ПраСвет.

08.25 Эксперт.

08.45 Рэмарка (культурніцкая праграма).

09.10 Моўнік (лінгвістичная праграма).

09.20 Басанож па свеце: «Хатні спон».

# ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

8

## 29 СНЕЖНЯ, СЕРАДА



- 15.25 «Хачу ведаць».  
16.10 Навіны спорту.  
16.15 «Заручальны пярсцёнак». Шматсерыйны фільм.  
17.05 «Слова жанчыне». Шматсер. фільм.  
18.15 Навіны спорту.  
18.20 «Шчаслівый разам». Серыял.  
18.55 «Хай кажуць».  
20.00 Час.  
21.00 Навіны спорту.  
21.05 «Уцёкі».  
22.20 Асяроддзе пасялення.  
23.40 Навіны спорту.  
23.45 «Несакртныя матэрэялы».  
00.30 «Віёла Тараканава. У свеце злачынага запалу». Шматсерыйны фільм.  
02.10 «Хай кажуць».  
03.00 Начныя навіны.

- 06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30  
«24 гадзіны».  
06.10 «Міншчына».  
06.20 «Раніца. Студыя добра настрою».  
07.40 «СТБ-спорт».  
08.30 «Правілы згону». Серыял.  
09.30 «Аўтапанарама».  
10.00 «Пляц гісторый».  
10.40 «Багатая і хаханая». Тэленавэла.  
11.30 «Далёкія свякі».  
11.40 «Званая вячэра».  
12.35 «Дарослья гульні». Серыял.  
13.50 «Не хлусі мне!».  
14.40 «Студэнты International». Серыял.  
15.30 «Дурні, дарогі, гроши». Гумарыстычны серыял.  
16.50 «Новыя падарожжы дылетанта».  
17.20 «Міншчына».  
17.30 «Званая вячэра».  
18.30 «Дарослья гульні». Серыял.  
20.00 «Сталічныя падрабязнасці».  
20.10 «СТБ-спорт».  
20.15 «Добры вечар, маляня».  
20.25 «Правілы згону». Серыял.  
21.30 «Мінск і мінчане».  
22.05 «Дабро пажаліцца».  
22.55 Фільм «Гэта я». Украіна, 2009 г.  
00.30 СТБ прадстаўляе: «Ноч збывання жаданняў». Музычная казка.

- 06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 22.50  
Навіны.  
06.05 Дзень спорту.  
06.10, 07.10, 08.15 «Добрый раніцы, Беларусь».  
06.45 Nota Bene.  
07.05, 08.10, 18.50, 00.50 Зона X.  
07.30, 08.30, 11.50 Дзелавое жыццё.  
08.35 Замельнае пытанне.  
09.10 Камедыяна меладрама «Маргоша».  
10.10 Серыял «Спальны раён» (Расія).  
10.45 Меладраматычны серыял «Маруся».  
11.40 Актуальнае інтэрв'ю.  
12.10 Камедыя «Адзін у Навагоднюю ноч» (Украіна). 2-я серыя.  
14.05 Здароўе.  
14.30 Альманах вандраванняў.  
15.15, 19.15 Навіны рэгіёна.  
15.40 «OFF STAGE LIFE».  
16.05 Програма «Акно ў Еўропу».  
16.25 «Праверка чутак». Інфармацыйна-аналітычна програма.  
17.05 Серыял «Спальны раён» (Расія).  
17.40 Меладраматычны серыял «Маруся».  
19.25 «Спорплато 5 з 36». Забаўляльнае шоў.  
19.30 «КЕНО».  
19.35 Замельнае пытанне.  
20.00 Камедыяна меладрама «Маргоша».  
21.00 Панарама.  
21.45 Актуальнае інтэрв'ю.  
22.00 Серыял «Доктар Хаўс - 5» (ЗША).  
00.10 Дзень спорту.

- 06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30  
«24 гадзіны».  
06.10 «Міншчына».  
06.20 «Раніца. Студыя добра настрою».  
07.40 «СТБ-спорт».  
07.45 «Раніца. Студыя добра настрою».  
08.30 «Правілы згону». Серыял.  
09.30 «Дабро пажаліцца».  
10.00 «Пляц гісторый».  
10.40 «Багатая і хаханая». Тэленавэла.  
11.30 «Далёкія свякі».  
11.40 «Званая вячэра».  
12.35 «Дарослья гульні». Серыял.  
13.50 «Не хлусі мне!».  
14.40 «Студэнты International». Серыял.  
15.30 «Дурні, дарогі, гроши». Гумарыстычны серыял.  
16.50 «Добры дзень, доктар!».  
17.20 «Міншчына».  
17.30 «Званая вячэра».  
18.30 «Дарослья гульні». Серыял.  
20.00 «Сталічныя падрабязнасці».  
20.10 «СТБ-спорт».  
20.15 «Добры вечар, маляня».  
20.25 «Правілы згону». Серыял. Заключная серыя.  
21.30 «Праўда».  
22.05 «Аўтапанарама».  
22.30 «24 гадзіны».  
22.55 Фільм «Каханне яшчэ быць можна». Расія, 2008 г.  
00.40 СТБ прадстаўляе: «Дзень Нараджэння ў Новы год».

- 06.00, 09.00 Нашы навіны.  
06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».  
09.05 «Жыць здорава!».  
10.25 «Мая жонка мяне прычараўала». Шматсерыйны фільм.  
11.00 Нашы навіны.  
11.05 Навіны спорту.  
11.10 «Выклік». Шматсерыйны фільм.  
12.20 «Дэтэктывы».  
13.00 Нашы навіны.  
13.05 Навіны спорту.  
13.10 «Кантрольныя закупы».  
13.45 «Модны прысуд».  
14.50 «Эразумець. Прабачыць».  
15.25 «Хачу ведаць».  
16.00 Нашы навіны.

- 16.15 Тэлесерыял «Дворык».  
16.50 Навіны - Беларусь.  
17.20 «Кулагін і партнёры».  
17.50 Тэлесерыял «Чорная багіня». Расія.  
18.50 «Ефрасіння». Тэлесерыял.  
19.50 Навіны - Беларусь.  
20.30 Фільм «Школа пражывання».  
22.25 Тэлесерыял «Сівы конь».  
23.25 Навіны - Беларусь.  
23.35 «Эпоха вялікага Кручкова». Дакументальны фільм.

- 06.35 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).  
07.00 ЛАДная раніца.  
08.00 Тэлебарометр.  
08.05 Камедыяны серыял «Інтэрны».  
08.35 Дэтэктыўны серыял «Чыста англійскія забойствы» (Вялікабрытанія).  
09.40 Камедыяна меладрама «Дзяўчынкі» (Расія). 3-я серыя.  
10.45 Спорт-кард.  
11.10 «Рэпарцёр «Беларускай часіны».  
12.00 «Запал па культуры».  
12.50 Медычныя таемніцы.  
13.20 «Лабірінты гісторыі беларускага фотамастацтва».  
13.50 Прыгодніцкая камедыя. «Вакацыі Пятрова і Васечкіна, звычайнія і неверагодныя» (СССР). 1-я серыя.  
15.05 Мультсерыял «Дракончык і яго сябры» (Канада).  
15.30 Пазакласная гадзіна.  
15.45 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».  
16.40 Дэтэктыўны серыял «Чыста англійскія забойствы» (Вялікабрытанія).  
17.50 Камедыяна меладрама «Дзяўчынкі» (Расія). 3-я серыя.  
18.55 Хакей КХЛ. «Дынама» (Мінск) - Атланта (Маскоўская вобл.). Прамая трансляцыя. У перапынку: Калыханка.  
21.15 Тэлебарометр.  
21.20 Беларуская часіна.  
22.25 Камедыяны серыял «Інтэрны».  
23.05 Камедыяны серыял «Універ» (Расія).  
23.40 Футбол. Чэмпінат Англіі. Прэм'ерліга. Ліверпуль - Вулверхэмптон.

- 07.00 «Раніца Расіі».  
09.20 «Ефрасіння». Тэлесерыял.  
10.10 «Мая цудоўная ледзі. Таццяна Шмыга» . Дакументальны фільм.  
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Весткі.  
11.30 «Кулагін і партнёры».  
12.00 Фільм «Школа пражывання».  
13.50 Навіны - Беларусь.  
14.30 «Аб самым галоўным». Ток-шоў.  
15.25 «Сапраўднае жыццё».

- 16.15 Тэлесерыял «Дворык».  
16.50 Навіны - Беларусь.  
17.20 «Кулагін і партнёры».  
17.50 Тэлесерыял «Чорная багіня». Расія.  
18.50 «Ефрасіння». Тэлесерыял.  
19.50 Навіны - Беларусь.  
20.30 Фільм «Школа пражывання».  
22.25 Тэлесерыял «Сівы конь».  
23.25 Навіны - Беларусь.  
23.35 «Эпоха вялікага Кручкова». Дакументальны фільм.

- 06.00, 10.00, 13.00, 16.00, 19.00, 23.40 Сёння.  
06.05 Інфармацыйны канал «НТБ раніцай».  
08.40 «Вочная стаўка».  
09.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».  
10.20 «Дачны афаз».  
11.20 «Развод па-руську».  
12.10 «Да суду».  
13.30 Баявік «Кодэкс гонару».  
15.10 «Справа густу».  
15.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».  
16.25 Серыял «Вяртнанне Мухтара».  
18.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».  
19.35 Крымінальны серыял «Ліцейны».  
21.40 Прэм'ера. Серыял «Брат за брата».  
00.05 Серыял «Віntавая лесвіца».

- 09.30, 10.00 Вось дык так!!!  
10.30 Усе віды спорту. Топ-10. Часопіс.  
11.30, 15.00 Скачкі з трампліна. Кубак свету ў Германіі (Оберстдорф). Турнір 4-х трамплінаў. HS 137. Кваліфікацыя.  
12.45 Горныя лыжы. Кубак свету ў Італіі (Барміо). Мужчыны. Хуткасны спуск. Прамая трансляцыя.  
14.15 Усе віды спорту. Топ-10. Часопіс.  
16.00 Горныя лыжы. Кубак свету ў Аўстрый (Семерынг). Жанчыны. Слалам. 1-я спроба. Прамая трансляцыя.  
16.45 Скачкі з трампліна. Кубак свету ў Германіі (Оберстдорф). Турнір 4-х трамплінаў. HS 137. Прамая трансляцыя.  
18.45 Горныя лыжы. Кубак свету ў Аўстрый (Семерынг). Жанчыны. Слалам. 2-я спроба. Прамая трансляцыя.  
00.00 Аб'ектыў.

- 20.00 Футбол. Класіка Лігі чэмпіёнаў УЕФА.

- 21.00 Снукер. Агляд сезона. Часопіс.  
22.30 Покер. Турнір Паруш (Францыя).  
00.30 Скачкі з трампліна. Кубак свету ў Германіі (Оберстдорф). Турнір 4-х трамплінаў. HS 137.  
01.45 Горныя лыжы. Кубак свету ў Аўстрый (Семерынг). Жанчыны. Слалам. 2-я спроба.  
02.15 Футбол. Еўрагалы. Госць тыдня. Часопіс.



- 07.00 Аб'ектыў.  
07.20 Праект «Будучыня».  
07.50 Сальда (еканамічнае праграма).  
08.05 Беларусы ў Польшчы.  
08.20 Мойнік (лінгвістычнае праграма).  
08.30 ПраСвет.  
09.00 Рэпартэр.

- 09.25 Невядомая Беларусь: «Лебядовыя гады», дак. фільм, 2008 г.

- 09.55 Вагон.

- 10.00 Гісторыя пад знакам Пагоні (спазнаваўчая праграма): «Род Радзівілаў».

- 10.10 «Мой родны горад», серыял.

- 10.35 «Доктар Марцін», серыял.

- 11.25 «Кансультацыя ў ружовым садзе», серыял: 17 серыя.

- 17.00 Аб'ектыў (агляд падзеяў дня).

- 17.05 «Мой родны горад», серыял.

- 17.30 «Доктар Марцін», серыял.

- 18.15 Гісторыя пад знакам Пагоні: «Беларуска-літоўская летапісанне».

- 18.25 «Акілі б так здарылася?», дак. фільм, 2007 г., Польшча.

- 19.10 Асабісты капітал.

- 19.30 Калыханка для самых маленёкіх.

- 19.40 На колах.

- 20.10 Вагон.

- 20.15 Навігатар.

- 20.40 Госць «Белсату».

- 21.00 Аб'ектыў (галоўнае выданне).

- 21.25 Без рэтушы: «Кітайцы атакуюць», рэпартаж, 2010 г., Польшча.

- 21.45 Эксперт.

- 22.05 «З Новым годам!», маст. фільм, 1973 г., Францыя.

- 00.00 Аб'ектыў.

- 16.00 Хакей. Кубак Шлэнглера (Давос, Швейцарыя). 1/2 фіналу. Прамая трансляцыя.  
18.15 Усе віды спорту. Топ-10. Часопіс.  
19.00 Біятлон. Каляндная гонка (World Team Challenge) у Германіі (Гельзэнкірхен). Прамая трансляцыя.  
21.00 Фігуранае катанне. Паказальныя выступы (Оберстдорф, Германія). Прамая трансляцыя.  
23.30 Спартовыя бальныя танцы. Чэмпіянат свету па лацінаамерыканскіх танцах (Інсбрук, Аўстрый).

- 00.30 Баявія мастацтвы. Байцоўскі клуб. К 1. Сусветны Гран-прі (Токіо, Японія). Фінал.



- 07.00 Аб'ектыў.  
07.20 На колах.  
07.50 «Доктар Марцін», серыял.  
08.35 Эксперт.  
08.55 «Акілі б так здарылася?», дак. фільм, 2007 г., Польшча.  
09.35 Вагон.  
09.40 Без рэтушы: «Кітайцы атакуюць», рэпартаж, 2010, Польшча.

- 10.00 Навігатар.

- 10.25 Асабісты капітал.

# ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №14 (52)  
(снежань)

[www.lit-bel.org](http://www.lit-bel.org) [www.novychas@gmail.com](mailto:www.novychas@gmail.com)

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

## АНОНС

«НАВІНЫ»: грамадска-літаратурнае жыццё снежня.....	c. 2.
«ПАЗІЯ»: новыя вершы Рыгора БАРАДУЛІНА .....	c. 3.
«ЛЕКТОРЫЙ»: штрыхі да творчага партрэта Генрыха ДАЛІДОВІЧА.....	c. 4.
«ЗАПІСЫ»: старонкі з дэйнікі Ніла ГЛЕВІЧА .....	c. 5.
«ПРОЗА»: мініцюры Славаміра АДАМОВІЧА.....	c. 6.
«ПАЗІЯ»: вершы Віктара СЛІНКА .....	c. 7.
«ПРОЗА»: эсэ Альы СЯМЁНАВАЙ.....	c. 8-9.
«ПАЗІЯ»: пераклады вершаш Ёнаса ЛІНЯЎСКАСА .....	c. 10.
«КРЫТЫКА»: «ДЗЕЯ СЛОЎ», літагляд ад Легала .....	c. 11.
«ГОТЛАНДЫНА»: роздумы-эсэ Валерыя СТРАЛКО і Сяргея АСТРАЎЦА пра Дом пісьменніка і перакладчыкаў у Віэбю .....	c. 12-13.
«ШКАЛЯРЫЙ»: Уладзімір АРЛОЎ пра Ларысу ГЕНІЮШ і Уладзіміра КАРАТКЕВІЧА .....	c. 14-15.
«ПАНАРАМА»: дзесяць топ-спраў Саюза беларускіх пісьменнікаў.....	c. 16.

## ВІНШАВАНКА

# КАЛЯДНАЕ

Валерый КУСТАВА

Мэры Крыстмас! Глянь наўжола!  
І прыйдзі, святы Мікола,  
снегам поўніць далягляды  
на Каляды, на Каляды!..

Не праз сінія этэры,  
а праз комін у кватэры.  
Ды ў шкарпеткі пакладзі  
дзіві — о-дэі-ры-дэі-дэі!

Як анёлак б'е ў курантны,  
прамаўляю модлы-мантры:  
дай нам, Звышні, на Каляды  
ічасця ў горад наша пракліты.

Дай нам добрае надвор'е  
без глабальных пацяпленняў.  
Дай дзівоснае сузор'е,  
дзе Венера з Марса мле.

Дай шалёных закаханняў  
і каҳаных найшалёных,  
каб у кохсным у дыханні  
любия паучуць імёны.

Шчодры вечар. Шчыры вечар —  
Добраму святому люду.  
Словы простира і рэчи  
зіхаціць прадвеснем цуду.

Калі быў зусім малечай,  
я прасіў узяць на плечы  
ўтаты, мамы і ў дзядулі —  
ды круциў з вышыніяў дулі.

А цяпер прашу я ў Бога,  
бо галоўны Ён Мікола,  
каб пакутную дарогу  
не разбіла часу кола.

Як раней прасіў я цацкі,  
шчанюка і шмат цукерак,  
так цяпер прашу я ласкі  
боскай і людзей даверу.

Я раней дурнеў на святы,  
у зімовай завірусе  
кідаў ледзяшамі ў брата  
і ў сумёт хаваца мусіў.

А цяпер глядэжу я ў неба  
кохснаю каляднай ноччу.



Падарункаў мне не трэба,  
толькі б, Божка, мне не збочыць...

На Каляды... На Каляды  
Пахне цытрусовай елкай.  
Ліхі ўсе і насы звады  
заливаем мы гарэлкай.

На Каляды... На Каляды  
Беларусі роднай зычу  
новай праўды, новай рады,  
новага жысвога клічу.

Новага-старога сиягу.

Новага-сівога гімна.  
Каб на єўрапейскім шляху  
ды не згінуць.

Каб зямля нам нарадзіла  
Каліноўскіх і Скарынаў.  
І каб не ўцякла радзіна  
за кардон ці за адрыну.

На Каляды! На Каляды  
Казакі поўніць далягляды.  
Снегам поўніць туманы.

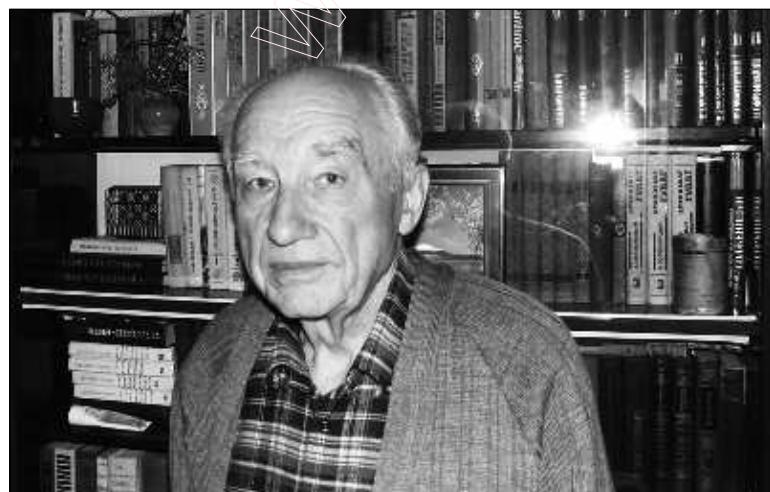
...А ўначы гучаць званы...

## ІНТЕРВ'Ю

# Васіль Зуёнак: «НА ПЕРАСЯЧЭННІ ПАРАЛЕЛЯЎ»

— Васіль Васільевіч, мы ведаєм вас не толькі як паэта, але і як крытыка і літаратуразнаўцу. Чым, на ваш погляд, цікавая сучасная беларуская літаратура?

— Яна цікавая і сур'ёзна грунтоўная... Адольваючы выдавецка-фінансавыя цяжкасці, літаратура наша не ўпала ў нямогласць. Жывуць — і паэзія, і проза, і крытыка... Дастойна, хоць найчасцей і безганаарна, практуюць... — хацеў во пачаць пералік, ды спахапіўся: дужа доўгі спіс атрымаеца... Таму запыню ўсяго толькі на адной «сілавой лініі» — публіцыстычнай, — на яе самых вузлавых, найбольш харкавых, асаблівых, а то і эксклюзіўных момантах. А гэта — перадусім — тое, што сёня найперш чытаеца і чакаеца: эсэстыка — самых розных тэматычных і выяўленчых накірункаў, жывое публіцыстычнае слова... «Любоў прасветлая». Ніл Гілевіч — без перабольшання можна сказаць: тытанічнае змаганне за родную мову — як несмяротную душу народа, яго існасць і заруку будычыні. Не асобы артыкул, эсэ ці выступ — а Кніга, вартая многіх тамоў. А следам за ёй — яшчэ адна: «Толькі мы самі» — з такім жа змагарным публіцыстычным настроем...



Паралелі адкрываючыца нечаканыя. От жа чытаю новую паэтычную кнігу Генадзя Бураўкіна «Лісты да запатрабавання» — вершы: і самотны роздум, і чалавечы боль, і — адзіны сцяты кулак, гатовы да байцоўскага ўдару, але адначасна гатовы і разгарнуцца ў далану — для сябровскага поціску рукі...

Згадваеца і «Дзікае паліванне ліхалецця» — кніга Віктара Казько, кніга-расследванне, кніга-дэягназ і кніга-споведзь... У гэтym жа шэрагу стаяць і эсэстычныя кнігі Анатоля Кудраўца, Янкі Сілакова, Анатоля Бутэвіча, які з поспехам абжывае нішу на вукова-пазнавальнай літаратуры,

Леаніда Дранько-Майсюка з яго «віленскім пілігрымкамі»...

Суцяшальна не прэтэндуе на тэматычную «аўтаномію» літаратура гістарычна: лінія яе пазначана памкненнем да перасячэння з лініяй самай што ні ёсць гарачай сучасніці, — Леанід Дайнека, Уладзімір Арлоў...

Німала сладкіх імёнаў! — і, паўторым, ва ўсіх жанрах.

— Ці знаходзіце вы час, каб пачытаць маладых? Што пажадаеце тым, хто сёня ідзе ў літаратуру?

— Чытаю, а як жа. І кожны раз з надзеяй: вось-вось успыхне яркае, непаўторнае, каб такіх не было

да гэтага, адно-адзінае ў сваёй творчай выключнасці, тое самае Перасячэнне. На жаль, на жаль... Часцей трапляючыца бяскроўныя, худосочныя паўторы і перайманні з даўно перахвораных і асуджаных на творчэ адмаўленне іншымі паэзіямі «ўзорам»... Не тут і не тия пошукі. Паэзію не падманіш. Схема тут не праходзіць. Паэзія нараджаецца на роднай глебе і жывіцца лёсам таго, хто ўзяўся за творчэ пяро. Адвартонага яшчэ нікому не ўдавалася даказаць. Кніга, твор — у эпіцэнтры, на перасячэнні дзвюх творчаносных і творчадайных сіл: жыццё і мас-так з яго лёсам, — дай жа Божа, каб не быті вызначаныя яны лініямі, якія ніколі не перасякнутца, так і пройдуть «паралельнымі недаткліўкамі»...

— Шаноўны Васіль Васільевіч, нядаўна выйшла ваша «Выбранае» ў паважанай серыі «Беларускі кнігазбор». Што для Вас асабіста — выхад новай кнігі?

— Перш чым аб'явіць аб рэдасці, пакліканай новаю кнігай, абстрагуемся (выбачаючы «матэматычны празаізм»: рэмарка вымагае). Дык вось, — магчыма, і занадта адволыная метафора, бо ніяма, ды і ці будзе знайдзена яна, тая формула, якую давёў Лабачэўскі ў матэматычны, авер-

гнуўшы, здавалася б, непахісны паствлат, што дзве паралельныя не перасякаюцца. Зямное ўяўленне авбяргаеца касмічным... У нас жа выпадак асаблівы: дзве гэтыя лініі зліваюцца ў адну. І наканавана ёй альбо не дадзена знайсці перасячэнне з сілавою «лініяй жыцця» (таксама ў адзінстве: агульнага і асабістага). Няхай сабе гэта будзе кніга ці нават асобны верш. Тут кропка перасячэння — нябеснага і зямнога. Тут якраз і пачынаеца: сумнені, сумнені, сумнені... Перад імі заўсёды стаіш, выпускаючы ў людзі новую кнігу. Толькі закончаны графаман шчасліва не сумніваецца.

Кніга — і радасны падрахунак, і сур'ёзы экзамен. Асабліва — калі яна такая: «Кнігазбораўская». Яна, само сабою, становіцца як бы ўпоплеч з кнігамі класічнага ўзору. А ці наблізілася да іх? Як тут не пахваливацца! Тройчы (а то і больш) давялося перасяваць ранейшыя кнігі і публікацыі. Чытаць, перачытаць... Адлучаць верш, зноў вяртаць... А тут яшчэ — фармат серыі, пазні аб'ём... Далібог, ці не лягчай верш было напісаць, чым вызначыць яго «кнігазбораўскі» статус... Але, нарэшце, — кніга ёсць! Якая яна, ціышліся, ці перасекліся ў ёй тых вызначальныя «лініі», — меркаваць чытачу...

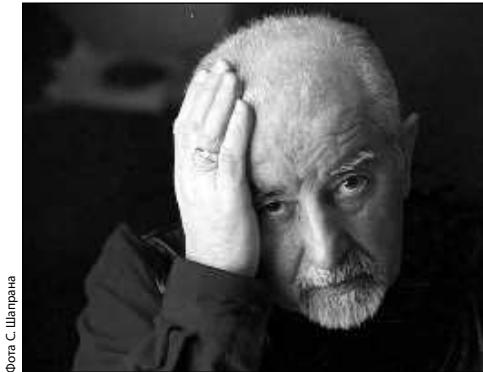
Алесь Сачанка



## ВЕРШЫ

## АНЁЛ СПАГАДЫ

Рыгор БАРАДУЛІН



Фота С. Шарана

## Малітоўная просьба

Валянціны

Існы і ў высі, і доле,  
Анёле,  
Хай твае богавейныя крылы  
Атуляць  
Замроенія небасхілы  
Босай душы.  
Цёплым снегам  
Прыцерушы  
Балючыя раздарожжы.  
Хай прыцьмееца  
Позірк — варожы.  
Хай, як нядзеля святая,  
Надзея сітае.  
Не пакідай без апекі  
Жыццёвы сон.  
Даверлівасць дзён  
Не аддавай  
У прыгон небяспекі  
Ніколі.  
Просьбу маю ты пачуй,  
Анёле...

## Імяніны

Прасіў прабачэння  
Калісух у аўчыны.  
Вынік сватаўся да прычыны.  
Студзіў світанне  
Сум крумкачыны.  
Рух несупынны  
Спраўляў імяніны...

## Сівы верш

Здаецца, жыву,  
А ці дазываю.  
Надзея, як тая  
Вада дажджавая,  
Ясную збіралі,  
Каб мышь галаву.  
Дажджы засталіся  
У той старане,  
Якая ўжко больш  
Да мяне не прыйдзе.  
І я да яе.  
Мы абодва ў крыйдзе.  
Спакой малады  
Нас не ахіне.  
І валасоў  
На цяжкой галаве,  
Як і дзён маіх,  
Не шмат і засталося.  
Навальніцы  
Разгублене адгалоссе,  
Не забытае,  
Глыткае сум.  
Плыве...

\*\*\*

Рэха дагнаць і ўгаварыць  
Вярнуцца назад —  
Гэта і ёсць паэзія...

## Загад

У пярыне,  
А ці за хатаю,  
Ці на паляне,  
Дзе шэтчацица верас,  
Эрас  
Любіць салодка загадваць:  
— Яшчэ раз!..

## Парада

Смялей кулі куму,  
Калі няма каму!..

\*\*\*

Толькі калі пішу,  
Дыхаю і жыву я.

Слухаючи душу,  
Лячу сяю галаву  
Зношаную,  
Сівую.  
Раю пачуць свято  
Думкам —  
Заспаным совам.  
Адно баюся,  
Каб не было  
Сорамна перад Словам...

\*\*\*

І я адсюль сыду,  
З нікчэмнай мітусні.  
І, ўрэшце, ў глыбіні  
Я карані знайду.

І праразту знава,  
Каб тут пабыць яничэ,  
Пакуль расце трава,  
Пакуль вада цячэ...

“Крум-крум”,  
Адпачывае тлум.  
“Крум-крум”,  
Абсяжыста ўспаміну.  
І на душу  
Спадае сум,  
Як жывір сыры  
На дамавіну...

Белабокая, як сарока,  
Аблачына  
Прысела на слуп.  
Недзе ў небе заспаным  
Ные глыбока  
Самалёт,  
Як вырваны зуб...

\*\*\*

Песня пеўня.  
Серп маладзічка.  
Годная шляхцянка  
Брукаванка.

Тая ж  
Тумановая фіранка.  
Гулкая гамонка малатка.  
Болей даспадобы  
Малатку  
Дах даладжваць,  
А не дамавіну.  
П'ю,  
Пакуль не выпрастаю спіну,  
Роднае паветра па глытку.  
І хмиялено...

Плыве...

Згубіўши галаву,  
Хаджу як сам не свой.  
Жыву і не жыву,  
Заву саву ўдавой.

Хлусні сваёй хлушу.  
І стаўлю ля стаўка  
За грешную душу  
Я свечку жаўрука.

Мне ўтульна сон прысніць  
У ветра ў рукаве.  
Крапліста воск звініць.  
А галава плыве...

## Суцяшайся

Роспач,  
Ненажэрная ў дзяльбе,  
Прагнє ўлады  
Над жывой прасторай.  
Як бы кепска  
Ні было табе,  
Суцяшайся тым,  
Што будзе горай...

\*\*\*

Няшчадныя нащадкі,  
Як закон,  
Арудзь ужо па-свойму  
Твой загон.  
З цябе пакеплівае  
Лёс-айчым.  
А ты маўчыш,  
Як быццам ні пры чым...

I...

Думаю,  
Што недабразычліўцам  
на злосць,

Каб былі мае клопаты плённымі,  
У мяне апрача незямнога  
Ёсць  
І зямны  
Анёл-ахоўца з пагонамі...

## Штыкі

Спаць угаварыў  
Бацян сыноў,  
Пад крыло хавае галаву.

Рэха  
Са стаўліцы перуноў  
Разбудзіла сонную саву.

Нестае нізіне  
Туманоў  
Ахінцуць азяблую траву.

Вечер сам сябе  
Шукае зноў,  
Вольна выдыхаючы:  
“Жы-ву-у-у!..”

## Цёплая завея

Сівее, сівее  
Усё навакола.  
Завея, завея  
Шалее вясёла.

І вёдры ў вясёлкі  
З вясёлай вадою.  
Ідзеца вясне  
Маладою хадою.

І робіцца светла  
Беламу свету  
Ад цёплай завеі  
Вішнёвага цвету...

## Ды...

І страла пачакаць магла,  
Ды свой лёс  
Дагнаць не ўцярпела.

І хацела стаць  
Зіркатай імгла,  
Ды яе слепата сустрэла.

І скала трапляткай была,  
Ды ў яе душа скамянела.

Косы рэжусць  
Правы травы.  
Прагнє ўвагі  
Зёлка малая.

І датуль чалавек жывы,  
Покуль з ім  
Душа размаўляе...

\*\*\*

Літаўраў грымучая медзь  
Прыглухне,  
Як рэха ў бары.  
І прыйдзе час зразумець,  
Што ты незваротна стары.  
Пачнеш вучыцца тады  
Лічыць недакладна гады.  
Ля соннага ручая  
Свяціцьмеш сівой галавой.  
Аж покуль  
Старасць твая  
Не застанеца ўдавой...

## Крывіцкай мове — чалом!

Крывіцкая мова матчына,  
Ты нашчышыся даўняй журбай.  
Маёй прысутнасці мачына  
Трываліца толькі табой.  
Крывіцкая мова шчытрай,  
Гляджу з-пад тваёй рукі,  
Як дзён ператомленых выраі  
Лятуць праз мяне ў вякі.

Крывіцкая мова няспынная,  
Нявесціца твой пасаг.  
І гэта жыццё пакіну я  
Са словам твайм на губах...

## У асноўным...

У плютак  
Далікатнасці няма.  
Хлусня  
Трымае ісціну за кратамі.  
Гісторыя —  
Цікаўная кума  
Харчуюца ў асноўным  
Канцэнтратамі...

\*\*\*

Устал я жыць в родном kraju.  
Сяргей Ясенін

Стаміуся ў родным kraі жыць,  
Чакаць,  
Калі, нарэшце, доля  
На зорках будзе варажыць,  
Свяtleць  
І болей верыць болю.  
Відаць, і долі,  
Як і мне  
Няјтульна,  
Бо яна жывая.  
І ключ,  
Які згубіўся ў сне,  
Глыбей за пазуху хавае.

Ключ ад няспыненай ракі,  
Ключ ад чакання і адчаю,  
Ад краю роднага,  
Які  
Надзею ічодра пазычае...

\*\*\*

Напачатку Слова было.  
А сяяцло?..  
Спачатку была пятля.  
Гальштук пасля?..

\*\*\*

Надвор'е стомленай души  
Прагнозу не падпарадкуеца.  
Анёл спагады апякуеца  
І смутны хмель ліе ў каўшы.  
На сподзеў п'е душа з каўшоў,  
Каб паступова прайснілася  
Усё,  
Што ў снах вясновых снілася,  
Пакуль па стрэхах  
Дождзік ішоў.  
Душа прачнеца —  
І наноў  
Няждзячныя атуляць клопаты.  
Цвярозы дзень  
Учыніць допыты,  
Што снілася ў краіне сноў?..

КРЫТЫКА

# ПОКЛЧ

## ШТРЫХІ ДА ТВОРЧАГА ПАРТРЭТА ГЕНРЫХА ДАЛІДОВІЧА

Аляксей РАГУЛА

**Проза Генрыха Далідовіча з'яўляеца харктэрнай з'явай беларускай духоўнай культуры апошній трэці ХХ—пачатку ХХІ стагоддзя. У гэты час літаратура заняла вядуче месца сярод іншых відаў культуры. Беларускамоўная форма нацыянальнага хранатопу ў ХХ ст. адкрыла шлях для развіцця нацыянальнай культурфіласофіі. Захаванне і галоўнае развіццё гуманістычных традыцый ва ўмовах крайняга рэлігійнага і нацыянальнага нігілізму з'яўляеца неабходнай умовай паўнацэннага духоўнага жыцця дзеяння нацыі. Менавіта на гэтым напрамку плённа і разгортаеца творчасць пісьменніка.**

Г. Далідовіч нарадзіўся ў в. Янкавічы ў Стадубцоўскім раёне 1 чэрвеня 1946 года, закончыў філалагічны факультэт БДУ. У 1968-73 гг. працаў у Шабыньскай восьмігадовай школе Барысаўскага раёна. Служыў у Савецкай Арміі. З 1973 г. працаў у рэдакцыі часопіса «Полымя». У 1991-2002 гадах быў галоўным рэдактаром часопіса «Маладосць». Член Рады Саюза беларускіх пісьменнікаў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь.

Яго творчы шлях пачаўся ў 1966 годзе, калі ў стадубцоўскай раённай газете «Прамень» было апублікована яго першае апавяданне. Першая кніга прозы «Дажджы над вёскай. Апавяданні» выйшла ў 1974 годзе...

Пачынаючы з восьмідзясятых гадоў, аўтар засяроджваеца на праблеме рэальнага самасцвярджэння асобы. Ад лірыка-пісала-лагічнага апавядання і аповесці Г. Далідовіч пераходзіць да жанру рамана.

Генрых Далідовіч ніколі не прэтэндуе на незвычайнія наваціў ў творчасці. Наадварот, ён заўёды падкрэсліваў сваю далучанасць да традыцый сацыяльна-психалагічнага аналізу ў беларускай прозе, бо змалку ў родным слове адчуў глыбінны сэнс такой каштоўнасці, як жыццё ў згодзе са стваральнай сілай прыроды. Сфармульваныя адраджэнцамі ўніверсаліі беларускай культуры: «зямля—усыму аснова» (Я. Колас), «радасць існавання» (К. Чорны) — сталі аксіялагічнымі арыентарамі ў яго творчай працы.

Усведамляючы аздараўленчую ролю мастацкай літаратуры ў грамадстве і індывідуальным жыцці асобы, Г. Далідовіч у адпаведнасці з логікай уласнай праграмы спачатку раскрывае творчыя рэсурсы



і патэнцыял асобы. Вырашэнне гэтай задачы складае змест яго творчасці на этапе да пачатку пісьменніка ўжо больш цікавіць творчы патэнцыял беларускай нацыі. Гэтым абмуроўлены яго зварот да гістарычнай тэматыкі. Першасны покліч жыцця і кліч званоў з гісторыі Бацькаўшчыны — так можна вызначыць лейтматывы, якія вызначаюць стыль прозы Г. Далідовіча на этапах станаўлення і творчайсталасці. Эвалюцыя пісьменніка знайшла сваё адлюстраванне і ў дынаміцы жанравай формы — руху ад лірычных апавяданняў-імпрэсій да гістарычнага рамана. Адчуваеца таксама дынаміка і ў манеры апавядання: даверлівая лірызаваная фабула з элементамі медытациі і споведзі ранніх твораў становіща па-асветніцкую педагогічную наўгаранію. Пісьменнік у справе станаўлення нацыі надае вялікую ролю літаратуры і школе, якая зацікана зрабіць мастацкі скарбы духоўным здабыткам пакалення. Семантычным ядром стылю пісьменніка сталі топасы «абуджанне», «покліч», «родны звон»...

У ранній прозе Г. Далідовіча вызначаны, бадай, усе важнейшыя матывы на будучынню: душэўная шчодрасць людзей вялікага сэрца, памылкі выбару, бездапаможнасць чалавека перад вялічынам і жорсткім цынізмам. На першы погляд можа паказацца, што аўтарскі імпрэсіі існуюць самі па сабе, без усялякіх сувязяў з навакольным светам. На справе ж іх паэтыка адлюстроўвае рух быцця ў адпаведнасці з яго спрадвечнымі законамі. У аснове гэтага руху ляжыць не выпадак, а супречча. Часцей за ўсё паўтараеца матыв восені як магчымасці новай суст-

сям'і. На такое вяртанне здольныя людзі чыстыя душою, якія ўмеюць апэньваць сябе па вялікім рахунку чалавечнасці і ставіць перад сабой высокія патрабаванні...

Покліч жыцця, улоўлены Г. Далідовічам у рытмах паслявеннага адраджэння ў выпаленым Налібацкім краі, сёння патрабуе спасціжэння і адлюстравання экзістэнцыяльнай для беларускага этнасу праблемы: дзяржаўнага суверэнітetu. Нявырашаным на ўроўні культурнага жыцця дзеяння застаецца пытанне пра статус беларускай мовы. Усё гэта ставіць пад сумненне культурную паўнацэннісць тытульнай нацыі ў Беларусі ў бліжайшай будучыні. Сітуацыя ўскладнілася тым, што сялянства, носьбіт нацыянальнай традыціі, рассяяняна калгасамі і індустрыйлізацыяй...

Раманная трэлогія Г. Далідовіча з'яўлялася як адказ на пагрозу аншлюсу Беларусі ў канцы ХХ-га стагоддзя. Хлусню пра няздолнасць беларускага народа да самастойнага дзяржаўнага жыцця выкryў у свой час А. Т. Касцюшка. Гэта задача ў канцы ХХ-пачатку ХХІ стст. стала зноў актуальнай. Трэлогія «Свой дом» Г. Далідовіч пабудаваў у выглядзе цыкла, які з'яўляеца адказам на пытанне, у свой час паставленае Я. Купалам:

«Што нам апека тут ваша дала?». Пісьменнік карыстаеца сімволікай, традыцыйную канатацію якой беларускай літаратуре ўзбагаціла новымі значэннямі ў творах М. Багдановіча, К. Чорнага.

Раманы «Гаспадар-камень», «Пабуджаны», «Свой дом» сталі, байды ці не першымі гістарычнымі творамі, у якіх выкryваеца хлусня пра стваральную дзеянасць бальшавіцкіх эмісараў у Беларусі. Г. Далідовіч паказвае ў іх дзвурушніцкіх харкторах бальшавіцкай нацыянальнай палітыкі.

У 1992 г. з'яўляўся раман Г. Далідовіча «Заходнікі». Твор мае ярка выражаныя палемічныя харкторы. Аўтар пастараўся рэабілітаваць «заходнікаў», якія быті дзялчаны да Савецкай Беларусі толькі 17 верасня 1939 года і лічыліся вінаватымі перад савецкай уладай ужо за адно гэта. Раман узнаўляе старонкі крывавай оргії ў першыя паслявенные гады.

У Заходнію Беларусь на кіруючыя пасады было прыслана шмат «васточнікаў». Сярод іх — і шмат авантурыстаў, якія ратаваліся ўцекамі ад закона. Адзін з таіх «актыўістаў» — Кураглядаў. Разам з сябруком Курловым яны займаюцца бандытывізмом і свае злачынствы спісваюць на «лясных братоў».

Раман заканчваеца трагічна. У засценках НКУС гінуць людзі, і сярод страчаных — Францішак Грыгарцэвіч ды яго пляменнік Сцяпан. Іх трагічныя постасці ўвасабляюць лёсы лепшых прадстаўнікоў беларускай нацыі.

«Заходнікі» падводзяць вынікі будаўніцтва таго часу, якое закладвалі ў Беларусі Фрунзе, Ландар, Кнорын. «Набрыдзь» новага пакалення здрабнела да ўзроўню «курашчупаў». Рэквізацій у сялянкі апошні меж бульбы, кілаграм масла, вырваць гроши на «дзяржаўную пазыку» — такі маштаб дзяржаўных інтарэсаў «ніжэйшага звяна». Звяно вышэйшае — «першы» (сакратар) Уладароў, праукор Ламідзе, рэдактар Фрайзман, начальнік міліцыі Сысункоў. Іх місія — караць і палахоць. Разбуральная дзеянасць «курашчупаў» не менш небяспечная за гульні «рэвалюцыйных рамантыкаў». Народнае жыццё стала падобным на антыкарнавал, дзе над усім пануе страх.

У «Заходніках» Г. Далідовіч стварыў своеасаблівую стылёвую формулу. Пранікнёны лірызм і трагедыя змарнаванай маладосці і страчанага жыцця тут спалучаюцца з сатырычным паказам антрапаморфнага бэстыярью на кіруючых пасадах. Старонкі з дзённіка Кураглядава пры ўсёй антыканавай іх умоўнасці раскрываюць творчы патэнцыял пісьменніка ў жанры антыутопіі. Іх вытокі бачацца ў сатыры 20-х гадоў — творах К. Крапівы, А. Мрыя, К. Чорнага.

Ёсць усе падставы разглядаць раман «Заходнікі» як лагічнае завяршэнне цыкла «Свой дом» і трансфармацыю яго ў тэтралогію — гістарычную хроніку беларускага жыцця ў XX стагоддзі...

У сучасных умовах покліч скроўвае творчы пошук Г. Далідовіча да глыбінных пластоў беларускай гісторыі. У XIII ст. на аснове єўрапейскіх этнічных плямёнаў пачалі фармавацца нацыі і нацыянальныя цэнтралізаваныя дзяржавы. У гэты перыяд узникла пагроза з боку ўсходніх дэспатыяў. Асабліва небяспечнай была Арда.

Дацэнтрабежным пунктом беларускай дзяржаўнасці ў XIII стагоддзі стаў горад Наваградак. Узвышэнне Наваградскай зямлі ў час татарскай пагрозы з'яўляеца фенаменальнай з'явай єўрапейскай гісторыі. Пастаянная пагроза яе існаванию ішла не толькі з Усходу, але і з Захаду — ад крыжносцяў. Няспыннымі былі войны з галіцка-валынскімі князямі.

Г. Далідовіч знаходзіць вытокі дзяржаўнай жыццясткі нацыі Наваградчыны не толькі ў яе эканамічнай і ваеннаі магутнасці, але і ў мудрасці стваральнікаў, здольных да глыбокага аналізу геапалітычнай сітуацыі. На аснове асэнсаванага ведання гісторыі будувалася знешняя палітыка, у якой прадбачлівая дыпламатыя адыгрывала не меншую ролю за ваенную сілу. Вобразы мудрых дзяржаўных дзеячаў — князя Ізяслава, ваяводы Усяслава, дыпламата Войшалка — у рамане «Кліч роднага звона» паўстаюць як знакавыя фігуры часу тварэння. Тып беларускага дзяржаўнага дзеяча ў час узвышэння Наваградскай зямлі можа быць ахарактарызаваны як чалавек эпохи Пратарэнесансу, правобраз якога бачыцца ўжо ў бліччы аўтара «Слова пра паход Гіаравы». Агульнадзяржаўны інтарэс, клопат пра стабільнасць і будучыню — харкторныя штрыхі да яго партрэта. Г. Далідовіч, аднак, не забывае і першапачатковую, на думку аўтара, крыніцу духоўнасці і сілы: глыбіннае інтymнае пачуццё ўзаемаразуменне паміж мужчынам і жанчынай.

Раман «Кліч роднага звона» разлічаны пераважна на юнага чытача. Яго эмацыйна-стылевая гама сінтэзуе рысы хваласпеву беларускай дзяржаўнасці, сапраўднаму рыцарству, беларускай жанчыні, беларускай сям'і. Заключныя ж старонкі твора нагадваюць прасветлены рэквіем па сынах Бацькаўшчыны.

Багацце творчай палітыры Генрыха Далідовіча з'яўляеца пераканаўчым сведчаннем высокага ўзроўню і творчага патэнцыялю сучаснай беларускай прозы. **Артыкул друкуеца ў скароце.**

## ► ДЗЕМІНІК

## ДЗЕВЯНОСТА ТРЭЦІ

Ніл ГЛЕВІЧ

2. I. 1993

Упершыню за апошні час сустракаў Новы год па чалавечы — у мілым сямейным коле, і зноў адчуў гэтую непараўнаную радасць. Божа, дапамажы мне — сівому, ды не разумнаму! Я апраўдаю давер Твой!..

Першы дзень новага года прайшоў у трывожных, цяжкіх роздумах. Што будзе? Куды ідзэм? Ці бачым, ці разумеем самі? Два тыдні ляжаць накідом да артыкула «Што з намі?». Не могу ўзыцца, каб сказаць гэтае балочае слова, не хапае сілы духу.

30-га вечарам засядалі ўсім Прэзідымам Вярхоўнага Савета ў Драздах, у былой рэздэнцыі Першых асобаў (раней мая нага тут ні разу не ступала). На маё здзіўленне быў поўны кворум — прыйшлі ўсе да аднаго. Пілі мала. Гаварылі шмат. У tym ліку — шмат кампліментаў і клятваў вернасці Станіславу [Шушкевічу], нашаму спікеру, фактычна — галаве дзяржавы. (Але ж: «Пялон не прапяяў тры краты». Не паўторыцца? Далёка ж не ўсе яго аднадумцы! Сей-той толькі і чакае каманды: «Назад!»)

Ш-ў трохі перабраў, відаць, і па-дзіцьчы смешна прасіцца ў Шушкевіча і ва ўсіх нас у замежную камандзіроўку. Як усё-такі цягне іх усіх у гэтыя паездкі! Як яны помніць пра сябе! Падсякай, пакуль клёў ёсьць! Падсякай ды ў вядзера! Ці на дно чоўна!

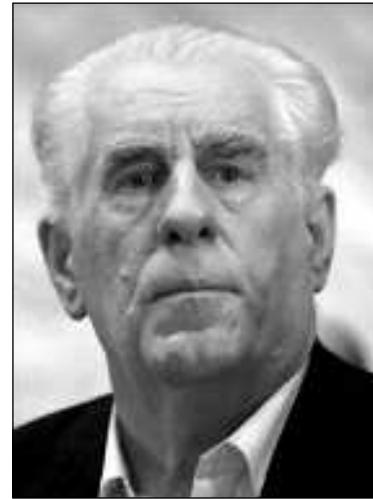
Далі слова і мне. Сказаў пра прафесійны рост і старшыня ў ўсіх дэпутатаў, і ўсім пажадаў зрабіць хоць крок да практычнага карыстання беларускай мовай. Дарэчы, да гэтага заклікаў у слове на развітанне і Шушкевіч. А Б. Савіцкі зусім сур'ёзна сказаў мене: «А вы знаеце, што ў справе адраджэння беларускай мовы я зрабіў не менш за вас?». Яшчэ і паўтарыў гэтае самае «не менш». «Можа быць, — адказаў я спакойна. — У такім разе гісторыя аддасць вам належнае». Усякоа даводзілася чуць ад тых, хто сам і двух слоў паведамілі сказаць не можа, ну але такое — пачуў упершыню. Нават і накуляўшыся мог бы сёе-то помніць, шаноўны прафесар.

Учора прачытаў у «Правде» прафесійны рост і старшыня ў ўсіх дэпутатаў, і ўсім пажадаў зрабіць хоць крок да практычнага карыстання беларускай мовай. Дарэчы, да гэтага заклікаў у слове на развітанне і Шушкевіч. Мяркуючы па ўсім, будзе менавіта так. Нас далучаць без крыва — эканамічнай блакадай і гатоўнасцю народа да страты незалежнасці.

3. I. 1993

Ельцын і Буш падпісалі дагавор аб скараченні стратэгічных узбраенняў. Ну што ж, хоць трохі больш надзеі, што ачуняем.

Па тэле ішоў фільм пра Сталіна («Баліванне Валтасара»). Яшчэ адзін выразны штрых да вялікай трагедыі народа і народу. Між іншым, нядайна вычытаў, што ў Сталіна была калекцыя парнаграфічных малюнкаў. Сексуальная-паталагічны тып. Як і многія з яго атачэння, перш за ёсць — Беряя.



У чацвер, 31-га, заходзіў міністр Вайтовіч — наконт заснавання ў Беларусі Акадэміі мастацтваў і літаратуры. Ён загароўся гэтай ідэяй і хоча давесці справу да канца. Ну што ж, хай бы была ў нас і такая Акадэмія. Але мяне гэта больш не хвалюе. Сябры музыкі і мастакі, як сведчыць іх ліст у друку, праста не ведаюць, які ў мяне настрой і якога «акадэмічнага спакою» мне хочацца.

Гаварылі з Нінай [Іванаўнай, жонкай] пра Данчыка (ішоў яго канцэрт). Сам Бог яго паслаў нам — ціпер, калі мы Адраджаемся. Часць бы толькі даваць яму экран і эфір! Праз добры беларускі голас можна зрабіць для Адраджэння вельмі многа. Ды яшчэ пры ягонай артыстычнай і чалавечай прывабнасці.

7. I. 1993

Каляды. Званіў М. А. Савіцкі. Сказаў, што ўчора міністр Вайтовіч збіраў «рабочую группу» па арганізацыі Акадэміі мастацтваў і літаратуры (спісак яе, той групы, мне Вайтовіч чытаў раніцай 31-га). Прагаласавалі — за Акадэмію, а не за Аддзяленне літаратуры і мастацтва ў складзе АН Беларусі. Адзін Казінец, нібыта, супраць. Але механізм стварэння Акадэміі на мой погляд, сумніўны. Кандыдатаў у акадэмікі будзець вылучаць творчыя саюзы. Уяўляю, якое гэта будзе вылучэнне і хто ў туу акадэмію трапіць.

11. I. 1993

Вечарам перадаў у «Звяздзе» рэпліку на інтэрв'ю Славе, старшыні камісіі В[ярхоўнага] С[авета] па нацыянальных пытаннях. Рэпліка — рэзкая і іранічная, таму будзе, напоўна, і адказ. А трэба было б і яшчэ вастрай. Якія ж у нас дзяржаўныя «абаронцы» свайго народа!..

12. I. 1993

Цэлы дзень, з раніцы, у Радашкавічах, на адкрыціі новай школы, да завяршэння будаўніцтва якой я меў дачыненне (як дэпутат гэтай акругі). На мяне выпаў гонар перарэзаць стужку. У вачах — першакласнікі (чатыры класы беларускія, два рускія — для прыезджых). Аж расчуліўся, гледзячы на іх. Трэба часцей глядзець малым у очы. Як шкада, што ў мяне з імі так мала сустрэчаў!..

13. I. 1993

У «Звяздзе» — мая рэпліка Славу: «Прабачце, гэта не апіскі?». Звышшаператыўна надрукаваў

Наркевіч. Малайчына. Першыя водгукі (тэлефонныя) вельмі хвалебныя.

Днём — лекцыя ў Наргасе (ЭУ), на адкрыціі факультатыўнага Універсітэта беларускай культуры, мовы, гісторыи. Гаварылася мне чамусці цяжкавата, але людзі — дэканы і загадчыкі кафедраў — здаецца, засталіся задаволенымі. Былі пытанні на кант мойнай сітуацыі ў Беларусі. Яшчэ раз пераканаўся, што трэба сустракацца і гутарыць.

Вечар (шчодры!) правёў у Музычнай Акадэміі, з Казінцом і Шаранговічам, пасля далучыўся і Дрынёўскі. Гадзіны чатыры «прабалантэсілі» — і амаль толькі пра будучую акадэмію мастацтваў. А сабраў нас мой ліст да іх. К. сказаў: «Ніколі за 50 гадоў не атрымліваў такога ліста, у якім столькі болю, але і столькі неразумення мяне...». З дзуйгай размовы вынікла: нам трэба тримацца разам і не аддаваць справу заснавання Акадэміі ў рукі М. С. (пры ўсёй да яго павазе), бо — не туды пакіре. Прымірэння, а тым больш любові ў гэтых з гнім — не будзе. У чым я пераканаўся канчатковая. Наша наўяніальная трагедыя. Вынікі халуйскага становішча Беларусі ў імперы.

14. I. 1993

Маленькае свята падзей ў Карповічах, у маіх выбаршчыкаў, з ініцыятывы дырэктара саўгаса У. І. Худога. Былі і старэйшыя школьнікі, і дарослыя. Сустрэча прайшла вельмі хораша, — дзякуючы настаўніцы В. І. Цыбулінскай, якая выдатна ўсё арганізowała. Дзеці таксама чыталі свае вершы, і досьць слёненікія. Асабліва 9-класнік Вадзім Равяка — пра Багдановіча.

15. I. 1993

Прачнуўся ў 4:15 і да 8:00 напісаў водпаведзь тром землякам, акадэмікам РАН, што прабілі ў рэйку: трymайцесь, беларусы, за рускую мову — і ў навуцы, і ў тэхніцы, і ў школах!

А ў 10:00 ужо быў у Доме настаўніка — з лекцыяй (гутаркай) аб сучасным становішчы беларускай мовы і культуры — для загадчыкаў кафедраў абласных ПІК Міністэрства адукацыі. Сярод прысутных — яўныя і нават зачэтыя ворагі беларусізацыі жыцця ў Беларусі. Але такіх менш.

16. I. 1993

З 10 да 18 быў на сумесным пасяджэнні двух Прэзідымума — Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў. Уражанне вельмі цяжкае — нікто нічога не ведае, як не дапусціць канчатковага краху эканомікі і выйсці з крызісу. І ў прыватнасці, як адолець чарнобыльскую бяду. Падобна на тое, што нашыя вучоныя-ядзершчыкі ўсё ж вінаватыя перад народам.

18 траўня

Першы дзень працы XII сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь. Пасля доўгага перапынку. Запісы раблю на пасяджэнні.

Пачалося вельмі сумбурна. Зноў у зале, у радах, пануе нейкі лёгкі настрой, гучыць гумарок, жарцікі. Зусім не адчуваецца на

строенасці на цяжкую, сур'ёзную працу. Чорт жа знае, што робіцца ў краіне — у эканоміцы, у гаспадарцы. Ды і на свеце. Паўсюль у зале — гэтакае маладзецкае бадзёрства. Ні знаку, што ў рэспубліцы — крайне цяжкая, нават трывожная сітуацыя. У тым ліку і ў маральнym становішчы на

строенасці на цяжкую, сур'ёзную працу. Чорт жа знае, што робіцца ў краіне — у эканоміцы, у гаспадарцы. Ды і на свеце. Паўсюль у зале — гэтакае маладзецкае бадзёрства. Ні знаку, што ў рэспубліцы — крайне цяжкая, нават трывожная сітуацыя. У тым ліку і ў маральнym становішчы на

Дэп. Лукашэнка: пытанне аб прыватызацыі чэзах не абмяркоўваць — зняць!

Шушкевіч: без прыватызацыі — мы адстанем у рэформах ад Расіі, трэба даганяць рэформы Расіі! (Што даганяць? Гэны дзікі капіталізм?)

Дэп. Міцько (пасля правалу пытання аб правах дзіцяці — наўбрала 123 галасы, не прайшло, не ўключылі): «Не разумею! Супроць будучыні Беларусі прагаласавалі!» (З абурэннем.)

Дэп. Савіцкі (пасля правалу пытання аб экалагічнай інспекцыі): «Віншу! Нас з'ядуць тара-каны скора, калі мы так рашаем пытанні экалогіі!»

Дэп. Катушкін — Шушкевічу: «Станіслаў Станіслававіч, вы, іменна вы расколваеце Сесію. Вы ўжо дзесяць разоў зрабілі выпад супроць дэпутатаў аўтаднання «Беларусь»! Я вам раблю катэгрычную заўвагу! (Усё — з вялікай злосцю.)

Пытанне аб санітарна-эпідэміялагічнай службе — зарэзали. Не ўключылі. Ну і ну! Гэта заняло б толькі паўхвіліны часу. І вось — маем!..

Пытанне аб Рэферэндуме (з удакладненнем пытанняў, якія выносяцца на ўсенароднае галасаванне). Дэп. Пазняк: пашучы супроць. Булахаў, Станкевіч, Грыбанаў: пашучы за. Булахаў узяў слова яшчэ раз — за! «У 1991-м у нас не было вопыту, рэферэндуму быў недасканалыў».

Наша Камісія прасіла ўключыць у план Сесіі пытанні «Аб архівах» і «Аб бібліятэках». Не ўключылі: толькі 88 галасоў «За» (і па адным, і па другім). Было бачна, з якім вялікім энтузіязмам зарэзали — аж пошчак ішоў па зале, як галасавалі супроць! Выступленне Трусава не памагло.

Пытанне «Аб племянной справе» — зарэзаті пад гучны рогат. Настолькі на пошылі лад настроеныя думкі дасцілікі. А пытанне вельмі важнае для развіцця жывёлагадоўлі. Дэп. Унучка (еканаміст!) пульнуў досціп: «Штучна ці натуральна асемянць?» (з націскам на «натуральна»). А між тым дэп. Лужынскі з вялікай горыччай сказаў, якая гэта важная эканамічна проблема.

Дэп. Герасюк працаваў уключыць у Парадак дня пытанні: 1. Аб катэлках наменклатуры; 2. Аб астайці В. Кебіча з пасады Старшыні Савета Міністраў. Абедзве прапанаваны з трэскам праваліліся.

Дэп. Вярцінскі (ад сябе і ад дэп. Гілевіча) унёс прапанову абмеркаваць пытанне «Аб канцэпцыі інфармацыйнай прасторы» — замест праваленага Законапраекта аб СМІ. Прапанова была з вялікім поспехам зарэзана — «за» толькі 75 галасоў.

Дэп. Трусаў унёс прапанову абмеркаваць пытанне аб датэрміновых выбарах у Вярхоўны Савет.

«За» — усяго 95 галасоў. Дзівак-чалавек! Людзі ашалелі ад шчасця, што сталі «членамі Парламента», і цяпер самім адмовіцца ад такога гонару?

Прагаласавалі прапанову Качана аб забароне БНФ: «за» — 45. (Я думаў, што будзе больш.) Яго ж прапанову аб аднаўленні дня 7 лістапада як Свята Каstryчніцкай рэвалюцыі.

Дэп. Гаркун працаваў разгледзець пытанне аб кампенсацыі калгасам і ўсім сельгаспрацаўнікам панесеных імі цяжкіх страдаў ад поўнага адпускання цэнтральнае тавары прымесловасці. Вельмі спрэядлівае патрабаванне.

## МИНІЯЦЮРЫ

## НІКОЛІ НЕ ПЫТАЙСЯ, АДКУЛЬ Я

Славамір АДАМОВІЧ



## Смерць на рагу дома

Здохла котка, якая ледзь не цэлы год прыходзіла да мяне пад вакно карміцца. Зрэшты, можа гэта быў і кот — белы з чорнымі падпалинамі.

Звер з'явіўся якраз тады, калі ў мяне з'явілася Тамара. Жанчыне было сумна, калі я пакідаў яе адну ў кватэры, вось яна і прывадзіла ката. Ці котку.

А потым Тамара пачала на зад, туды, дзе не сумна, дзе жывуць родныя і перманентна квітніце Радзіма. Усё радзей і радзей прыходзіла котка. Бачна было, што худнене. Але абы-што не ела — вычкавала, каб кінуў ёй рыбу. А сёння я зірнуў у сваё вакно на першым паверсе, а яна ляжыць сабе на левым баку, пляскатая нейкая, акурат на рагу суседняга дома...

Па другой дня выносіў смецце ў кантэйнер, гляджу, а яна ўжо там. Відаць, паляк выкінуў, — той, што жыве ў суседнім доме, на рагу якога апруцяняла котка, якую прывадзіла Тамара, якой так і не ўдалося назаўжды прывадзіць мяне.

2007

## Ніколі не пытайся, адкуль я

«Яны святкуюць Раство. Праз некалькі дзён — так званы новы год (чорт яго ведае, як пісаць слова новы — з вялікай? у двукосі?). Яны святкуюць, гэта значыць, што ў мяне будзе сёння многа работы.

У начную я бяру мегапікельную мыльніцу і відзакам. У патаемную кішэнью заплечніка кладу нагостраны шведскі паліянічны нож. Трэба не забыцца паліцыйскую картку замежніка і ліхтарык. Яшчэ рабочыя пальчаткі і цэлафанавы пакет. Здадзена, усё...

Яны святкуюць. Яны ўсё яшчэ не ўехалі, што ім кантекст. Іх белая пыха заслала ім вочы. Яны сапраўды думаюць, што іхнай лялечнай дзяржаўка самая лепшая ў свеце. Яны свята вераць, што ў іх самая дэмакратычная дэмакратыя... Белая вырадкі, пажыральнікі свінняў!..»

Так я думаю, ідуцы на работу — збіраць пустыя бутэлькі. У буднія дні я пішу, а ў выхадныя — збор тары. Яны п'юць па выхадных, пасля іх увесе горад завалены школом і пластыкам. Я збіраю. Я навучыўся згінацца

і падымаць пустую бутэльку на вачох гэтай белай сволачы. Вунь адзін таўстамясы ляжыць на лаве. Э, які нікі гэты прадстаўнік «залатога мільядру». А вось тройца тынэйджараў (слова ж якое выдумалі). Нешта гавораць у мой бок. Падыходжу, прашу цыгароту. Частуюць, адзін працягвае фляжку з алкаголем. Раблю выгляд, што каштую. І тут гэты. Што злева, пытаемца адкуль я. Во сукі, ну кожны раз, як толькі гэтыя белыя бачаць, што я збіраю бутэлькі, нехта з іх абавязкова спытаемца, адкуль я. Яны, бачыць, не могуць даць веры, што нехта іхны можа збіраць тару. Як ім пэўна прыземна ўсведамляць, што нехта, а не яны, збірае тару, каб выжыць. Вось толькі мой абсалютна ёўрапейскі выгляд выклічае ўсе іхныя культурныя коды. Я забыўся сказаць, што перад начной я прымаю душ, галіся і пракаюю свае бронзавыя шчокі добрым мужчынскім адэкалонам. Mae раскошныя валасы з серабристым адлівам я ўкладваю з дапамогай гелю.

І вось я іду ў поўнай рабочай выкладцы... пахну мужчынскай вадою «Men». У гэты момант у іх адбываеца заварот мазгог... Я паблажліва ўхмыляюся і на пытанне «адкуль я» называю свой тутэйшы адрес. Не вераць, асабліва настырныя выказываючы здагадкі наконт усходняй Еўропы. Тады я моўчкі іду далей...

Сёння асаблівая змена: я нутром адчуваю, што нешта здарыцца. Дальбог, лёс пашле мне вялікую сатыфакцыю. Ого, ты глядзі, на электрашчыце аж трох банкі піва. Цэлія. Вось і захмелімся. Пайшлі да вады, там неяк душы цяплей: мачты рыхпяць, шум вады, кулка нейкіх тутэйшых чапляў...

Цыху! Дрэнь, вядома, але трохі расслабляе. А ў гэтым чоргавым клімаце многа і не вып'еш — галава потым баліць.

Ну, вяртаемся, трэба яшчэ прапараваць. Ага, бачу: каля гатэлю блішчыца мае шклянныя фунты-стэрлінгі. Так, спакойна, нейкі малады белы, няслаба г'яны, спрабуе нешта расказаць. Палез у кішэню, штось дастае... Ааа, гэта мясцовая купюра наміналам 50. Дае мне. Што ж, чаму не ўзяць, якнік 15-еўраў пасля абмену. Зробім прыемна гэтamu беламу ідэёту. Але нешта і я разгаварыўся з ім. Кажу, што вельмі цяжка ў іх тут знайсці работу. Згаджаецца: так, няпроста. І прапануе праісці да вады, хоча паказаць кантору, дзе патрабуюцца работнікі...

Добра, хадзем... Нешта лапоча, блін. П'янага цяжка зразумець бывае, тым болей іншамоўнага.

Нешта мне горача неяк... Яко-гэта чорт?! Сёння быў добры навар, крон на 250 набраў, 32 еўраманеты!

Ды што ж мне так горача? Упраў проста, пот па спіне раўчуком. О ё, адкуль у мяне ў кішэні нож? Я ж клаў яго ў заплечнік. А каб паліціць? Гэтыя крымінальнікі ў форме ўсоды адноўляюцца — абы дакалупацца. Ну што, што ты пі...ш, балван? Ты мне расказваеш, як на работу ўладкавацца, га? Як на цябе, зажратага, укальваць? Ты думаеш, вы тут крутыя? У вас тут усё скоплены-звязана?

Дык якога ражна тваю лялечную краіну будуюць мае землякі? Што, бля, сваіх рук не хапае? А вашыя лялечныя салдаты, што яны забылісі ў маёй разрабавай краіне?

Я ж вас наскрозь бачу, навылёт. Вы — жменька рассыщелай белай сволачы, чыя гісторыя — сума рабаўніцкіх войнаў, захопаў і вялікай ількі. Вы нават свае ўнутрырасавыя войны назвалі сусветнімі, каб і нас далучыць да сваёй віны. Невымольнай віны.

Пасля Другой вялікай вайны вы змянілі тактыку. Як нейкую вакцыну, вы запусцілі ўвой прыстарэлы арганізм нас; вы спадзяваліся, што мы будзем паслухмянай абслугай пры вашым стале. Але не туды тое! Не выйшла! Чуеш, ты, дохлая макрэль, не выйшла?! Мы сядродавася, але не сталі вашымі... мне толькі не зразумела, ну зусім я не даганяю, чаму вы так аспера-гаецае сваіх братоў па веры на Усходнім Академе? Ды не, не тое — вы іх праста баіцся! Зрэшты, мне толькі цікава, не больш.

... — Ды канчай ты з ім!

— Што?

— Канчай, кажу. Канчай ты яму казку на вечны сон расказваешь! Ну, раз-два, нікога побач і цёмна. У ваду боўтнеш і — канец! Юш! Ніц не буйсь! А, чёрт, нату-ральны бульбаш! Не тормозі! Дай я, говорю, дай я...

...Нітку медна-нікелевага дроту ад веласіпеднага замка я захліснуў на ягонай шыі так спрытна, нібы практикаваў гэта штодня. Цела хутка супакоілася. Назаўсёды. Стала «грузам 200». У ценю нейкага прадуктовага ангару я запхнуў яго ў чорны пластпакет, завязаў тым самым дротам і ціха спусціў у ваду.

Падраніцу снілася, што я яго не засіліў, а зарэзаў — гэта жа спрытна і праста прафесійна. Толькі крыві было, крыві! Як з маладога барана. І мае сонныя мазгі, як сталёвая спіца з кола «харлея-дэвідсан», як скальпель хірурга, паласавала думка: ну вось вам і Раство, дабрабытныя. Вось вам і хрышчэнне ў водах Ярдану. Пайшоў на дно, як тая сякера. Як анкеры вашых белых яхтаў...

30 снежня 2007–5 студзеня 2010

Справаздача, альбо  
Атакаваць за 7 хвілін

— Начальніку штаба  
прэцесіі\*;  
— рукаводителю Школы  
тактическіх занятий;  
— куратору гранта  
«Управляемы террор»  
Рапорт...

\* \* \*

...3 многіх варыянтаў атакі мы спачатку выбралі тро: напад на прадстаўніцтва нафтавага кандэрну «Лукой»; правакацыя каля Пасольства і захоп закладніка, на ролю якога намі быў прызначаны сын прэзідэнта. Некаторыя з нашай групы настойвалі на тым, што трэба працаваць з жывым матэрыялам; што толькі тады, калі вораг сваёй патыліцай адчуе вільготны падых смерці, толькі тады...

А пакуль нам замінала, напрыклад, тое, што ў нас не было глушыльніка — варанёнага та-кога цыліндрыка грамаў на 400. Хаваць пісталет у падушку не выпадала, але і шуму рабіць — таксама.

Каб узяць закладніка — бракавала людзей. Нас усяго было трох чалавекі, прычым трэці зусім не ведаў, што ў час «Ч» ён будзе браць удзел у акцыі нашай баявой групы.

Штурмаваць будынак кандэрну выглядала таксама праблематычным — заміналі адкрытыя подступы да аўтаката, якія быті бі на шынамі шляхамі адходу...

Урэшце мы спыніліся на Пасольстве. Ад ужывання стралковай адмовіліся — ражылі закідаць яго гранатамі.

І вось настай дзень «Ч». Ён настай, як і ўсе іншыя незлічоныя дні да яго — незаўажана і неўнікнёна. Мы адчулі яго адначасова, і калі напарнік пазваніў мне, я адказаў: «Без пытанняў».

Неверагодна, але я не думаў пра паразу, я праста, відаць, не дапускаў і самой спробы падумаць, а што будзе, калі наша аперацыя праваліцца, пацерпіць крах... Так, відаць, мы праста не дапускаті думкі пра магчымы праў.

І таму ў той дзень мы выглядалі спакойнымі і нават упоўненымі. Прынаміс выглядалі.

Было гадзіны тро па поўдні, калі мы сустрэліся каля дома, у якім жыў напарнік, і падніяліся да яго ў кватэрку. Адчыніла нам ягона жонка Марыя, выбегла з пакоя дачка Люба.

Неўзабаве гаспадыня накрыла на стол. Усё было нашае, класічнае: варапая бульба, селяндзец, тоўстыя вясковыя кілбасы, хлеб «Нарачанскі», цыбуля, запраўленая алеем, і марынаваны чоснік...

Гаспадар паставіў бутэльку гарэлкі «Усяслаў Чарадзей». Шкло бутэлькі было падобнае да колеру валовінага вока. Валаво-кае было шкло.

Да пачатку запланаванай акцыі заставалася яшчэ даволі часу. Пілося як гарэлка, але не пякло як вада. Відаць, у той момант, за некалькі гадзін да атакі, і рактыфікат не меў бы над намі ніякай сілы.

Так было — мы выпілі і з'елі амаль што моўчкі. Марыя расказала, што яна сёня разам з намі чыста выпадкова — гандляры на Камароўскім рынку забаставалі.

Потым я выходаў на лесвічную пляцоўку курніць. Пілося мы паставілі касету і ўключылі відэапрайгравальник. Гэта быў фільм «Майкл Колінз». Асабліва блізкай нам здалася канцоўка стужкі, у якой апантаны барацьбой малады ірландзец страліе ў свайго старэйшага таварыша — лідэра паўстанай Ірландыі Майкла Колінза.

Калі мы выйшли з кватэры, пакінуўшы Марыю з дачкой адных, я пазваніў трэцяму з нас — дробнаму гандляру на пенсіі із машынай «Жыгулі» ў руках.

Ён не пытается, куды і навошта мы паедзем. Ён простирае веры ѿ мажа, больш, чым самому сабе. 700 грамавы «Усяслаў» выветрыўся з нас яшчэ пры

пад'ездзе да зоны візуальнага агляду аўтаката. У дверах Траецкага прадмесця мы распалавілі яшчэ адну гарэлкі. Трэцюю пакінулі на шчасліве «пасля».

Набліжалася 11-я вечара. Канчыўся 30-ы дзень мая. Было ѡпала, ціха і спакойна. Рэдкія наведнікі Траецкіх півярніц вышмыгвалі з дзвярэй у чэрвякі. Пахла свежым лістом, інсекты бзыкали над кустамі бэззю. Свяцілася макаўка пераможнага гранітнага фаласу на Круглай. Міргалі зялёнія га-барытныя агенчыкі тэлевежы на Чырвонай. Познія аматары тэлебачання лавілі відэасігналы тутайшай рэдакцыі.

Я нічога не тлумачыў гаспадару старых савецкіх «Жыгулёў», толькі паказваў, куды і як хутка рухацца. У салоне было брудна, смярдзела бензінам. Акурат такая машина і пасавала нам, патэнцыйным смяротнікам.

Мы прыехалі на месца высадкі хвілінаў за 15 да пачатку. Я папрасіў шафёру не глушыць рухавік, прыадчыніў пярэднія дзверцы і, адварнуўшы галаву ўправа, прыглушана пажадаў напарніку: «З Богам!»

Ён выйшоў з машины роўна за 7 хвілінаў да 23-й гадзіны вечара. На дарогу прыпадалі хвіліна-паўтары. На сам напад — 4 хвіліны разліковага часу.

Паўтараю, надвор'е было выключна майскага. Было неверагодна ціха як для цэнтра горада, і толь

## ВЕРШЫ

# ХТО НАРОДЗІЦЦА З НІМБАМ, ВЫЗВАЛЕННЕ ПАДОРЫЦЬ

Віктар СЛІНКА

## Гарлачыкі

Гарлачыкі — чые? Хто іх сарве, ці мо  
Таго, хто не кранае прыгажосць,  
Чый човен  
Наводзаль спыніца?.. Яго.

...Але ё таго яны,  
Хто не байца вадзяной сцяны,  
Хто іх сарве, нырне глыбока.  
Дзе срэбнаю лускай асвеціць дно  
Нямая рыбіна... Яно —  
Дно тое — вабіць рух і вока.

Гарлачыкі ж — чые? Імшанік і сасоннік?..  
І мы — не мы, а цішыні сіонім.  
Дык вось, сарве, дастане, вырве корань,  
І кветку — у грабін. Але ж — не выкінь  
Карэнішчы — іх любяць сонца блікі.  
Падсушаца ў падстрэшы, на гарышы,  
Дзе звязкі сохнуць траў, і тчэ павук увішна  
Амаль празрыстую бліскучасць — павуту.  
Кубло пчалінае калісь было ў куце,  
І там паставілі старэнкую тахту,  
Заўжды патрэбную — як хочаш  
спаць ці не...

...Калыша насы грудзі ува сне  
Жыццё, —  
Чым і карэнне жывіцца на дне  
Маё...

Люблю паселішчы, ў якіх няма дарог  
Бы ў горадзе — вялікіх, шумных, тлумных...  
Там можна праста — адпачыць бяздумна  
Хоць тыдні два. І дзе воданапорнай  
Будынак вежы — самы ёсьць высокі.  
Прачнущаца раніцай, калі зямнія сокі  
Падыдуць да крыніц, узяць вудзільна  
І апярэдзіць промень Ра. Надзымі ты  
Старэнкую — на латцы латка — лодку  
І заплыў туды, дзе больш няма свабоды  
І рабства, і да вечара вудзі,  
І як адкрыюца гарлачыкі, глядзі.  
Але ты падплыві бліжэй — і зазірні  
Той кветцы ў твар.  
І ўесь зямны абшар  
Тут раптам звузіца, і стане нам прасцей  
Не быць, не радавацца, не абняць дзяцей  
Пазней калісь. Ну, а сказаць прасцей —  
Ў адносінах сябе адчуць, што не-  
Не-вечнасць — ёсьць не вырак — дабрыня.  
Хто кветку рве — яе не помніць дня.

...Як па спіралі ад каменчыка ідуць  
Не кругам — хвалі,  
Нас сюды  
узялі  
Не для таго — як халаднее ртуць —  
Каб насы вусны ў смазе халаднелі.  
Янич гайдоюць нас нябачныя арэлі...  
Як адгарнуць  
Старонку кнігі, што гайдоюць хвалі?  
І як вярнуць,  
Чаго не бралі мы, абы чым не зналі?  
Туман сплыве, асядзе каламуць.  
Га р а ч ы к і — чые?  
Ці адказаць:  
Зямля — зямлю — забудзь?..

21 ліпеня 2005

\*\*\*

І не такія, як я,  
Памалі лязо мяча  
Аб мур,  
Ля якога стаю.  
І плашч скідалі з пляча,  
І кленчылі зноў: люблю!

А я не схілю кален,



Бо страшней ад цяжару сцен  
Здрода сабе.

I нават страшней  
За страту Цябе.

Амэн.

2002

## Гаворыць Арахна

Адказу на пытанні там няма.  
Але не запытаешся — дарма.

Мёд выцякае па кары з дупла  
З пчалінай хаткі. Поўная свягла

Ад яснай поўні, нач не зайнее

За вокнамі. Прадбачыца завея

Янич не заўтра. На календары

Янич каstryчнік. Лічбай не сатры.

Пяць год мы сеем — і збіраем хлеб,

Дыханнем грэм школа, не маочы патрэб.

Што ж, вернемся назад. Хто гаварыў

Праз дзвёры ў хаце, нам не адчыніў?

Мёд выцякае па кары з дупла

З пчалінай хаткі. Поўная ўраджаем

Каморы чпол. Я час, які не мае

Сябе. Гадзіннік, што ўнутры пусты.

Як соты чпол. Як цёмнія лясы.

Над жоўтым раўчуком марудным кружкац

Гатовыя цікаўных адагнаць

Там чполы — і радасці няма,

але ё не тужсаць

Там чполы, так! Дзе ісціны няма,

Там ёсьць салодкі мёд. І ён цячэ

Без ведання, без подыху. Янич

Жыццё не навучылася ў сябе

Аратым быць і госцем — на сяубе.

Заўжды — альбо... Там тое, што хацеў,

За вокнамі адкрыеца — дзе спеў

Янич не прагучаў — і не замоўк.

Мы ў дзвёры стукаем, але нямы замок.

Вазьміце мёд, які каstryчнік зблытаў

I май. Вазьміце мёд, які ніхто не выпіў.

Прышлі ж за ім? Бо гэты вынік кветак,  
Засохлых крыл пчаліных, пустак, вербаў,  
Якія — атуплялі даўні сад.  
Вазьміце мёд, які вядзе назад.  
Каб не было нічога, што было.  
А толькі будучыні зор свято.

Вы не за гэтym тут? Вам будзе мала?  
Раку забраць вам? — рэчка не адтала  
Янич ад лёду Ўчора — і дарма...

Цячэ вада праз пальцы, да жыста  
Хрыста распнутага?.. Усё жывое — дзіва.  
За шклом цячэ рака —

жывая, як карціна.

Вось паміж слоў адкрыеца. Яно  
Лягло, як мост —  
Між берагамі вedaў,  
Набытымі табою — і чужых,  
Яно лягло — між мёртвых і жывых,  
Дзе радасці не перашкода вера,  
Злучаючы, не дзелячы, напраўду,  
Яно лягло. I ты пабачыў — Заўтра  
Ў бязмежным полі. Дзе свято, дзе змрок?  
Не ваясна, хто ты — вынік ці выток.

Абы паслухаў лён. I снег адкрыў замок.  
**Каstryчнік—лістапад 2005**

\*\*\*

B.

Навокал свяtleе, але гэта не дзень.

Нешта змянілася — дарэшты і беспры-  
чынна, і незразумелая радасць напоўніла  
мяне. Золкія, чорныя вокны дамоў  
сталі адно за адным запальваца, і  
хай яны чужсыя, хай! Нешта ўва мне  
нарадзілася, і ўспілія, шчасныя слова  
зрываюца з языка, і на майм швэдры  
неацэннымі ўзнагародамі застываюць  
сняжынкі.  
...I гэтак жа было, калі я вымольваў цябе,  
выстоіваючы кожную нядзелю вечарам  
трохгадзінную службу...

Навокал свяtleе, але гэта не дзень.  
I адваіг спакойныя вочы глядзяць мне ў твар.

13 лістапада 2006

## Старыя рыфмы

Мне ёсьць куды пакласці камень.  
I тая шаля пераважыць,  
Дзе ёсё, што сэрцу дараіжэй.  
Дзе змрок начай, свягла вачэй

Па-над хвілінаю маўчання

I мой парог, які не мог

Пераступіць пасля дарог.

Хто ля падмурку лёг, скажы?

Каму марудныя смаўжы

Халодзяць твар, на вочы дым

Лісіца прыносяць мураши?

Спакай мяне — у лепшы дзень,

Дзе б'еца ў шыбы авадзень,

I дзе прагорклае віно

Мы выплюхнулі з чар даўно.

Хаець вады, хаець свягла,

Неадзінокага жытла,

Жывой размовы між людзьмі

I пасму, што сваймі грудзымі

Заціснем мы — так, тую пасму,

Тых неслухманных валасоў,

З каронаю якіх не страшна

Было разбіца аб любоў.

...Псіхея, чуеш? Паглядзі,

Як адкыывае — хто ляжыць,

Абмацае далоню камень,

А потым — як ламае шалі,

Якімі вожылі свято.

Бацькоў, каханых — і сыноў,

Дзе мальваў зиркія агні  
Глядзелі ў очы дабрыні,  
I вось — ён забірае іх  
У гэты ж дзень, у той жа міг,  
Пакінуўшы — без вызначальных слоў —  
Сабе — каханне і любоў.

21-22 жніўня 2006

\*\*\*

Мне падабаецца быць свабодным,

Даволі прыгожым

i старымодным,

З чорнымі вінілам,

цёмнымі кагорам,

Светлай кашуляй

i лабрадорам

На панцырку на шатацыры павольным.

Мне падабаецца быць незалежным,

Крыху несур'ёным,

a часам i смешным,

I за руку падтрымаўшы дзялчынку

На прыступках трамвая,

бы з аблачыны

Спускаца на дол, дзе мой парк

i пенаты,

Дзе ў пене шыпшыны я

невінаваты.

## Ля корана

Не наракай на цану.

Жыццё —

Гэта імкненне замураваных

прабіца наверх.

Ты глядзіш на расліны — яны паказваюць  
прыклад.

Дзівішся мужнисці іх

ды цярпенню,

Iх шырокаму лісію, зграбным пругкім

сияблінам.

Ягадам, што растаюць удзячна

ЭЭ

# НА ЛІНІ ДАЛЯГЛЯДУ, НА

Ала СЯМЁНАВА



«Малады чалавек на лініі далалягляду, вярніцеся!» — неслася з радыёрубкі выратавальнай станцыі.

Галава плыўца некалькі хвілінай па-ранейшаму пакачвалася на хвалях, а потым стала набліжацца да берага.

«Шаленства! — нервавалася побач са мной жанчына. — Куды ён выправіўся? Потым сям'і аднонычасце!»

«Сям'я», гэта значыць я, адчуваю сабе спакойна і ўпэўнена. Маладзён на лініі далалягляду быў мой муж. І ў мяне не было сумніву: неўзабаве ён апыненца побач.

Так яно і сталася. Ён, пафыркаваючы, выйшаў на бераг — высокі, загарэлы, прыгожы. Увасабленне жыццёвай сілы і маладосці. Кінуўся праста на кактэбельскую гравейку: не любіў лежакоў.

...А дзень быў з тых, калі здаецца, што ва ўсім свеце толькі сонца, свежы зюйд-вест і блакіт мора. І ўсім добра. І паўсюдна пануе радасць. І ўсе шчаслівия...

1

Паводле вядомага — усё існуючае разумнае, а ўсё разумнае — існуе. Свет — гэта толькі Гармонія, Хараство, Святыло. І так станеца заўсёды.

Увесень весела павядзе свой карагод, ападаючы, ліске клёнаў, выдадуць высокім сэнсам плады зямлі. Першы снег уявіша ўвасабленнем цноты і чысціні... А ўвесну ўспешишь вока зяленіва, урачыста будуць панаваць свечы каштанаў... Нагадаюць пра салаўіны сад Паэта лірычна-раздумлівія фарбы бэзу.

...А на той момант, на моры, той чалавек, якому крычалі з выратавальнай станцыі, адчуваў кожнай клетачкай сваёй істоты вось гэтую радасць быцця. І сваю моц. І сваю маладосць.

І быў упэўнены ў сабе. Калі плыў далёка ў мора і вяртаўся назад. Калі надвячоркам «выбываў» аднаго за адным гульцу ў настольны тэніс на пляцы Дома творчасці. Пісьменнікі не надавалі асобай увагі гэтай гульні — іх можна было ўбачыць хутчэй на картах. Тут вялі рэй дзеткі і ўнукі. Усё больш з белакаменнай і зтым адчуваўннем самапавагі, што чамусыці заўсёды больш уласціве не самім славутым, а іх сямейнікам...

2

Што ластаўчыны гнёзды... Адразу згадваеща, як муж цягнуў мяне ледзь не на аркане ў плюс 30 градусаў паводле Цэльсія да знамітага палаца «напаўмілорда». Не, геній таксама не заўсёды маюць рацью. Быў густ у графа.

«Ластаўчына гнядзо». Матэрыялізаваны прытулак мары. І мы — як мноства турыстаў і наведвальнікаў — не пазбеглі спакусы: застылі перад фотаапаратам...

Засталася памяць... Як і пра вулічкі Львова і Стрыйскі парк, пра перавалы Карпатаў, пра нашых адналеткаў калі дома Валошынаў. Іх Кектэбелі, якія выпявалі: «Се-

годня ходиш в бороде, а завтра где? В энкаведе...»

Памяць пра мора, якое было роднай стыхіяй для майго Марта — так называлі яго мы з маёй мамай. Хрышчаны ён быў паводле праваслаўнага абраду (я — католічка), а ў дакументах і сярод знаёмых ён быў Марат. Некалі яго бацькі, з вёскі Лявонцавічы, прыехаўшы ў горад, у Мінск, былі уражаныя ладам вялікага места. Аднак кожны па-свойму.

3

Бацька, Павел Канстанцінавіч, так да скону і тримаўся беларускай мовы, рабоча-сялянскага гонару, традыцый гаспадара зямлі. Маці мужа, Праскоўя Фёдарайна, адразу мелася стаць «сталічнай дамай» (яе слова) і, мабыць, ніякавата адчуваала сябе са сваім, на яе погляд, не самым арыстакратычным імем. Таму і сыну яна дала імя, якога ніхто і ніколі ў іх вёсцы не чуў: Марат.

Мора было яго роднай стыхіяй. І служыў ён на флоце. У Піцеры — Ленморпагранпорт...

Скончыўшы 10 класаў, на энэррафак Політэхнічнага не працоўшы па конкурсзе з адной чацвёркай. Скончыў тэхнікум, адслужыў армію і ўрэшце той самы энэррафак.

Рыцар — па натуры, працаўнік — таксама паводле натуры і

4

і паводле выхавання...

Ён меў тонкі густ, надзвычай адчуваў ўсё прыгожае. Мора, лес, пагоркі, палі... Краявіды...

Марат любіў паязджі. Была ў нас звычка абменьвацца ў дні нараджэнняў, у святы вершамі-віншаваннямі. Запазычанымі ці сваімі.

А томікі вершаша на нашых паліцах — дзе з яго, дзе з маімі ўкладышамі, адзнакамі алоўкам...

Любіў музыку... Апошнім часам накупіў дыскаў Хварастоўскага, слухаў. Надаваў увагу Марыю дэль Монако... Плачыда да Мінга... Апошня свае дні, калі ўжо неяк адышло ад усяго, дык вось адным днём напрасіў паставіць яму Шапэн... «Толькі не жалобны марш», — пажартаваў сумна...

5

Любіў вытворчасць, калекцыі. Быў завадатарам розных імпрэзаў. Як пісалі раней у харктарыстыках, «карыстаўся павагай калег». Некалькі гадоў

быў старшыней прафкама. Нічога — для сябе. Толькі для іншых. Мы займелі кааператыўную трохпакаёку, здаўшы дзяржаве нашую ўтульную кватэру на Карабаянавай і шыкоўную матынку кватэру ў Наваградку, з відам на замак, але без выгоды...

Хварэла мая мама... І пытанняў не было. Абміняць — трэба было мець немаведама колькі часу, пасярэднікаў — розных дылераў, маклераў тады не было... Вырашылі — здаваць. І на першы ўзнос — год мы ў Менску, а мама ў Наваградку, — збиралі, седзячы ледзь не на адной вадзе, але не пазычалі, сабралі. І плацілі 15 гадоў па 45 рублёў кожні месяц: за такую ж дзяржайную людзі не аддавалі і 10-ці. І ніколі я не чула ніводнага слова папроку... І ніякіх спрабаў нешта перайграць у зручны момант свайгостаршынёўства... Сумленнасць — як аснова жыцця...

6

Да маіх творчых памненніяў ставіўся з павагай і разуменнем, часам знешне нібыта і крыху іранічна, аднак заўсёды прыходзіў на дапамогу. Ну, напрыклад, ён пакепліваў з ідэі займець камп'ютар, аднак калі я набыла гэту «прыладу» з выпадку, ён тут жа ўстанавіў яе, змайстраваў сам спецыяльныя стол і ахвотна даваў парады...

Да майго дня нараджэння

Март зрабіў вельмі сімпатычную візіткі — з маёй улюбёнай Афінай Паладай... Дапамагаў — заўсёды і надзейна. Прадумваў «варыянты»...

Як некалі, у першы месяц нашага знаёства, ён вышукваў варыянты маршрутаў для нашых шпацыраў. І з тым жа непадобным імпэтом, як рашаў задачы, танчыў са мною на розных пляцоўках. Грошай у яго не было, але на тую пару, напрыканды 50- пачатку 60-х, танцы наладжвалі і на вуліцы калі інтэрната БДУ на Бабруйскай, і ў нейкіх дварах так званага прыватнага сектара. Уважаў сваёй, усё бясплатна, усё бясплатна...

«Мне сегодня так больно, слёзы взор мой туманят», — пакутаваў голас з дынаміка. А нам было добра, мы танчылі і хадзілі па горадзе — ап'яnelыя ад шчасція сустрэчы, шчаслівия ад прадчування радасці...

Шлюб мы ўзялі праз пяць гадоў, але вось тое даўніе, ранніе, незабыўнае Март умёў вяртаць, трансфармуючы ў знакі канкрэтныя званай увагі, дапамогі, павагі...

7

Была такая звычка ў Марта — прыходзіў дадому і з парога лагодна-хітратаватай усмешкай гаварыў: «Нештачка дам». І даславаў пакунікі: першыя трускаўкі, чарэшню, персікі... Любіў і умеў рабіць запасы на зіму — тут ужо актыўна падключалася і я.

Апошнім часам часцей хадзіў на кірмаш: «Пакуль ты тут збіраешся, дык я вярнуся». Гэта было прадаўдай, хаця ў параўнанні з большасцю жанчын я збіраюся хутка. Ён імкнуўся прынесці нешта цікавое нават у апошнія сваё лета, а калі ўжо не мог гаспадарыць, вельмі перажываў: усё ты і ты... І ён, і я лічылі — часова...

Увогуле — не тое, каб жылі адным днём, аднак глядзелі на жыццё па-філософску... 30, 40, 50... Што ж... Адмервае Пан Бог...

Юбілеі, дні нараджэння, святы сустракалі заўсёды. Па-рознаму. Дома і ў кавярнях, на працы... Заўсёды — святкавалі з настроем, весела, з тымі, хто быў нам цікавы, а не з «патрэбнымі людзьмі»... Помніца мае даты: Алена Васілевіч, Ян Скрыган, Рыгор Барадулін са сваёй жонкай Валій, Алесь Разанав, Віктар Карамазаў, Генадзь Шупеняк са сваёй Галія... Тамара Васільёна, сябра нашай сям'і, з мужам, Анатоль Варава з мамай — таксама даўнія сябры... Можна многіх згадваць...

У Марта асабліва помніца 60-годдзе... «Апошні баль»... Было ці не паўсотні народу... Быў прыгожы стол...

...Нараджэнне Хрыстова, Новы год, Вялікдзень частва сустракалі ў ўдваіх, аднак урачыста — касцёл (для мяне), царква (для яго), а потым урачыстая пачастка: святочны стол, святочныя ўборы: не мела значэння, што мы ўдваіх...

Таксама загадзя рыхталіся, імкнуліся павіншаваць блізкіх і сяброў, зрабіць, калі магчыма, некаму добрае...

«Любі бліжняга, як самога сябе...»

...Запавета гэтага ён трymаўся... Больш першай часткі... Самога сябе ён любіць і берагчы не патрапляў... Ці маглі берагчы яго іншыя?

Даўнавата пачаў скардзіцца на глухія, але сталыя болі ў сэрцы. Зрабілі кардыётраму — норма. Набыў электронны танометр: цік падвышаўся. Гэта яго ўпэўніла нешта з сэрцам.

Хвароба падышла да яго упрыцён. Болі ў пазваночніку... Дыягназы радыкуліт, артроз... Масажы, магніты, фізіятрапія... — радыкуліт, артроз... Накіравані на аналізы ў 4-ю клініку... Усё амбулаторна...

А з 6 на 7 снежня, амаль апоўнчы — неяк дзіўна, кульгаючы, здзервяналі дабраўся да ложка... І больш з яго не ўстаў... 52 дні і 52 ночы...

У туночку «хуткая» прыехала — дзве субтыльныя дзяўчаткі. «Клічце суседзяў!» Яго трэба несці на насілках, каб везці ў шпіталь. Урэшце прыехалі нейкія мужчыны...

...У туночку снежаньскую ночь яго кулялі з насілак на насілкі. Ме-

навіта так — кулялі. Дзе яны, санітары? Дзе альтэрнатыўная служба? Урэшце — дзе платная служба? Потым высветлілася — ёсьць такая. Аднак для гэтага трэба было ехаць на Захарава, на станцыю «хуткай дапамогі», пісаць там — ад рукі! — ці не піць асобнікі нейкіх паперак, потым ісці ў банк аплочваць, зноў вярнуцца на тую станцыю, атрымаць паперку, а ў прызначаны час чакаць... Для гэтага трэба мець неблагодарэз здароўе і сабачую вытрымку... Да таго ж — у тым медсервісе — урачы, суправаджэнне, санітараў зноў няма... Ну, урачы бяруць насілкі самі... Але... У мясцовых правілах занатавана — вага павінна быць не болей за 70 кг... Дзе вы бачылі мужчыну нармальнага росту з такай вагой?

Яго кулялі з насілак на насілкі, караценкія, таксама разлічаныя на вельмі субтыльных пацэнтаў... Я трымала яго галаву, нешта спрабавала дапамагаць... Пакуль у 5-й клініцы я голасна і жорстка не абвясціла: «Усё, больш з гэтага прыёмнага пакоя мы нікуды не падзяляем»...

Зноў — каталкі... Зноў — жанкі... Злосныя, азвярэла недобраўчыціўя... Нешта разам з імі спрабую рабіць... Ноч... З шостага паверха — у падвальны... Адзін рэнтген, другі... Ён маўчыць... Мужна, цярпіць... І так 52 дні і 52 ночы... Мужна і цярпіць маўчыць... Ці просіць: «Дастаць мне атруту. Які сэнс у такім жыцці?»

Жыццё сапраўды нечакана і неабвержна падышло да свайго краю... У 5-й клініцы... Дзе ён спачатку меў надзею... Ён, а не я... Мне адразу, у першы ж дзень абвясцілі — катэгарычна, неабвержна — прысуд... Позна... Неаперабельны... Але

# ВЫШЫНІ ПАЛЕТУ...

...А два тыдні кожнага ранку я бегла, ці больш дакладна, прабачце, цёглася — праз увесь горад у 5-ю клініку... Мокры снег. Хлюпата. Слота. Як на той грэх, зламала «маланка» на боціках...

Адхаты да метро — паўгадзіны, на метро — восем прыпынкаў, сорак хвілін — ад метро да шпітала. Там курсіраваў нейкі аўтобус, але яго чакаць — таксама ці не з паўгадзіны, ды не летнім днём... У мяне ў руках — посуд з журавінавым морсам, бярозавым сокам, яшчэ нейкімі сокамі... Фрукты...

Прылятаю ў палату — ён яшчэ ружовенкі, у бялюткай маечы, такі на выгляд здаравячок... (Пазней ён схуднеў і стаў падобны да вядомага іdal'ga з Ламанчы...)

...Паміж намі — як сцяна... З маім пакутным веданнем прысуду — і яго няведаннем... З яго безапеляцыйна кароткім шляхам да іншабыцца і маім — пакуль невядомым...

...Зрушылася скала... Яго моц... Яго непахіснасць... Яго здароўе... У яго яшчэ была вера, але ён засяродзіўся на нечым сваім, патаемным, запаветным... Прывнесла яму кнігі — не. Біблію — не. Газеты — адрынуў. Транзістар — выпраўі дадому.

«Усё прайшло», — час ад часу паўтараў Март.

...Паміж намі — сцяна... І адначасова мы — як адно... З болю, адчаю, смутку... Кажуць: «Мая палавіна...». Мне здаецца, з 7-га снежня ён — як трохчэрці мяне... Ці наадварот...

Усё ў жыцці, рэчаіснасці субліміравалася ў гэты куток — палата №2. А ўсё астатнія — гэта іншае... Іншае існаванне, іншая свядомасць... Іншая планета...

Часам мне здавалася — гэта жудасны сон. Прачнуся — і ўсё, як раней. Не хацелася верыць — вось ён, рэальны, прыгожы, у цвяроўым разуме... І ён — ужо як быццам і не ён... Асуджаны лёсам. Да абавязковага. Да таго, што ніхто з нас не міне. Не пазбегне. Не ўратуецца. Нават самы шчаслівы. Самы разумны. Самы таленавіты. Аднак, калі... ўсё прапісаны... Неаспрэчна... Ён яшчэ тут — і яго ўжо як мяне...

*Мой конец предначертанный близок...*

...Мяне не пакідала адчуванне недарэчнасці, несправядлівасці... Гады немалыя... Аднак ён быў яшчэ поўны энергіі, нерастрачанай сілы... Зусім толькі што...

...Голос жыцця, прага жыцця — нібыта ўжо за межамі рэальнасці...

...адгэтутль шчаслівия мёртвия, што ўміраюць у Пане. Сапраўды, кажа Дух, каб супачылі ад трудоў сваіх, і ўчынкі іх ідуць следам за імі» (Адкр.,14,13).

Замаўляла Імшу ў царкве і ў касцёле... Не спадзеючыся на суд... Ці яшчэ спадзеючыся...

...Ён, мой Март, яшчэ тут, рэальны — і ўжо недзе там, на нязбытным, няўмольным шляху...

А я была ўпэўненая, што гэта ён будзе праводзіць мяне... Па-мойму, ён таксама прытрымліваўся пра сябе такой думкі... Паводле задумы натуры, паводле генетыкі

— цёткі яго ледзь не да ста гадоў дажыліся, дзед, бацька яго маці, на якога Март быў падобны, таксама меў пад дзвеяноста...

...Праўда, да адказу дактарыцы, што яго курыравала і па іроніі лёсу мела імя па бацьку «Маратайна», дык да гэтага яе «звышпрафесійна этычнага» фартеля, ён неяк тримаўся...

«Доктар, ну, хаця б адну нагу мне вернече?» «Речь идеть не о ноге, а о жыні і смерті!» — безапеляцыйна фыркнула дактарыца. І потым, як не спрабавала хаця б змішыраваць афронт сваій паднічаленай загадчыца аддзялення Наталля Мікалаеўна Гола, добры ўрач і сімпатычны чалавек, ёй гэта не ўдалося...

Март знікавеў пасля гэтай праўды... А трэба было чуць, у якой танальнасці тая рэпліка была вымаўлена... Якая там клятва Гіпакрата...

Март пасля выпаду дактарыцы больш нікому не тэлефанаваў па мабільніку, але ў шпіталі яшчэ адказаў на званкі... Пасля вяртання дадому ён не расставаўся толькі з гадзіннікам... А яго звышдакладны «камандзірскі» перастаў адлічваць час праз пару дзён пасля таго, як перастала біцца сэрца гаспадара... Містыка? Ці ён яго скінуў на ўрокам ці ўдарыў?

У любым выпадку не адношу наладжаўца...

9

Кожнага дня я ўраніцы глядзела на гэты гадзіннік. З адчуваннем канца ранейшага жыцця... І з нейкай асобай пэўнасцю разумеючы: заканчваецца начаць іншай рэчай...

Наканаваўшы вялікія пакуты

марэжымныя бачкі з кіпяточкам... Ну, у век Інтэрнэту і камп'ютараў іх ужо няма... Але ж і на замен ім нічога няма. Халадзільнікі — у наўясці. А тут... Аказваецца, у вестыбулу быў аўтаматы з кавай (у шпіталі!) — і ўсё. Электракіпяцільнікі — таксама кантрабанда...

Увогуле — чаго толькі не давялося чуць у той 5-й клініцы! Даведацца пра гэты асобы від чалавека (што недачалавека?) — санітарка... Чаму яны, ненавідзячы і сваю працу і, калі не ўвесць род людскі, дык хворых — пойна, не кінуць гэты занятак і не пойдуць у гандаль, на кірмаш, на вытворчасць? Гэта так і засталося для мяне загадкай...

...А забрала адтуль майго Марта напярэдадні Нараджэння Хрыстова, паводле ўсіх, здаецца, хрысціянскіх канфесій, акрамя праваслаўнай артадоксіі. 24 снежня...

...Навучылася рабіць уколы. Карміць яго з лыжачкі. Слухаць яго балючое пытанне: «За што?» — і не ведаць на яго адказу.

...Бог вызначае пакуты абраннікам сваім? Сапраўды, ёсьць «малітва аб захаванні ад рагтоўнай смерці»... «Прапуш Цябе, каб у гадзіну смерці маёй Ты меў ласку захаваць мне свядомасць, мову, шчыры жаль за грахі, сапраўдную веру, моцную надзею і дасканалую любоў да Цябе».

Усё гэта Найвышэйшы захаваў Марту, які меў туу сапраўдную веру, дарэчы, ніколі не расставаўся з аброзком Святога Марка (гэты аброзок пайшоў з ім і ў іншабыцці)... Але ўцаркоўленым вернікам не быў — не ведаю, чаму... Для мяне Касцёл — увасабленне і сімвал Веры і Касцёла — бажніца, куды мне неабходна хадзіць да Святой Імшы і ў светлыя і горкія гадзіны...

Наканаваўшы вялікія пакуты Марту, Пан Бог даў яму найвялікшае цярпенне і мужнасць... Ніводнага стогну, скаргі... Хіба што просьбы — самыя простыя...

...Боль яму сіцівалі ўколамі... Пачыналі з так званай «трэйчаткі»: аналгін, папаверын, дымедрол... Потым — рознае... Найперш — трамадол... Страшнана пакутаваў ён ад нязручнасці стану, ад параплігі... Часта задыхаўся... Уколы я рабіла яму і ранім ракам, і некалькі разоў на дзень, і ўвечары... І ўначы... Звычайнай «хуткі» і спецбрыйгады (паводле яго хваробы ці, больш дакладна, паводле спадарожным аманаліям) быў ў нас ледзь не кожны дзень.

...Бездапаможнасць... Гэта найбольш прыгнятала яго. І безнадзейнасць... Пасля той рэплікі «эпікрызу» доктаркі, у яго з'явілася спадзяванне, калі павінны быў пераправіцца ў іншую клініку: анкалагічны цэнтр. «Знайдзі Сашу. Патэлефануй яму...» Саша — мой зямляк, наш агульны добры знаёмы, яго бацька і мая мама — мелі стасункі ў працы, паважалі адзін аднаго як прафесіяналы і як сумленныя людзі... Цяпер Саша, Аляксандр Васільевіч, сур'ёзны медык, на высокай пасадзе... Адразу адгукнуўся... Як зямляк... Высакародны чалавек... Дастойны сын свайго бацькі... Дарэчы, гарнавага грамадзяніна Чэхаславакіі, дзе ён падчас Вялікай Айчыннай вайны быў у партызанах...

Аляксандр Васільевіч адгукнуўся... Але было позна...

Не ўмёў Март сябе любіць... Не ўмёў...

Пасля вяртання дадому з анкалагічнай цэнтру, якія вярнулі забыты мабільнікі...

І, безумоўна, была фірма «Белрэжкім». На фоне ўсіх выпрабаванняў на трываласць, калі чалавек памірае, так бы мовіць, на агульных падставах: не ў лечкаміях, не ў прывілеяваных шпіталях, гэта быў відавочны дарунак Провіду. Усё — пачынаючы ад першапачковага рытуалу да апошніх крокаваў (нават паперка-сведчанне пра смерць, прынесеная ў суботу), дык усё было зроблена на самым высокім узроўні і за ту ж цану, як у дзяржаўных установах рытуальных паслуг. Высокапрафесійна, дакладна, карэкtna. Нават — выдатны святар. Нават — белья ружы назаутра ранішай...

Дзякуючы гэтай фірме мы — я, яго сястра, швагер, пляменніца — маглі па-хрысціянску, з малітвой, па-чалавечы развітаца з ім. Апошняй імгненні разам з ім, каля яго...

Адчуць сумную непаўторнасць гэтых гадзін, хвілін... Ужо няма пакут, яшчэ не зусім усвядомленая бездані адчаю, спустошанасць... Страты... «Усё прайшло», — як прамаўляў Март... Да апошніх хвілін ён быў у прытомнасці, але ўжо не зусім тут, ужо недзе на мяжы зямнога быцця... «супачылі ад трудоў сваіх, і ўчынкі іх ідуць следам за імі»...

10

*«Мой конец предначертанный близок...»*

...Ён губляў сілы... Нават дужыя, прыгожыя рукі яго сталі губляць сваю моц...

Часам спрабаваў жартаваць... У 5-й клініцы: «Звані, прыходзь, я нікуды не пайду...». Дома, калі паклікалі суседа, каб ён дапамог крыху змяніць пазіцыю цела: «Заходзіце, у карты згуляем...» Гэта рэпліка — літаральна за пару дзён да яго апошняга дыхання...

А я і ў апошні дзень бегала па аптэках... Ледзь не праз дзень выстойвалі чэргі ў паліклініцы, каб выпісаць лекі...

«Пасядзі са мной», — усё частей прасіў Март. І ніколі, мабыць, не было паміж намі такай бездані і такай паяжднанасці і разумення, як у гэтыя апошнія 52 дні і 52 ночы. Час безнадзейнасці... І нейкай надзеі... Хаця б на месяцы жыцця... Дні... Гадзіны...

...Залатыя кроплі жыцця...

«Пасядзі са мной...»

...Тэлефанавалі многія... І калі не ведалі. І калі даведаліся. На званкі не адказаў. Што гаварыць? І калі? У мяне была занятая кожная хвіліна... Падтрымлівалі сувязь толькі з некалькімі людзьмі — тымі, дзе ўсё таксама трymалася «на тонкім лёдзе».

Прыяджала праз дзень-два Іна, надзеяна дапамагала «трымаць вахту» калія брат... Яемужа ідачку Верачку мы «вызвалілі». Яго — паводле стану здароўя, яе, студэнткую, з-за экзаменацыйнай сесіі, ды і з этычна-эстэтычных меркаванняў: хай застанецца ў любім пляменніцы памяць пра здаровага, вяслага і моцнага дзядзьку... Ён сам найперш не хацеў, каб яго бачылі ў такім, мякка кажучы, не лепшым стане... Ні сваякі, ні калегі, ні знаёмыя... Калегі — па апошнія яго працы акуратна тэлефанавалі... І падчас хваробы, і пасля таго апошняга дня... Мæ землякі... Наваградскія...

...Мae калегі... Па Саюзу пісменнікаў... Па рэдактарскай пра-

цы... Хто пісаў мене, хто званіў... Уладзімер Арлоў, Уладзімер Васілевіч, Таня Зарыцкая...

А ўрачы «хуткай»... Былі такія дасведчаныя, уважлівія... Адна з доктарак зрабіла патрэбныя ўколы Марту і сказала мене: «Увяла яму добрую дозу — будзе спаць. У вас жа твар...» Тамара, прыйшоўшы, праясніла: «Што з Асвенцыму».

Былі медсяstryчкі ў анкалагічных цэнтры, якія вярнулі забыты мабільнікі...

І, безумоўна, была фірма «Белрэжкім». На фоне ўсіх выпрабаванняў на трываласць, калі чалавек памірае, так бы мовіць, на агульных падставах: не ў лечкаміях, не ў прывілеяваных шпіталях, гэта быў відавочны дарунак Провіду. Усё — пачынаючы ад першапачковага рытуалу да апошніх крокаваў...

Дзякуючы гэтай фірме мы — я,

Аднаго разу схамянуўся: «Чым вы мяне лечыце?» Я добрасумленна пра чытала яму анататы...

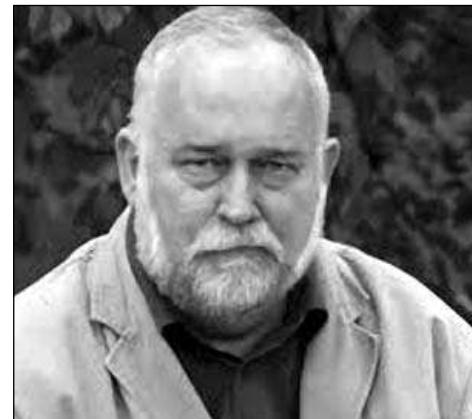
У асноўным ляжаў з напаўкрытымі вачымі...

&lt;p

## ► ВЕРШЫ

# ДРАБНІЦЫ ЖЫЩЯ

Енас ЛІНЯЎСКАС

**Без узаемнасці**

Даўно без узаемнасці ўлюбёны,  
Прад ёю чырванею і нямею,  
Не ведаочы, што і як сказаць,  
І, слабасіц адчуваючы ў нагах,  
Куды ні йду — услед іду за ёю.

Даўно ўе ўлюбёны без надзеі,  
Я выключачу свято ў дзяцінстве ў школе,  
Яе імя паўсюль пісаў на сценах,  
Каб на мяне яна звярнула ўвагу,  
Але яна ні разу не зрабіла  
Ні жэсту, ні намёку на ўзаемнасць.

Пазней я спрабаваў давесці ёй,  
Што маю густ, шляхетныя манеры,  
Што я найлепшы з тых, на кім яна  
Магла б спыніць свой выбар, ды заўсёды  
Знаходзіўся хтось лепшы за мяне.

Я спрабаваў забыць яе з сябрамі,  
Я змрочна піў, ды што я ні рабіў,  
Што ні казаў — ўсё было нічым,  
Апроч маёй любові беспрасветнай,  
Якой я поўніўся і біўся праз якую,  
Пачуўши хоць бы слоўца непавагі.

Радня, сябры, суседзі пачалі  
Тады лічыць мнене занадта дзвінум  
І стараніца стала... Так жыву  
Адзін я не адно дзесяцігоддзе,  
На нешта ўсё яшчэ спадзеючыся  
У любові безнадзеінай да Радзімы.

**Папраўкі да закону  
аб дадатковым кошце**

Як толькі ў неба ўскрыліць самалёт —  
Так дадатковы кошт я набываю.

Раблюся лепшым: не пали, не п'ю,  
Не лаюся, буркліва не злуоя,  
І не хачу маёмасці чужой,  
Як, зрешты, немаёмасці таксама,  
І, гледзячы на формы сцюардэс,  
Нічым я не займаюся з суседкай.

Чым я вышэй, тым болей ува мне  
Любові да ўсіх блізкіх і няблізкіх,  
Пенсіянеру і дзяцей, хай нават  
З тату і пірсінгам на розных частках цела,  
Да гэяў, лесбіянак, рускіх і  
Амерыканцаў, незалежна ад  
Канфесіі, партыйнасці і расы,  
І болей веру ў Бога я, ях ўсё  
Што пада мной пльве і нада мною  
За шклом ілюмінатара. Я варты  
Таго, каб называцца чалавекам  
На вышыні пад дзесяць тысяч кіламетраў,  
Насмерць прыкуты рамянямі страху.

Калі эс дамоў вяртаюся, калі  
На лецічы катаюся ў гародзе,  
Я думаю: «А ўсё эс якія жабы  
Ліцяць у небе, колькі ўсё ж г..на  
Яны нам выліваюць на галовы,  
Вунь і капуста ўся праз іх счарнела».

**Мадам**

— З малаком ці з вяршкамі  
Вы жадаеце каву?

(Лёгкі флірт ці эротыку  
выбраў бі вы перад сном?  
Што ў спадобу вам: дождёкс,  
які ціхенька стукае ў вонкы,  
ци камінныя прыцемкі юночы?  
Ці удзені санцапёк і гарачая, летняя,  
загарэлая скура з адкрытымі порамі,  
ци — нібыта марозцам пакрытая —  
белая скура зімой?)

— Каву з цукрам ці без?

(Што вы любіце: можа,  
бліск сваіх успамінаў дзіцячых?  
Ці любіце вы ціха плакаць, абняўшы падушку,  
бо ён вас не варты?  
А, быць можа, вы любіце Канта?  
Ці ў спадобу вам болей шуфлядki  
з усёй драбязой,  
аксамітныя пушачкі, поўныя розных забавак?  
Ці не ў радасці нічога, бо цісне нябес пустата,  
ад якіх вы ратуюцесь, апусціўши павекі  
на збалелыя вочы,  
на раптоўна, як зоркі, зблелыя зренкі.  
Пратаную гарбату!..  
З Кітаю і з Індыі, і з Цэйлону —  
зялёную, чорную, жоўтую,  
я гатую любую: як у спосаб ангельскі,  
таку спосаб французскі, у традыцыях рускіх,  
а таксама кітайскіх, і я абязаю,  
што падам яе вам год праз дзесяць  
ці дваццаць,  
каля вы, адпаведна традыцыям,  
накінече лёгкі халат...  
Калі вы мне адкажаце сёння...)

— З малаком ці з вяршкамі, мадам?

Пераклаў з летувіскай Уладзімір Някляеў

**Снег**

Усё прасыпаем, я ўсё спазняюся,  
Не паспяваю ўсё на хвіліну,  
І збіраюца пацеркі справаў няскончаных,  
Хоць шукай на іх стагоддзе асобнае.

Я забыўся завесці конікаў —  
І вось нікто не цвіркае і не скача,  
Дзялты таксама гатунку не найлепшага —  
Ужо не стукаюць ва ўсходні бок.

Mухi — і тыя ледзьве поўзаюць —  
Карацей, ва ўсіх скончыўся час.  
А учора, помню, жускожэлі як вар'яткі,  
Я ганяў іх ад мёду і малака.

Салодкае было жыццё —  
Прайшло — і не адбылося.  
Цяпер ужо нават на першы снег  
Пазіраю са слязмі.

\* \* \*

Паўзоч я прайду, бо твань разлілася і кісне,  
Нібыта шукае лісу, якая на качку цісне.

На ўзгорку ў рабіне дрозд чарнешы за твань,  
Кастрычнік, і што ні пары — ўсё роўна  
інъ ці янъ.

Carex, scirpus ці cuperus, —  
асоба наядалей сыходзіць,  
Яна сапраўды не адсюль, іх вецер  
з вадою лагодзіць,

І словы, як хільяя каласы, кладуцца ў снапы,  
Зваротак быллём ліхаманкавым устаўляе  
між іх слупы.

Запозна, кастрычнік, запозна —  
тут ні жыцця, ні кроплі,  
Толькі рабіна па ягады тупае як пантоблі.

Мінаю цябе, кастрычнік, мінаю цябе наўзбоч.  
І восень, як павуцінне, а, можа, не восень, а ноц,

Калі знікаюць мясціны, дзе мусіў  
перачакаць дзень,—  
Ix паглынае твань чорным драздом у вадзе.  
І толькі каторы год не здольны  
твань абмінуць,  
Хоць бачу штодня Хрыста,  
ён мне дае заснучуць.

**Бы вада**

Я хацеў бы вярнуцца, аднак куды вяртасца  
— не маю,  
Як ранішняя вада, імкнуся наперад, бягу.  
Пена словаў цягне на мель,  
у гэтым пакоі трывае,  
Семітычныя тросы і рэйкі ў шахтах  
ліфты берагуць.

Я падыму цябе, я абуджу цябе,  
хоць будуць прыцемкі,  
Будзем на небе разам пільнаваць сэнс  
у далёкіх сузор'ях.  
Там лёдавыя зязюлі вартуюць бераг  
Птушынай ракі,  
Каб раптам яйка знічкі без нас  
не выплыла ў мора.

I на пытаннe: — Мая чароўная  
спадарожніца, хто ты?  
Замест адказу я чую хор  
спадарожніц чароўных.  
I кроучы штарчэй, як вада ў жбаночак пусты.  
Як жарсць — у кахранне і смерць,  
як пустое ў поўнае.

Пераклаў з летувіскай Глеб Лабадзенка

**Фантан**

Не маю грошай купіць сабе фантан.  
Стай бы пад дождик, ды ён уквэцаўся  
ў балота  
I ліпка-халоднымі пальцамі хатаеца  
за кустоў.  
Касавокія сарокі, шукаючы ежу,  
Пераскокаюць з галіны на галіну.  
Не маю грошай — яны пазарэз  
патрэбны дзяржаве:  
Пасадам, установам, зямлі і паветру,  
Паветра патрэбна народу для таго,  
Каб душы дзядоў прыліяталі,  
не адчуваючы ямінаў жыцця.

Не маю цвіка — прыбіць карціну.  
Удзень і ўночы іх трываюць,  
лунаючы ў небе, птушкі.  
Сарокі прыкінугліся совамі, начнью варту  
Змяняе ранішняя, а яе — дзённая.  
Так і вісяць у прасторы карціны памяці,  
Першыя — як песні, а другія — як плачы.  
Паветра поўніца ўзмахамі крилаў,  
Птушкі чаргуюць плачы і песні.  
Ды лепши на зямлю ў эты час не спускаца,  
А сядзець дома, зачыніўшы дзвёры і вонкы.  
Свабода — рэч, вярэдлівая для душы,  
Прыліпне бессаромна — не адараца.

А змыць этыя сорам не маем  
уласных фантанаў.  
Па хатах сядзім і пакусваем пёры.  
Хочаш, празрыстасць вады апішу,  
Бачыши — лецеца пясок, хоць вазьмі  
і напіся.  
Хочаш, мінуласць і прышласць табе апішу  
На белым валоссі туману?

Дыханнем на шкеле я намалюю карціну  
I пасланцамі неба — галубамі —

Прышліло яе да небасхілу Айчыны.

**Драбніцы жыцця**

Штораніцы спяшаюся ратаваць Радзіму.  
Забываюць пагаліца, прычасацца,  
Паваксаваць боты, напрасаваць кашулю —  
Столькі нікчэмных драбніцаў.  
Штораніцы спяшаюся ратаваць Радзіму —  
Напаўразбураныя выдумы, чорных буслоў,  
Старую Вільню, летувіскую мову.  
На развітаннне я забываюся пацалаваць

Сваю кахраную.

Штодзень да змогі б'юся за Радзіму —  
Ворагаў забіваю пісъменамі,  
Выклікаю іх на дуэлі, дабіваю  
тэлефоннымі звонкамі.  
Увечары ледзь прывалаюся, стомлены,  
дадому,  
Каб з раніцы зноўку выпраўляцца на вайну.  
— Дульцынея, дзе мой суп?  
— Панса, чаму не навостраная зброя?!

I не лезце мне ў очы з проблемамі  
дзяцей і старых,  
З працай, з грашыма, з хваробамі  
Ды з іншымі драбніцамі жыцця.

**Буслы**

I

Калі надарыцца падарожніцаць  
Ад Шаўляў уздоўж Завеніцы да самай  
Жамойці,  
Прыгледзіце да нашых буслоў —  
Яны ўзятыя на ланцуг  
Пры хатах, плахах і дрываютніях.  
Дарэмна высильваюцца яны —  
Крывавыя дзюбы і ногі —  
Ланцугоў трывалыя, як для быкоў ці баркасаў.  
А дзякі глядзяць з замілouваннем —  
Каб хоць не адляцілі ў Англію ці Нямеччыну.  
Унаваколі не знойдзеш больш жабаў і змеяў,  
Зайцоў, лісіцаў, касуляў, дзікоў.  
Мядзведзі і зубры змінчаныя даўно.

Гісторыя наіўна паўтарае казку,  
Што наш нацыянальны сымбал — бусел,  
I замоўчавае, як чарада буслоў  
Натала на статак зуброў,  
Выдоўбла ім очы і, аслеплых, жыццем  
заядала,  
A пасля задзялба да смерці.  
Гісторыя — эта не штодзённік,  
Дзе было б падрабізна апісаны,  
У якое балота ўцякаў статак зуброў  
I колыкі статак чулася адтуль  
іх безнадзеине рыканне...

II

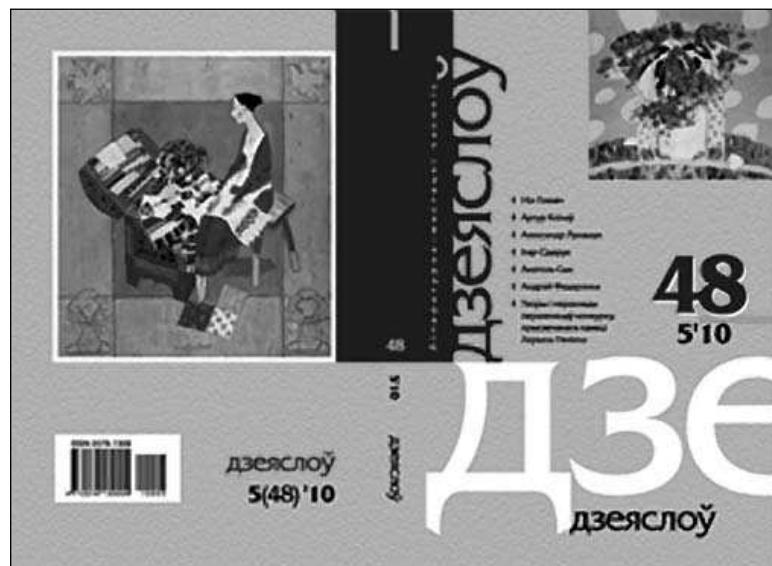
Калі вы хоць аднойчы глядзелі ў очы  
літоўскаму буслу,  
Можаце не сумнівацца: вы глядзелі<sup>1</sup>  
у очы смерці.  
Там адлюстраваўся ўесь пейзаж краіны,  
Але — ніводнай жывой істоты.  
I тут варта згадаць спрэчкі ў Сойме,  
Калі зацвярджалі бусліны погляд;  
Як дыскутавалі наконт нацыянальной  
адметнасці,  
Абміркоўвалі гісторычны шлях народа,  
Колькасць вады ў Балтыцы, калабарацыю  
і лістравацю,  
Законы рынку ў першую шлюбную ноч,  
Акцызы для пенсіянеру, канверты  
для немаўлятава,  
Манаполію кароў на колер малака.  
Перамаглі, як звычайна, эканамісты,  
юристы  
I незалежныя эксперты з банкаў:  
Урбанізацыя ёсьць калыска  
для цывілізацыі.  
Але калі бусел выносіць немаўля з калыскі,  
To глядзіць такім позіркам, якім глядзяць  
у бяздонне.

III

Бусел, бусел, клекатун,  
Схапіў жабу за каўтун,  
Па ірэксішчы валачыў,  
У балоце намачыў,  
Tak мы ў дзяцінстве спрабавалі перамагчы  
свой страх.  
Хто ведае, ці ўдасца ўхіліца  
ад буслінага ўдару,  
Вастрэйшага за згрэзоты сумлення.  
Больш за паўжыцця мы жывем у страху  
Атрымаць вастрадзюбы ўдар  
у глухім завулку,  
З-за вугла, на шпацыры па ліпавай алеі —  
Удар незаслужаны, удар несвоечасовы,  
Удар — не як пакаранне, а як законны чын.  
Нікога не цікавіць, як ты будзе  
жыць заўтра,  
Тamu штовечар сонца заходзіць  
прыгажэй за смерць.  
Пераклаў з летувіскай Міхась Скобла

АГЛЯД

# ДЗЕЯ СЛОЎ



Легал

**Пачну з таўталогіі. Безумоўна, што часопіс «Дзея слоў», як і ўсякі іншы друкаваны орган, створаны дзеля слоў. Справа за адным: яму неабходныя аўтары, якія маглі бы тия словы ўпрадкаваць дзеля надання ім пэўнага сэнсу і маствацкай мэтазгоднасці. Відавочна, што дапасаванне двух апошніх слоў дзіўнае і супярэчлівае. Але ў некаторых нарадаў здараюца часы, калі неабходна адраджаць, развіваць і сцвярджаць сваю нацыянальную самасць: мову, культуру, літаратуру. І тады у той самай маствацкай мэтазгоднасці, як гэта ні парадаксальна, з'яўляецца свая стваральнай логіка. З гэтым нельга не пагадзіцца. Такі час перажывае і наша беларуская нацыя.**

Чарговы, 48-ы нумар часопіса, як заўсёды, аўёмны і важкі. Часам падаеща, што яго не зашкодзіла б крыху «звузіць», каб не вісела над галавой рэдакцыі дамоклавым мячом змушана нівеліраванне выбітнага і шараговага. З іншага боку вялікай суполцы незалежных літаратараў бракуе публічнай пляцоўкі. Як бык? Шукань аптымальнае выйсце.

**Вершаваны твор Ніла Гілевіча «Споведзь крывічанкі» — патрыятычная «мантра», своеасаблівы малітойны хваласпей годнай беларускай жанчыне. Просты, але ўнутрана выбалены сюжэт з адраджэнскім рэфренам: «А як жа інчай? Иначай няможна мне.// Я ж — крывічанка». Такая вось запеўка 48-га нумара, метафорычна кажучы, — гісторычны голас сурмы. Нацыянальныя адраджэнскія пасылы — стрыжань ўсёй літаратурнай і грамадска-палітычнай дзеянасці народнага паэта Беларусі. Яны актуальныя ў часы вялікіх выправаванняў. Для нас, беларусаў, гэта змагарная паўсядзённасць. Тому паэтычныя словаў Н. Гілевіча найперш займаюць водгук у сэрцах свядомых беларусаў.**

Працяг рамана «Сутарэнні Ромула» Людмілы Рублеўскай грунтуецца на антаганізме і супяречнасцях двух беларускіх родаў, якія, чым больш разыходзяцца ў сваіх ідэйных накірунках, тым больш прыцягваюцца сваёй нацыянальнай ідэнтычнасцю — як распілаваны на дзея паловы кубак, што з'яўляецца ключом да сакрэментальнага замка беларускай грамадской супольнасці. Усё як бы праста і на паверхні, толькі торгай за нітачкі дзея, з чым пісьменніца паспяхова і спраўліеца. Праўда, падчас здараюцца нестыкоўкі, калі, скажам, б'юцца да юхі студэнт з дацэнтам (такога ў навучальнай установе і пры цяперашнім выхаванні моладзі, бадай, не чуваць). Або карціна, калі герой правальваеца ўслед за герайній у сутарэнні пад зямлёй, моцна парапіўшыся, аднак не выдае таго, спакойна сюваючыся па цесных пёмных скляпеннях да той пары, пакуль не дзея адкрыль дзвёры ўласнага пад'езда. Аднак у цэлым гэтая частка вельмі жывая, нават, я сказаў бы, сцэнічна. Беларускі чалавек з болем здзірае з сябе «шагрэневую скру», каб адрадзіцца і паўстаць годнай нацыянальнай асобай.

Ляговы трывіціх «Подых звера» Ігара Сідарука сам па сабе (пастаўленай тэматычнай задачай) цікавы, але занадта стыхійны і разбэрсаны як па форме, так і па змесце, не кажучы ўжо пра нейкую пэўную сюжэтную лінію. Ёсць выдатны пасыл да адзінай гармоніі ўсіго жывога ў Прыродзе. Аднак выклікае чытаек пярэчанне, калі «сабачы Бог» пішацца з вялікай літары, а наўздагон яшчэ і ўдакладняеца «гэты Бог быў катісці ваўком».

Менш уражлівая, хоць і больш дасканалая ў гэтым сэнсе паэтычная нізка Святланы Варонік «Святло самоты». Пачуцці берасцейскай паэтыкі палягаюць не на паверхні яе тэкстаў, адсюль сіла і глыбіня іх уздзеяння на чытача.

Наибольш вартымі і запамінальнымі пакінуліся ўва мne падборка вершаў Вікі Трэнас «За крок да раю...», літаратурныя запісы Андрэя Федарэнкі «Сечка-13» і «спробы зачасных успамінаў» Аляксандра Лукашку. У Вікі ўвогуле ці не ўпершыню атрымалася цэльная і вывераная публікацыя. Паэзія штучнай сцэнічнай манернасці паэтычныя словаў Н. Гілевіча найперш займаюць водгук у сэрцах свядомых беларусаў.

паэткі выявіў невядомыя мне дагэтуль яе натуральныя пачуцці і не заціснutaе прагматыкай вобразнае мысленне. Не ўсё пакуль на жаданай вышыні, але вольна распраўленыя крылы абяцаюць свабодны палёт.

Андрэй Федарэнка бярэ іншым. Непадобным талентам і нажытым літаратурным майстэрствам. Здавалася бы, такія ледзь не бытавыя запісы не павінны выклікаць глыбокай чытацкай рэакцыі. А тут — ўсё наадварот: на банальную, на першы погляд, рэалістычную згадку пісьменніка ў цябе (мяне-чытача) гоніць, як у таго падследнага сабакі Паўлава, эфектсійную слінку з глыбокай падсвядомасці. Ты пачынаеш пярэчыць, аналізаць, супастаўляць — учытвацца ў напісанве.

Што дорага дaeца творцу, тое застаецца дарагім для яго чытачоў. Аляксандр Лукашук са сваім «Саша what is your name?» паўстае трохі манерным як па стылі так і па форме. Доўгай цэльнай аднасказнасцю раздзелаў ён напамінае мне «Любіць ночь — права пацукоў» Ю. Станкевіча. Але Станкевіч — жорсткі і адназначны па зместу і ідэі, тады як Лукашук вонкава лёгка-эфемерны, цéлы, у меру іранічна-ігрывы, але, па сутнасці і ў падтэкстах, глыбока-філософічны і плюралістычны ў высновах. Ён спагадлівы да ўсіго чалавечтва...

Нейк не адразу я «ўпісаўся» ў раман Артура Клінава «Шалом», урывак з якога выдрукаваны ў гэтым нумары, але паступова ён мяне «заягнану» у свой вір, на жаль, ненадоўга, бо неўзабаве ён выйдзе асобнай кнігай у выдаўцеце Логвіна. Сучасны філагічны стыль, ненавязлівы, але прыцягальны змест, эстэтычная філософія часу ствараюць аснову адмысловага твору.

Не выклікалі асаблівых уражанняў, апроч азнямляльных, ні твор Карэла Генэка Маха (1810 — 1836) «Май» у перакладзе Макса Шчура, ні кароценкі ўрывак з рамана Трыстана Х'юза «Павяртніе» у перакладзе Вольгі Гапеевай.

Чытаючы тэксты маладых літаратараў, якія былі дасланыя на творчы конкурс беларускага ПЭН-цэнтра, прысвечаны Ларысе Геніюш, па-першы, яшчэ раз пераканаўся ў тым, што колькасць беларускамоўнай таленавітай моладзі ў краіне дастаткова значная. Па-другое, што гэтая моладзь больш праўбіна і больш інтэлектуальная. Засмучыла хіба што большасць прачытанага, бо выклікала найперш цікавасць і супярэчлівасць, але не суперажыванне. Усё ёсць у творах маладых аўтараў: і начытанасць, і высокая версіфікатарская майстэрства, і пачуццё іроніі, і сцёб, і права-каць, і сучаснае прагматычнае мысленне...

Няма толькі той паэзіі, якая выклікае душэшнае замяшанне, таго, што, як кажуць у народзе, «бярэ за жывое». Мне могуць сказаць, што я проста не разумею сучасных стасункаў чытацца і маствацкіх праймі маладога пакалення. Але чаму ж тады я сам разумею і ўспрымаю паэзію Пушкіна, Багушэвіча, Цютчава, Багдановіча, Аненскага, Купалы, Блока, Жылкі? І чаму як зацікаўлены літаратурай чалавек я памятаю толькі нейкія фарматычныя закіды Каменскага альбо Шукайлы, а не іх «самавітыя высокамаствацкія творы»? Перабольшваю, але гэта пытанне, над якім варта задумачца.

Паэзія — гэта найперш пакуты ўнутранага жыцця аўтара. Праўда, мне ўжо не аднойчы казалі, а навошта нам воншыя пакуты, калі ёсць месца для радасці? Так, сучаснае пакаленне, апроч грамадзянскага хаусу, прага неўсвядомленай безадказнай свабоды, барацьбы з ветракамі, пакуль не сутыкнулася з проблемамі «духоўнай адказнасці» не толькі за лёс пэўнай чалавечай супольнасці, але, найперш, за лёс канкрэтнага чалавека... Адсюль — кітчавасць, тэматыка пафігізму і спробы вырвацица з абдоймаў інтэлектуальнай залежнасці. Літаратары хоць і агольваюцца, але творы іх пераважна бесасабовыя, бо гэта ўсіго толькі вонкавая расхрыстанасць пры ўнутраным пайдзмроку...

Напершапачатку мне падаліся найбольш вартымі творы Кірыла Дубоўскага і Асі Волкавай, а пасля пачалося кланіраванне ўжо не раз недзе прачытанага... хоць, пэўна, каб пачаў чытаць з адваротнага боку, то падаліся б вартымі тэксты Ганкі Шэпта і Андрэя Пакроўскага. Я люблю маладых. У іх наперадзе шмат творчай працы, і, безумоўна, менавіта за імі — будучыя нашай нацыянальнай літаратуры.

У гэтым нумары заканчваецца публікацыя дзённікаў запісаў Міхала Дубянецкага «Трэба рызыкаваць...». Выбітны чалавек савецкай эпохі, які заспей ў агоню і ясна прадчував нацыянальную і дзяржаўную самастойнасць Беларусі, выкладаў на паперы для нашчадкаў свой вяліканадзейны пасыл душы і выпісаў падрабязнасці ўласнага і акалячага жыцця гарэння падчас перабудоўчага стрэсу. Я думаю, гэтыя жывыя дакументы кананія савецкай эпохі стануцца прыгоднымі пры напісанні беларускай гісторыі нашымі сапраўднымі гісторыкамі.

Прадстаўлены працяг эпісталаўнай спадчыны слыннай паэтыкі Ларысы Геніюш (падаецца заканчэнне яе ліставання з Язэпам Найдзюком). Чытаючы горкую прозу сямейных узаемаадносін побач з суровай вызначанасцю яе грамадзянскага лёсу, адчуваеш сябе неяк вінавата-мізэрным чалавекам са сваім звыклымі постсавецкімі проблемамі.

Таксама ў рубрыцы «Спадчына» друкуюцца пачатак пазытычных твораў адышоўшага ў іншы свет Уладзіміра Марука пад назовам «Намоўлене». Гэта спецыфічны жанр, калі вершаваныя тэксты заспіваліся так, як яны прыходзілі на одуме ў галаву паэта, — празаічна, але з наяўнасцю неабавязковай (блытанай) рытмікі і рыфмоўкі. Маствацкая вобразнасць бальшыні тэкстаў падобраму ўражвае, і, думаю, чытач зверне ўвагу на гэтага «забранага дзяржхолдзингам» творцу.

У рубрыцы «Словы» — два інтэрв'ю. Адно — больш маладзёва, расхрыстанае напаказ, з разлікам на зворотную рэакцыю. Я маю на ўвазе гутарку Валерыя Куставай са шведскім беларусам Дзмітрыем Плаксам. Тут шмат кідкай інфармацыі, што змушае чытацца тэкст да канца. Размова Андрэя Масквіна з вядомай гарадзенскай паэткай Данутай Бічэль — іншага плану. Па-першое, аснову сваіх перыядычных гутарак са знанымі беларускімі літаратарамі Масквін «закладвае» на фундаменце выбітных (ці проста абраных) ім) тэкстах сваіх суразмоўцаў. У рэшце рэшт, паглыбліваючыся ў канцэкт, журналіст выпытвае ў «падследнага» «рэзэпты» цікавай чытачам і прафесіоналам патаемнай кухоннай лабараторыі кожнага канкрэтнага творцы, а заадно і «запаўняе пустыя месцы» ў асновай картцы лёсу таго ці іншага з іх, якія неўзабаве ўзбагацяць архіўныя і музейныя захаванні ды ўвойдуть у энцыклапедычныя выданні.

Друкуюцца заканчэнне эсэ Віталя Тараса «Сто гадоў адлуціння» (Леў Талстой як глюстэрка нашай эвалюцыі). Пра Талстога напісана столькі, што дадаць да гэтага нешта адметнае амаль немагчыма, але гэты арыгінальны тэкст беларускага журналіста з праекцыяй на сусветную гісторыю літаратуры і філософію чытаеца з цікавасцю і без апаты. І ўсё ж, думаю, беларусам будзе бліжкі эсэ паэта Сяргея Законікава «Ахоўная зорка» (слова пра сябра). Гаворка вядзенца пра Уладзіміра Караткевіча. Па сутнасці, гэта і не эсэ, а ўспаміны пра адметныя сустэрэ і стасункі аўтара з Караткевічам. Вельмі шмат арыгінальных, вясёлых і не вельмі, згадак, якія дадаюць слыннаму творцу штрыхі нацыянальнай чалавечай простасці. Поруч, да 80-годдзя з дня нараджэння знанага пісьменніка, друкуюцца і эсэ паэта Віктара Яраса. Агулам, чытаючы ўсё напісане апошнім часам пра нашага славутага пісьменніка, не-не, ды і задумаешся: калі б Уладзімір Сямёновіч ведаў, як яго ўсе мочна лобілі і бераглі — ад ЦК да завадскога токара — ён бы не паміраў так рана. Зрэшты, дзякаваць Богу і яго таленту, ён і так «жывеўшы за многіх жывых». Друкуюцца таксама лісты Караткевіча да Міколы Улашчыка. Увогуле ў гэтым нумары часопіса даволі шырокое месца адведзена культурнай і літаратурнай спадчыне слынных асоб нашай Бацькаўшчыны (невядомыя вершы і апавяданне А. Сыса; Анатоль Сідарэвіч прадстаўляе тэкст Аляксандра Бурбіса «Колькі слоў аб беларускім тэатры і хоры»; нататкі адносна аднаго верша Янкі Купалы Івана Лепешава «Не плюй у карытца...»; згадкі Уладзіміра Сіўчыкава пра нядаўна памерлага Вячаслава Дубінку «Алхімік, казачнік, жаўнер»). Завяршаючы часопіс публікацыя вершаваных фельетонаў Алея Няўвесі ды рэкламныя звесткі пра новыя выданні ў рубрыцы «Рэшта».

Якую можна падвесці рысу напрыканцы гаворкі? Змест часопіса атрымліваецца рознабаковым, ахоплены шырокая панарама сучаснага літаратурнага жыцця і разам з тым годна пададзена творчая спадчына ды ўспаміны пра выбітных асобаў нашай культуры і літаратуры. Ёсць тэксты маладзейшых і старэйшых пісьменнікаў і паэтаў. Знайшлося месца і тэкстам, якія экстрапалююць маствацкую вартасць нашай літаратуры ў па-замежным свеце. Агулам праследжваецца спроба звесці да гармоніі ўсе літаратурныя тэксты, якія, у пераважнай большасці, прачытаюцца як адно цэлае і непадзельнае — нацыянальна беларускае. Ёсць тая маствацкая і мэтазгодная — дзея слоў, пра якую яказаў на пачатку. А што да глыбокіх крытычных рэзяцый, то прыгрымаем іх да заключнага нумара гэтага года.

ЭС

# НУ ЯК БЕЗ IX?...

Валеры СТРАЛКО

**Што б мы, мужыкі, рабілі  
без іх? Бо па жыці, усё-ткі,  
вядуць нас яны, родненькія.  
Нават у дробязях. Я не раз у  
гэтым пераконваўся. Цяпер  
— у чарговы раз. Але крыху  
прадгісторыі...**

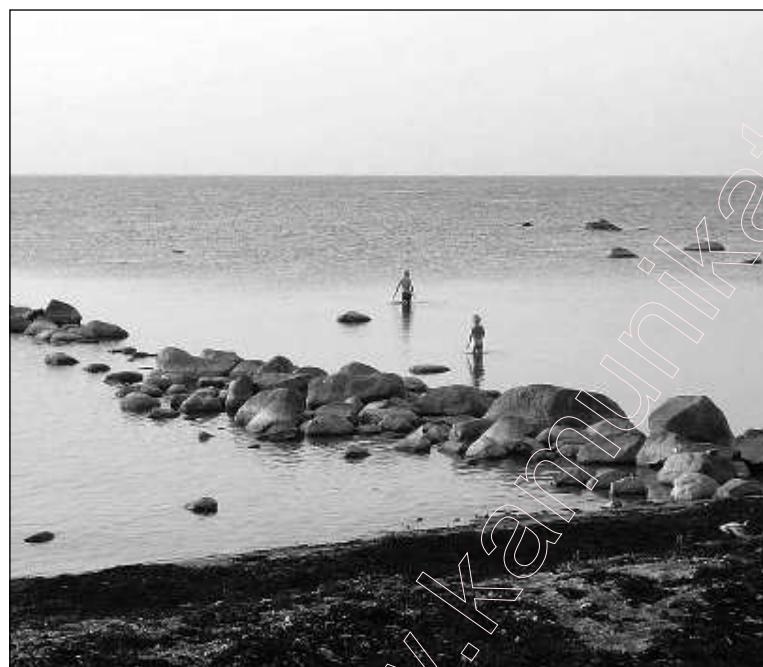
Дажыўшы да істотнага ўзросту, схамянуўся я, што ні разу не быў за мяжою. Многія са сваякоў, сяброў і знаёмых пабывалі, а я — не. Ну, так складалася. Раней хацелася, потым — быў не супраць, а цяпер — згубіў усякую цікаўасць. Дый ангельскай не вадодаю. Вучыць жа пазнавата — на восьмы дзясятак прасачыўся. Але ж сорамна неяк стала: ну як так — амаль усе пабывалі, а я не.

Міжвалі ўсё болей стаў дара-  
жыць я сваім «непабывальствам  
за мяжою». Мой рэйтынг унікаль-  
насці рос і рос. Хоць ты бярыся за-  
рабляць на гэтым гроши. А што?  
Можна ў клубах, дамах культуры,  
універсітэтах, на будаўнічых  
пляцоўках чытаць платную лек-  
цыю на тэму: «Як я здолеў не  
пабываць за мяжою?» Народ бы ў  
цырк будзе валіць. А то, стаўшы  
у 60 год «чыстым» пенсіянерам, я  
практычна адчуваўся зарабляць.  
Гэта ж не заробак, калі зредзь час  
атрымаеш нейкі ліліпутны га-  
нарар за чарговую кніжку. Дый  
той імгненна знікае ў адну са  
шматлікіх фінансавых дзірак. У  
перыядычным жа друку практич-  
на не паяўляюся. Прычыны вядомыя...  
А калі б не пенсія?! Яна, як  
матулька родная, як спагаднія  
жанчынка, не дaeе прапасці.

Вунь мая нябожчыца цешча,  
гадаваўшы шасцёў дзяцей, не зма-  
гла набыць патрэбнага працоўна-  
га стажу і атрымлівала нейкія  
смешныя «ўтрыманскія» капелкі.  
Дык цесць, стаўшы пенсіянерам,  
улаштаваў яе начным вартайні-  
ком у дзіцячы садзік і дзяжуры  
за яе не меней дзесяці год. Да чаго  
ж была радая цешча, пачаўшы  
атрымліваць амаль такую ж, як і  
муж, пенсію. І кожны раз са шчы-  
рым здзіўленнем па-украінску  
казала: «От дожылася — нічого  
нэ робыши, а гроши носяць». Як  
было ёй не дзівіцца, калі суткамі  
жылы рвала, падымаючи такую  
плойму, і нікто не плаціў. Бо  
афіцыйна не рабіла. А тут... Дык  
такіх жа жанчын, якія самаах-  
вярна выцягвалі дэмографію  
краіны, асабліва раней, — кожная  
другая...

Але вернемся да маёй «уні-  
кальнасці». Мабыць, дасягая яна  
апагею, калі раптам, умомант,  
абурылася. А ўсё старшыня Саю-  
за. Тэлефонуе і кажа, каб рыхта-  
ваў валізы і — у Швецію. «Як у  
Швецію?! У якую яшчэ Швецію?!  
А...». Ды што яму мая ўнікальнас-  
ць? Начальства падначаленых  
рэдка шкадуе.

Швеція, праўда, намагалася  
мяне абараніць. Ну, каб захавала-  
ся міяя «ўнікальнасць». І, ведаючы,  
што на замену пратэрмінаванага  
пашпарту ў нас спатрэбіца калі-  
месяца, заявіла, што можа чакаць  
толькі тры дні. Ды раптам захаце-  
лася мне спадабацца ёй з іншага



боку, падеманстраваць сваю, так  
бы мовіць, «прабіўную сілу». Праз  
тры дні я прынёс у Пасольства  
Швеціі новенькі пашпарт. Там  
зразумелі, што «унікальнасцю»  
я ўжо напечышыўся....

Сярожа, зяць мой, дай Бог яму  
здароўя, у такую рань падніўся,  
каб адвесіці цесці ў аэрапорт. За  
дзве гадзіны да адлёту быў ўжо  
на месцы. Агледзеўся. Даўно забы-  
тая атмасфера аэрапорта... Гэта ж  
колькі часу я не лятаў? Мабыць, з  
1990-га, калі выпадкам пабываў ва  
Усць-Каменагорску. А вось упер-  
шыню палаицеў — у 1965-м...

Самалёт узяў курс на Стак-  
гольм. У суседках — Вікторыя.  
Мастачка. Выпускніца інстытута  
культуры. Жыве ў Брэсце. Мало-  
га сына гадуе адна. Хаця чаму  
адна? З бацькамі сваімі. А дзе  
бацька сына, Бог ведае. Зарабляе  
на жыццё дызайнам. Ляціць у  
Стакгольм да лепшае сяброўкі,  
якая запрасіла... Ну, нешта пра-  
сябе і я расказаў. Слухала Вік-  
торыя чамусыці звышуважліва,  
час ад часу робячы вялікі вочы.  
Канечне, намагаўся такі стан яе  
падтрымаць як мага даўжэй...

Але тут мне стукнула: а ці не  
Шлёнкіна Віка (яна умела так  
слухаць) праз гэтую суседку  
нагадвае пра сябе, спрабуючы  
заадно зрабіць мой пералёт, і  
без таго камфортны, яшчэ больш  
прыемным? З Віка і яе мужам  
Анатолем я на працягу 8 год  
працаўаў у інстытуце ядзернай  
газеты туу пару з першых маіх  
нягеглых перакладаў. Канечне,

не ўтрымаўся, адаслаў Шлён-  
кінам. Адказ прыйшоў даволі  
хутка. Сярод іншага кінулася ў  
вочы слова: «Ну вось, і ў нашым  
асяродку цяпер ёсьць паэт». Ну  
які там паэт, падумалася, але так  
прыемна было чытаць пра сябе  
такое... Гарачаваўся 90-я спынілі,  
на жаль, нашую перапіску. І ця-  
пер, цалкам верагодна, Віка праз  
маю суседку Вікторыю, таксама  
ж, зразумела, Віку, вось у такі  
спосаб як бы перадае мне вітанне  
і спрыянне ў камфортным палё-  
це. Што ж, даляцеў я сапраўды  
щудоўна. Можна сказаць, пера-  
можна. Сардэчны дзякую вам,  
Вікторы-Вік!

У аэрапорце Стакгольма, разві-  
таўшыся з Вікаю, хутка адчуў, што  
застаўся без усялякай падтрымкі,  
то бок, сам-насы з далешаю  
сваёю траекторыяй. Самалётны,  
камфортна-пераможны стан куды  
йдзеўся. І пайшло-паехала... Мовы  
ангельскай, ні тым болей шведскай —  
ні бальмеса. З цяжкасцю  
дакумекаў, дзе атрымаць з багажу  
сумку. Бачу, сунеща сіроткай па-  
замкнутаму колу транспарцёра  
знаёмая баўліна. Перастаўі на  
падлогу. Глядзь, а з яе даволі  
шчодра капае. Пах — канъячны.  
Ага, адзін сувенір, паўлітроўка,  
ляснушка. Называецца, прывёз  
пачастунак. Адзіна перавага —  
сумка паліягчэла на паўкіло. Але  
ж і драбнейшыя пляшачкі маглі  
дрызнуцца. З натугаю падніўши  
сумку, супакоўся: драбнейшыя,  
падобна, ацалелі. Трэба шукаш  
акно, дзе меў бы зарэгістравацца  
на самалёт да Візбю. Цыгаюся па  
бясконцым аэрапорце — у руцэ  
сіняя сумка, на плячуку чорная,  
якую ў самалёт браў. Вопратка  
на мне цёплая, ды сумкі дадалі  
градусаў...

У пошуках патрэбнай стойкі  
ці не два кіламетры правалокся  
ўжо па бясконцым аэрапорце. У  
каго ні «спытаўся», дзе тут, маў-  
ляў, да Візбю, на Готланд, — уссе,  
як згаварыўся, шлюць і шлюць  
мяне далей. А 18 сінясумачных  
ды 8 чорнсумачных кілаграмаў  
зрабілі сваё — кінуў якар. Стая-  
й пытацца няма ні сілы, ні ахвоты,  
дый лодзі ўсе разбегліся хто  
куды. А тут адкуль ні вазьміся,  
жанчынка ў уніформе і здалёк  
на мяне спачувальна глядзіць.  
А мо не на мяне, аглюніўся я. Не,  
падыходзіць, пытаецца нешта, а  
я ѿплю плячыма, кручу галавою.  
Ды неяк жа яна перайшла на  
польскую, трохі паразумеліся.  
Сама са Штэцына, Аняю завуць,  
як і маю дачушку. Ага, мільга-  
нула, гэта ж, мабыць, мая Аня  
такім чынам на выручку мне  
кінулася. Прасвятлеў крыху,  
кажу свой клопат. Ідзі за мною  
(махнула рукою), і досьць хутка  
пашыбавала пандусам вышэй.  
Я за ёй. Ірву жылы, намагаюся  
не адстаць. Выйшлі на роўнае,  
спрабую крочыць нявымушана,  
ды пот на ўсю морду псуе задуму.  
Аня здрэдзь азіраеца, ёй няма  
калі чакаць мяне — на працы ўсё  
ж. А тут сумкі цягнуць неміласэр-  
на, ды толькі ж не наперад, а ўніз.  
Нарэшце яна стукае кулаком сабе  
па ілбе, робіць мне «стоп» рукою,  
я, канечне, імгненна бухаю сумкі  
на подлогу. Во рэакцыя! Яна ад-  
бягае куды-ніцы і вяртаецца з ця-  
лежкаю. А дзе ж ты раней была?  
І Аня, і цялежка... Пагрузіў році,  
умомант асвою тэнкінікі ваджэн-  
ня... Жыццё наладжваецца!

Іду так сабе інтэлігентна, лёгка  
паспываю за фею сваёй. І разумею  
раптам, што потам абліваўся я не  
толькі ад грузу, а й ад сораму. Бы  
ад пачатку кінулася ў вочы, што

ва ўсіх пасажыраў сумкі на колах.  
Адзін я цягнуся, як «дзядзька у  
Вільні». Прыходзіла яшча дома  
думка пра такую зручную «краў-  
чучку», але ўважаў, што гэта —  
для нямоглых дзядоў ды бабуль, а  
я, хоць і дзядулька таксама, але ж  
яшчэ даволі спрытны. Спрытны,  
як жа. Каб не Аня, спрытаваў бы  
яшчэ нямаведама колькі... Але  
вось Аня сцішвае хаду, паказ-  
вае на «чфарту залю» наперадзе  
— туды мне, маўляў. І намерылася  
ўжо бегчы да сваіх спраў, але,  
глінушы на мой твар, убачыла  
там столькі, што кінулася да мяне,  
абняла, кранутая, мабыць, маёй  
бязмежна ўдзячнай пысай. Ды і  
абдымоючы яе, ціха шаптаў:  
«Дзенікую, цурко моя». Мала не  
плачам. Бач, свае, суседзі...

Але вось я каля патрэбнай  
стойкі. Выпісала мне шведачка  
нейкую паперчыну. Стойлю сумку  
сінюю на кантроль. І пра мяне ж  
не забыліся. Здымаю з сябе куртку,  
пінжал, паясон са штаноў, гадзіннік,  
з кішэні ўымаю ўсё металічнае і  
ў скрынку адмысловую складваю,  
сам праходжу праз металадэктар. Усё гладка. Рэчы,  
што ў скрынцы, аглядвае й абма-  
цае служачы аэрапорта. Раптам  
лезе ў кішению курткі, вымае плос-  
кую 200-граммовую пляшачку канъ-  
яку, якую набыў яшчэ ў мінскім  
аэрапорце перад выхадам на па-  
садку ў самалёт; пытаецца ў міне  
ўскінутымі брывамі: што гэта?  
Маўляў, чаму не ў сумцы, раз не  
адкаркавана. Знізу плячыма.  
Кудысцы той скокнуў, вяртаецца,  
аддае, усміхаючыся. А я ўжо быў  
падумаў, што апошнюю, можа,  
хоча забраць (у сумцы ці ацалелі  
падобны дзве, бо капала давжэ-  
нька). Во, радуюся, інтуіцыя:  
заплаціў даражай, чым у горадзе,  
хоць і ўцінущы ў сумку было ўжо  
немагчыма, дый, быццам, патрэ-  
бы асаблівай не было. Дзяўчына,  
што тады за касаю была, здалася,  
вельмі прыхільна паставілася да  
маёй пакупкі (хоць я адну толькі  
пляшачку туую і ўзяў). Чамусыці  
згадаў слова Гарбатага з фільма  
«Место встречи...»: «Жанчына...  
душою ўсё адчувае...». А пляшачкі  
тыя спатрэбліліся пасля...

Ну што ж, апрануўся я і пакаціў  
свую цялежку да 58-га вакенца, у  
якім мусілі выдаць мне пасадачны  
квіток. Падрульваю, у вакенцы ні-  
кога. Глянуў на гадзіннік — яшчэ  
ранавата. Але непрыкметна час на-  
бліжаецца да пасадачнага, а нікто  
не прыходзіць. Поруч 56-е вакенца,  
я туды — тышка ў кітку на час  
вылета, да якога ўсяго нічога, і на  
стойку, дзе — нікога. Жанчынка,  
помню, нешта загаварыла. Ведаць  
бы — што... Нярвова пахаджаю.  
Чакаю. Зусім часу не застаецца.  
Можа, якія памылка, і пасадка ў  
іншым месцы. А ўсё нікога. Што  
за халера? Ну як у нас. Я зноў да-  
цёткі, трасу перад носам квіток,  
дзе 5 хвілін застаецца да вылета.  
Яна ўнёу энергічна нешто ляпеча,  
разбіраю толькі слова «ван». Ага,  
думаю, пра адну хвілінку будзе.  
Але вось хвіліна, другая, трэ... Ды  
колькі можна?! Толькі хацеў было  
рынуцца ў атаку, як раптам у вочы  
зноў наасценны гадзіннік бліснү.  
Ён мне пападаўся і раней, але  
здавалася, што стаць ці адстае. Я  
яшчэ тады падумаў: «Ну і Швеція,  
гадзінніка людскага для аэрапорта  
не знайшлі, ліха іх матары». І  
тут мяне як кувалдаю па цемю:  
ды тут жа іншы часавы пояс! На  
гадзінні пазней ад нас шведы вочы  
прадзіраюць, заходней жа ад Мін-  
ска Стакгольм...

Упаў цяжар... Але ж абрыйдла  
туды-сюды совацца. Пагутарыць

бы, можа, з кімсці. На лаве двое: мужык і дзяўчына. Можа, спадарожнікі?.. У дзяўчыны больш прости, прыемны выгляд. Толькі хацеў падысці, як яна ўстала і павольна, спяшыць няма куды, пасунулася па даўгаватай зале. Падсеў да мужыка. Сяк-так пакалякалі. Ага, ён тутэйшы, сюды — на пабытку з Нігеры, дзе працуе па контракце. Німецкім валодае не лепей за мяне, кожнае слова вымучвае. Аж тут, нарэшце, і дзяўчына тая вярнулася. А ён ёй з палёгкаю — во, маўляў, твой зямеля. Эта пра мяне, значыць. Я ўздымамо бровы... Расейская мова пасля пакутнай бязмовіцы здалася мне такой салодкай... Жыве знаёміца ў Піцеры, у Візбю лётае раз у месяц да жаніха-шведа. Пазнаёміліся там падчас вучобы на менеджэрскіх курсах. А цяпер ні яна тут жыць не хоча, ні ён у

Піцеры. Пакуль вось так бачацца, а там... Сумнавата.

Але гэта ж траба: завуць яе Ася (!), як і ўнучаку маю маладзейшую, пяцігадовую. Яна-то ў нас Наста, але прыляпілася змалку: Ася ды Ася... Вось як! Можа, і ўнучка намагаецца стаць у прыгодзе?.. Крыху пагаварылі, а тут і пасадка. Адпаведная квітка выдала ўсё тая ж жанчынка з 56-га вакенца... Даляцелі хутка. Пытаеца Ася, ці сустракае мяне хто. Наўрад ці, кажу. Маіх папярэднікаў не сустракалі. А мяне, хваліцца, жаніх сустэрэн. Ён з машынаю, дык калі што якое, і падкінем. Так і сталася. Жаніх прыгожы, мужны, статны. Пра гэта міжволі ціха выказаў Аси. Зачырванелася. Пазнаёміла. Андрас хутка зразумеў што да чаго, хапануў маю сумку, бы пёрка, і рашуча адтарабаніў у

багажнік. У дарозе высыветлілася, што ведае Ася пра наш Балтыскі Цэнтр і нават крыху знаёма з яго дырэкторысай Ленай Паствінскай. Ну і цесны ж ты, свеце ясны!..

Дзверы ў двух карпусах былі замкнёныя, ніхто на званкі не выходзіў. Нарэшце, выскочыў нейкі энергічны хлапчына з бародкай і коскою. Пазнаёміліся. Патрык, памочнік Лены. Яе не было на месцы. Ледзь утаропаў ён, хто я такі, а потым засвіціўся прыемнай такой усмешкай. Падзякаваў я Аси з Андрасам. Без іх хто ведае, як склалася: шукай таксі, плаці, а як сказаць кіроўцу, куды мне, дый там... Ай, ўнучака — такі (расці здаровен'якай!) падмагла! Патрык адбёў мяне на другі паверх спальнага корпуса, пасяліў у 8-ы пакой «с видом на море». А наступаць акна, крыху лявей, кірха-сабор святой Марыі. Пра

яго яшчэ Аксана Малішэўская гаварыла. Во, выходзіць, і сядня ўнучак, Марылька, будзе ўесь час поруч, іншым разам зможа выручаць небарауку дзеда... Ды чаму ж толькі ўнучак? У мяне ж яшчэ маці хрышчоная жывая, таксама Маша, якая хрысціла нас з братам ужо бальшаватымі ў снежні сорак першага, калі пайшлі чуткі, што нехрышчоных дзяцей немцы будуць расстрэльваць. Было ёй тады ўсяго шаснаццаць. Дарэчы, старая людзі сцвярджаюць, што на tym свече карміць з лыжачкі будзе не родная, а хрышчоная маці. Дык як жа б гэта Маша не адгукнулася? Да таго ж (уяўляе?) прозвішча яе па мужу — Швед. Тут, без сумневу, можна чакаць вельмі сур'ёзнай падтрымкі...

Паказаў мне Патрык дзе, што, як — і знік. Агледзеў я больш

уважліва свае апартаменты, адчыніў акно, паўглядаўся на храм, на раскіданыя па схілу старажытныя дамкі пад чырвоно-чарнай чарапіцію. А за імі — мора!.. Мора да гарызонту... Маладосць моя флоцкай-хвацкай...

Ды тут жа сапраўдны рай!.. Як я сказаў? Рай? Вось-вось! Ну, ма-быць, вы, шаноўныя, здагадаліся ўжо, што мова можа пайсці пра нейкую Раю. Не памылітися! Нейкай Рае — гэта мая вечная спадарожніца, мая залатая спагадніца і помочніца — жонка.

Дык я зноўку пытаюся: як жа нам, мужыкам, без іх, без нашых анёлаў-ахоўнікаў, без нашых расцудоўнайшых жанчын, без іх няспыннай дапамогі і падтрымкі, пра якую іншым разам і не ведаем? Га?

**Кастрычнік 2010 г.,  
Візбю, Швецыя**

# ВЕЖЫ ЎЗДОУЖ МОРА

Сяргей АСТРАВЕЦ



## Дом пісьменнікаў

Калі ў Візбю ціха, восеньская сонца, здаецца, наступіў пера-пынак паміж штурмамі. Звычайна дом трасе суткамі. Пад маім вакном чатырма вяроўкамі прымацаваны сіні транспарант, які паведамляе: тут спыняюцца пісьменнікі. Яго ўесь час тузае і пляскае па сцяне. Ці сцяг палошча наш літарацкі, ці ветразь, а мо адначасова — два ў адным.

Дом на пагорку сапраўды як карабель ва ўзнятym на дыбкі моры, штурм вось-вось сарве з яка, адарве ад берага, пачне кідаць хвялімі, зацягнє ў мора — далей ад берага. Хваті торгаюць, штурхаюць, спіскаюць у сваіх абдоймах, душаць, камячаць. Уначы пачынаюць гучаць сцены і столъ, абуджаючы даўнія згадкі пра вясковую хату. Але зноўку думкі пра драўляны карабель, які рыпіць раматусам, але не нара-кае, бо гэта — яго жыщцё.

## Авечкі і бараны

Авечкі, авечкі, бараны крутарогія. Яны паўсюль. Светлашэрыя стаяць у брамах вежаў, уздоўж тратуараў, цэляя чарада напаткалася перад рэзідэнцыяй мясцовага біскупа, на дзвярах якой мураваны герб.

Баран на каляровым сцягам места на флагштоках. Ускрылены баран вельмі сімпатычна асвойтаўся на эксплібрісе — эмблеме Дома пісьменнікаў. Так-так, нагадаўшы ўсім вядомага Пегаса.

Авечкі выглядаюць не так кідка, як бараны, яны менш заўважныя: спілкы галоўкі, апушчаныя долу. Ці варта казаць, што бараноў вы спаткаеце часцей на брукаваных вулічках?

Авечкі і бараны ў вітрынах у сценах Старога горада: камен-

ныя, парцалянавыя, плюшавыя, вязаныя. У крамах, перад дзвірами на вуліцы мноства рэчаў з авечай воўны.

І я бачыў іх саміх, бачыў жыўцом! На жаль, мы не спыніліся, каб сфатаграфаваць: яны стаялі ўздоўж дарогі — белыя, шэрыя, чорныя і больш ўсё ж нагадвалі парцалянавыя ў адной вітрыне, уручную размалываюцца. Мы праезджалі міма, яны жавалі сваю восенскую траву. Яны былі дома, калі не гаспадарамі, дык амаль боствам мясцовага значэння, вартаўшымі на вуліцах і пра брамах, фетышам, рэкламнай прынадай.

Радуюся, што я тут, думаю пра жыхароў, іхніх продкаў, якія стварылі горад, збудавалі вакол яго сцену з высокімі вежамі; да мяне прыходзіць усведамленне, што авечка з бараном — не выпадковасць у яго сценах у tym сэнсе, што яны не спынілі выбар канчатковая на кімсці адным з іх, нібыта не здолеўшы прыйсці да адзінай думкі. Бо яны — два бакі аднаго медаля. Авечка — руплівая, не-пераборлівая, памяркоўная, на іх, дбайных, тримаўся дабрабыт, становішча гандлёвага места на марскім раздарожжы. А бараны — што тут доўга меркаваць, калі яны стаянья у брамах вежаў — гэта ўпартыя абаронцы Візбю.

Такі анималізм горада паўночнага, скандынаўскага, марскога. Так, для любога вострава авечкі — війсце, можа нават паратунак, абы трава расла. Небарачкі — яны і ежа, і цяплю: малако, мяса, лой, сыр, воўна, а таксама швэдры, хусціны, шапкі, лямцевы абутика, коўдры, кажухі. Так, для любога вострава, а тут, на Готландзе, у Візбю яны ўвогуле паўсюль.

## Келіх чырвонага

Пада мною ў пакой на першым паверсе грэк Тэа. Ён перакладае з німецкай і ў яго жонка з Горадні. Там ён быў тройчы: раз летам і два — узімку, калі яму больш спадабалася — снег і ўсё з гэтым звязанае. Летам — горача. Так, цяжка дыхаць, бо вільготнасць. Нам гэта таксама занадта добра відома.

Пахмурны дзень, але вакно ў Тэа расчыненае ўесь час, і ў ім высокі вялікі келіх. Спачатку ён запоўнены напалову, потым было на дне, яшчэ пазней след чырвонага віна толькі ў сподзе

## Wine House

У Горадні з Візбю існуе агульнае: у іх спыняліся каралі. «Вінны дом» і каралеўскі «Дом са шкury цяляці» у Візбю — дзве назвы адной камяніцы. Спачатку пра віно. Гэта Балтыка, яно каштавала дорага, і можна было зарабіць. З караблёні яго ў бочках перевозілі ў вінны склеп, дзе дэгуставалі. Белыя, часам кілаватыя, дастаўлялі з німецкіх земляў, салодкія — з грецкіх, пікантныя — з Гішпаніі і Партугаліі, нарэшце з Францыі — чырвоныя, якія каштавалі найдаражэй. Што да мяне, я сабе купіў апошнім саламянага колеру кіпрскага. На востраве сядзіба халоднага мора сапраўды мацней адчуваеш яго каштоўнасць.

З мясцовай легенды вынікае, што дом гэты збудаваў кароль Біргер Магнусан. Ён папрасіў у горадской рады сцілі кавалак зямлі, каб паменей плаціць, зямля за мурамі каштавала. Такога, які пакрые цялячай шкury, будзе досьці, — паабяцаў кароль. Але загадаў нарабіць шнуроў са шкury, звязаць і акрэсліць кола — пляц атрымаўся як мае быць. Але ў Візбю сёня сумніваюцца: ці не жарт гэта сядзібнічны?

Што да караля, ён сапраўды існаваў і спыняўся ў «Вінным доме», але тут версіі разыходзяцца: ці ён напаў на вострайту у 1313 годзе, ці прапросту хаваўся ў Візбю? Вядома аднак, што ён сапраўды ўцек на Готланд, але потым паплыў у Данію — у эміграцыю. І такое здараўя з каралімі.

## Кнігі

Вокны горада за мурамі — музейныя вітрыны, кожны сам вырашае — што праланаваць на агляд турыстам, мінакам. Але зазіраць у вокны ўсё ж ня ўніка, хіба што бакавым зрокам. Мінашчорны стары дом: квадратныя вокны невялікія з аканіцамі на вышыні, над галавой у цыбе. У левым гарыцці святло — на сценах скрыні драўляныя, выглядаюць як старыя. Паварочваеш галаву: у правым стэлажы з кнігамі, драўляныя, дрэваў цёплага колеру, сядзібнічныя. Утульна так, вулічка вузкая-вузкая, адразу трапляеш на рынкавы пляц.

Уздоўж абрыву сцяжына з дамамі, якія глядзяць на чарапічныя дахі ўнізе, разбураныя касцельныя сцены, а далей мора-мора! У адным невялікім даме справа пакой: карціны на сцяне, падрамнікі, стол, злева куханка,

паміж імі нешырокі стелаж, у ім кнігі. Адчуваецца, што гаспадар прыядзяе толькі часам, можа, стацічны мастак.

Блізка ад батанічнага саду на рагу з вулічкай каралі Олафа ўкніе кнігі, кнігі, уся сцяна, цэлая бібліятэка. Але больш за ўсё іх у Доме пісьменнікаў і перакладчыкаў.

## Мора

Як гэта дзіўна ў такім месцы, калі няма ветру. Мора амаль лагоднае зусім, толькі хвяля нямоцная набягае, як заўжды рымтічна.

Яно ўесь час мяняецца, кожны раз спыняешся ля вакна, ацэнваючы колер. Калі былі запар цёплія дні, яно выглядала менш выразным, і, што цікава, не праглядаўся асабліва гарызонт, ён не быў акрэслены, мора злівалася з небам. Цяпер сонечны, але віярысты дзень, мора густа-сіняе, такога даўно не бачыў. А то, здараўя — як распластленае волава.

Нярэдка мора бярэцца плямамі, выцягнутымі, цямнейшымі, сцяглайшымі, прычым зусім не абавязкова можна падумаць на цені ад хмараў. Розніца ў тэмпературы, адліў-прыліў? Не ведаю. Твар таксама розным бывае — ад марозу, хвосткага ветру, ад гарачыні, ад аллаголю.

Ты бачыш, як пльве на моры доўгі белы карабель — на самай мяжы далягліду. Першая думка — чалавеку заўсёды на борце хо-чаца хутчэй да берага, асабліва, як штурм. Другая: а калі на беразе чакае штурм, высокія сцены, латнікі з запаленымі кнатарамі пры гарматах? Лепей сядзець на бочках з віном, табе ўсе будуць рады.

Рытуал: ацаніць з вакна, калі мора неспакойнае, — што ў нас сёня? — ці бягучы да берага белыя баранчыкі, якія далякі ўзімку, ці частыя, якія па велічыні? Пайшоў з фільмаваў хвалі, атрымалася нечакана: мора рыхтык чорнае.

► УРОК

# ЛАРЫСА ГЕНЮШ

Уладзімір АРЛОЎ

## Зачараваная Радзімай

Ларыса прыйшла на свет 9 жніўня 1910 года на малдунічым хутары Жлобаўцы пад Ваўкавыскам. Сям'еяйных бацькоў Антона і Аляксандры Міклашэвічаў была вялікая, працавітая і заможная.

Калі почалася Першая сусветная вайна, тату забралі на фронт, а сям'я апынулася ў бежанстве ў Расіі. Вярнуўшыся адтуль, Міклашэвічы ўбачылі, што родны хуттар разрабаваны.

Заходнебеларускія землі трапілі тады пад уладу Польшчы. Ларыса хадзела вучыцца на роднай мове, але мусіла хадзіць у польскую школу, адчыненую ў беларускай вёсцы Гудзевічы. У Ваўкавыскай гімназіі таксама вучылі толькі па-польску. Юных беларусаў і беларусак збраліся перарабіць на палякаў.

У гімназічныя гады Ларыса захапілася сусветнай літаратурой. Найбольш дзяўчыне падабаліся творы ангельскага пісьменніка Ульяма Шэкспіра. Калі яна ехала дадому на вакацыі, у ваку сірод падарункаў бацькам і братам абавязкова ляжала і некалькі кніжак славутага ангельца.

## Муж Янка

У 1935 годзе Ларыса сустрэла сямейнае шчасце.

Ейны муж Янка з прыгожым прозвішчам Генюш паходзіў з беларускай Беласточчыны. У тыя гады ўрад незалежнай Чэхаславацкай дзяржавы запрашаў на на-вучанне заходнебеларускую моладзь, якой цяжка было здабыць адукцыю ў Польшчы. Генюш вучыўся на медычным факультэце знакамітага Карлавага ўніверсітэта ў Празе. Паступіць туды хлопцу дапамог палітык і вучоны Браніслаў Тарашкевіч, якога ведала ўся Заходняя Беларусь.

Янка быў не проста мужам, але і аднадумцам Ларысы. Ён першы даў нарачонай беларускія кнігі, чытаў ёй вершы Янкі Купалы, знаёміў з нашай гісторыяй. Гэта рабіла Ларысіну адданасць Беларусі яшчэ мацнейшай.

Чакаючы дзіця, Ларыса жыла разам з Янкавым бацькамі ў мястэчку Зэльва. Аднойчы польская паліція жорстка збіла там беларускага хлопца-партыёта. Праз некалькі дзён ён памёр. Генюш прыйшла на пахаванне юнака і гнеўна сказала паліцыянтам: «Вы забілі беларуса, але я хутка нараджу новага!»

Свайго сына Генюшы ахрысцілі Юркам. Ларыса пяшчотна спявала над кальскаю:

*Cpi, мой сыночку,*

*Cpi, галубочку...*

У ейнай душы нараджаліся першыя вершы.

Тым часам Янка Генюш занічыў навучанне ў Празе. Атрымаць працу ад палякаў доктару беларусу было вельмі складана, і маладая сям'я пастаравала ехану ў чешскую сталіцу.

## Залатая Прага

Прыгажуна-Прага прыняла Генюшаву гасцінна. Адрозна ад



Ларыса Генюш з сынам Юркам. Прага, 1941 г.

Польшчы да беларусаў там ставіліся як да роўных сабе братоў-славянаў. Нікто не смяяўся і не здзекаваўся, калі чуў беларускія слова. Але, каблепей даваць сабе рады, Ларыса хутка вывучыла чэшскую мову. Ёй дапамагаў муж Янка, які нястомна клапаціўся пра сям'ю. Дзякуючы тому, што малады доктар меў шмат пацэнтатаў, Генюшы пераехалі ў добрую кватэру.

Будучая паэтка закахалася ў Прагу, якую за яе веліч і багацце здаўна называлі Залатой.

Генюшы ведалі, што некалі на

гэтых вуліцах, па дзвісным

Карлавым мосце цераз Влтаву,

хадзіў наш першадрукар Францішак Скарныя. Ларыса паятчна

называла сябе ягонай унучкай.

У 1920–1930-я гады ў Празе жылі кіраўнікі ўрада БНР Пётра Крэчэускі і Васіль Захарка. Спадар Васіль напачатку і прытуліў сябе да Генюшаву. Пазней ён даверыў Ларысе захаванне архіва Беларускай Народнай Рэспублікі.

У Празе закрасаваў паятчны талент Ларысы. Праўда, абставіны для гэтага былі зусім не спрыяльныя. Спакойнае жыццё Генюшаву доўжылася ўсяго паўтара года. Увесну 1939-га Чэхія занялі немецкія фашысты. Гітлер і Сталін ужо рыхтаваліся да сусветнай вайны.

Праз некалькі месяцаў Нямеччына напала на Польшчу, а Чэхія армія начала «вызваленчыя паходы» у Заходнюю Беларусь...

## Ад родных ній

У акупаванай гітлераваўцамі Празе ў 1942 годзе выйшла першая кніга вершаў Ларысы Генюш «Ад родных ній». І ў самой яе назве, і ў кожным творы гучалі любоў і туга па Беларусі, якія тады пакутавала ад фашысцкіх нелюдзяў.

Паэтка пісала пра нязломныя беларускія духі. Яна згадвала славутых продкаў-крывічоў і князя Усяслава Чарадзея. Сумавала па дарагіх людзях і мясцінах.

*Мой родны кут,  
мой ціхі дом,  
дзе ў голле дрэў,  
аб сцены ніў,  
пад сумны спеў  
буйным крылом  
паўночны вефер  
звонка біў...*

Вершы беларускай паэткі прачыталі не толькі захопленыя яе магутным талентам суйчынікі, але і акупанты. Ларысу Генюш пачалі выклікаць на допыты. Нансысты абурыла, што ў кнізе яна ніводнага слова пра іхнія права-дыбы Гітлера. Паэтка спакойна, але з прыхаванай насмешкаю ад-

казала, што ейны талент занадта малы, каб услышаць такіх асобаў. Мужнасць і падтрымка сяброў да-памаглі Ларысе застаща на волі.

Неўзабаве ёй удалося пераведаць бацькаўшчыну. Вандроўка атрымалася цяжкай і горкай. Перад вайной бацьку забілі ў бальшавіцкім астрозе. Маці загінула ў казахстанскай высыпши. Людзі з НКВД у 1939 годзе расстралялі на вачах зэльвенскіх вернікаў старэнкага святара айца Давыда, які некалі хрысціў малога Юрку Генюшшу.

А потым на змену адным «вызваліцелям» прыйшли іншыя — са свастваўкамі замест зорачак.

## Чайка за кратамі

Першыя вершы Ларыса Генюш падпісала псеўданім «Чайка». Яна і потым часта параўноўвалі сябе з гэтай свабодлівой птушкаю. Але Ларыса-Чайды было наканавана надоўга апінуща ў няволі.

Пасля смерці Сталіна Генюш падпісала псеўданім «Чайка». Яна і потым часта параўноўвалі сябе з гэтай свабодлівой птушкай. Спакойнае жыццё Генюшаву доўжылася ўсяго паўтара года. Увесну 1939-га Чэхія занялі немецкія фашысты. Гітлер і Сталін ужо рыхтаваліся да сусветнай вайны.

Пасля смерці Сталіна Генюш падпісала псеўданім «Чайка». Яна і потым часта параўноўвалі сябе з гэтай свабодлівой птушкай. Спакойнае жыццё Генюшаву доўжылася ўсяго паўтара года. Увесну 1939-га Чэхія занялі немецкія фашысты. Гітлер і Сталін ужо рыхтаваліся да сусветнай вайны.

У менскім кіраўніцтве заснавалі касавурылісць на Ларысу Антонаўну за тое, што яна дапамагала пісаць зэльвянам скаргі на розныя несправядлівасці. Яшчэ больш уладу злавала, што паэтка з усімі гаворыць на роднай мове.

У Зэльве дагэтуль памятаюць, як спадарыня Ларыса прыйшла ў клуб, дзе выступаў беларускі хор з сталічнага Менска. Паэтка прынесла на канцэрт вялікі пакет з пасылкамі для хворага сэрга паэткі магла ісці з Палацка да Зэльвы цэлы месяц і добра яшчэ, калі не прыходзіла пустая.

Генюш не стамлялася казаць, што без нашай мовы і культуры знікне і сама Беларусь. Лісты пра гэта яна пасылала тагачаснаму кіраўніку БССР Пятру Машэрэву, але ў адказ атрымлівала пустыя адпіскі. Праз знаёмых ёй перадалі, што кіраўніцтва рэспублікі занятае больш важнымі клюпатамі, чым нейкай там мове.

Імя паэткі Ларысы Генюш было непажадана згадваць ў газетах. Усіх, хто бываў у яе дома, бралі на заметку.

## На гасціны да Бабулі

Але насуперак усім перашкодам пра Ларысу Генюш ведалі паўсясьць, дзе жылі беларусы.

Кожны дзень яна атрымлівала лісты з розных гарадоў і краінаў. Паэткы дзялівалі за выдатныя творы, за вернасць БНР. З усёй Беларусі да яе прыязджалі пісьменнікі, мастакі, таленавіты паэт Юрка Генюш.

пісьменнікі Максім Танк, Янка Брыль, Уладзімір Каракевіч, Данута Бічэль-Загнетава, мастакі Яўген Кулік і Аляксей Марачкін ды многія іншыя.

Не баючыся нагляду кагэбістаў, калі штодня побач хадзіла смерць, Ларыса Генюш працягвала пісаць вершы. Вязні завучвалі іх на памяць, перапісвалі на тонкай папяроснай паперы. Каб перадаваць вершы з жаночай часткай лагера ў мужчынскую, выкаристоўвалі розныя вынаходы. Адной з найбольш надзеіных быў кавалак вугалю з «сакрэтам».

Уявіце, як у выстыльм цёмным бараку пры маленкім дрогкім агеньчыку каганца хтосьці разломваў вугальну скованку і даставаў складзеную ў шмат столак паперку. Зняволеныя збраліся вакол і ў халодным прычымку пачыналі гучашы пастычныя радкі...

Вершы веялі ветрыкам далякай радзімы, давалі глыток свежага паветра, вярталі надзею. Нездарма вязні называлі іх «глюкозай». Адзінай мэты не зракуся, I сэрца мне не задрыжысь: як жысьць — дык жысьць для Беларусі. А без яе — зусім не жысьць.

## Дамок у Зэльве

Пасля смерці Сталіна Генюш вярнуліся на бацькаўшчыну і пасяліліся ў Зэльве. Іхні дамок, што перайшоў у спадчыну ад бацькоў, стаяў насыпраць царквы. Спадарыня Ларыса малілася там за сваіх блізкіх і з Беларусь. Суседзі і большасць зэльвянін паважалі яшчэ ў былых лагернікаў. А вось улада не пакідала іх у спакоі. За домам Генюшаву увесь час сачылі.

Спадару Янку не давалі працы, адпаведнай яго выдатнай адукцыі. Сям'і не дазвалялі пераведаць сына Юрку, які жыў за недалёкай польскай мяжой у Беластоку. Пасылка з лекамі для хворага сэрга паэткі магла ісці з Палацка да Зэльвы цэлы месяц і добра яшчэ, калі не прыходзіла пустая.

Мясцовыя кіраўнікі касавурыліся на Ларысу Антонаўну за тое, што яна дапамагала пісаць зэльвянам скаргі на розныя несправядлівасці. Яшчэ больш уладу злавала, што паэтка з усімі гаворыць на роднай мове.

У Зэльве дагэтуль памятаюць, як спадарыня Ларыса прыйшла ў клуб, дзе выступаў беларускі хор з сталічнага Менска. Паэтка прынесла на канцэрт вялікі пакет з пасылкамі для хворага сэрга паэткі магла ісці з Палацка да Зэльвы цэлы месяц і добра яшчэ, калі не прыходзіла пустая.

Праз два гады пры навысветленых абставінах загінуў сын Ларысы Антонаўны, таленавіты паэт Юрка Генюш...

Сёння імя спадарыні Ларысы дарагое кожнаму сапраўднаму беларусу. Выходзяць яе кнігі, пра жыццё і творчасць паэткі знятые фільмы. Шмат якія яе вершы сталі песнямі. Дзякуючы паэту Міхасю Скоблу выйшлі вялікія зборнікі лістоў Ларысы Генюш і ўспамінаў пра яе.

Кожны год на пачатку жніўня ў Зэльве прыязджает шмат людзей. Госці прыносяць кветкі да помніка паэткі. Ён стаіць калі царквы, куды кожны дзень прыходзіла Ларыса Антонаўна. Калі-небудзь у дому Генюшаву адчыніцца музей нашай выдатнай суйчыніцы, а пры ім будуть цвісці яе ўлюблёныя бел-чырвона-белыя кветкі.

## УРОК

## УЛАДЗІМІР КАРАТКЕВІЧ

Уладзімір АРЛОЎ

## Шасцігадовы паэт

Прыгожы і ўтульны беларускі горад Ворша стаіць на берагах Дняпра ўжо амаль 950 гадоў. Ворша многа пабачыла на сваім вяку, дала Беларусі нямала вядомых людзей. Але найболыш ганараща аршанцы тым, што тут 26 лістапада 1930 года з'явіўся на свет Уладзімір Карапткевіч.

Бацькі хлопчыка, Надзея і Сямён, былі добра адукаванымі людзімі і паходзілі з інтэлігенцкіх сем'яў. Маці працавала настаўніцай, а потым займалася выхаваннем дзяцей.

Валодзя з маленства вылучаўся сярод аднагодкаў сваім талентамі. Чытаць ён навучыўся ў трох з паловаю гады, а ў шэсць пачаў складаць вершы. Добра майваў і паспяхова займаўся ў музычнай школе. Меў здольнасці спевака і актора.

Хлопчык вельмі любіў дзядуллю Васіля Юльянавіча. Той ведаў шмат легендаў і паданняў. Ад яго будучы пісьменнік пачаў пра паўстанцаў Каліноўскага, сярод якіх ваявалі і продкі Карапткевіча. Адзін з іх, Тамаш Грыневіч, камандаваў паўстанцікамі аддзелам на Магілеўшчыне і быў расстраляны царскім карнікамі ў Рагачове. Гэтае сімейнае паданне надта ўразіла Валодзю і потым натхніла яго на выдатныя творы.

У школе, дзе ён вучыўся, выпускаўся рукацісны часопіс «Званочак». Там з'явіўся першы верш Карапткевіча і ягоная прыгодніцкая аповесць «Загадка Неферіці».

## Юначыя мары

Валодзя рана пасталеў. Яму ішоў толькі адзінаццаты год, калі пачалася вайна з фашыстамі. Яна заспела хлопчыка на гасцінах у Москве, дзе вучылася старэйшая сястра Наталля. Доўгія месяцы ён не ведаў, што здарылася з бацькамі. Юнага беларуса адправілі ў школу-інтэрнат. Некалькі разоў ён спрабаваў уцячы адтуль, каб біць гітлераўцу на фронце. Там у 1941 годзе загінуў старэйшы Валодзёй брат Валера.

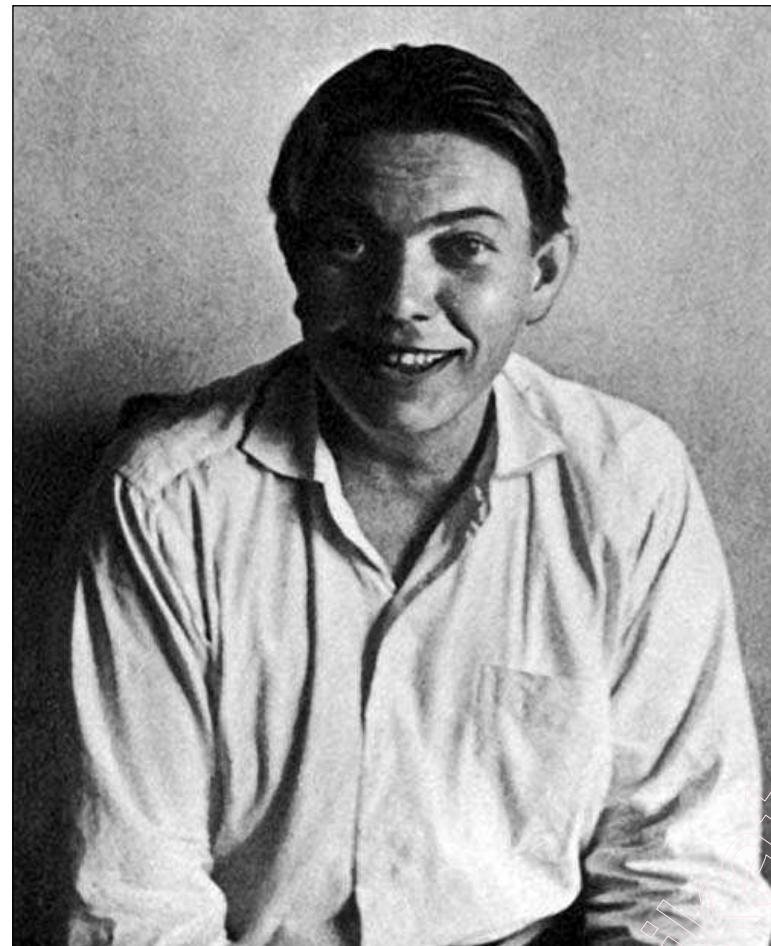
Сям'я абыдзялася толькі ў 1943 годзе ў далёкім Арынбурзе. Праз год Карапткевічы вярнуліся ў вызваленую ад захопнікаў Воршу, і Валодзя пайшоў у адзіную тады ў горадзе беларускую школу.

Студэнцкія гады будучага пісьменніка прайшлі ў сталіцы Украіны. Уладзімір вучыўся на філалагічным факультэце Кіеўскага юніверсітэта. Ён пісаў тады вершы і апавяданні і па-ўкраінску, і па-расійску, але адчуваў, што найболыш цікавыя творы нараджаюцца на роднай мове.

Універсітэцкія таварышы любілі юнака за дасведчаннасць, сумленнасць і смеласць. У дзень пахавання Сталіна Карапткевіч наладзіў у студэнцкім інтэрнаце сяброўскую застоліцу, а калі начальніцтва ўзялося шукаць вінаватаў, узлу ўсю адказнасць за гэтае «злачынства» на сябре...

## Кніга за кнігай

Аднойчы Уладзімір паслаў вершы сябру. Той занёс іх у рэдакцыю



Уладзімір Карапткевіч, 1961 г.

часопіса «Полымя». Неўзабаве там з'явіўся верш маладога паэта «Машэка», прысвечаны асілку з беларускіх народных паданняў.

У 1958 годзе выйшла першая кніга паэзіі Уладзіміра Карапткевіча «Матчына душа». У tym самым годзе пісьменнік напісаў адзін з самых вядомых сваіх твораў — аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха».

Аповесць «Цыганскі кароль» была пра беларускіх цыганоў, якімі кіраваў у мястэчку Мір прызначаны князем Радзівілам кароль — шляхціч-ліцвін.

Падзеі XVI стагоддзя ажылі ў рамане «Хрыстос прызямліўся ў Гародні». Карапткевіч расказаў аб простым чалавеку, які воляло лёсу быў названы Хрыстом, пачаў рабіць «пуды», а потым узнічалі паўстанцаў.

Кніга «Зямля пад белымі крыламі» распавядала пра дзесяць стагоддзяў нашай гісторыі, пачынаючы ад часоў Рагвалода. Гэты твор называлі энцыклапедыяй Беларусі...

## «Каласы пад сярпом тваім»

Галоўнай кнігай Уладзіміра Карапткевіча стаў раман «Каласы пад сярпом тваім». Пісьменнік меў даўнюю задуму — напісаць вялікі твор пра вызвольнае паўстанне Кастуся Каліноўскага.

Тысячы беларускіх хлапчукоў і юнакоў, чытаючы раман, хацелі быць падобнымі да Алесі Загорскага. Алесь быў нашчадкам багатага княжскага роду, але бацькі аддалі яго на выхаванне ў сялянскую сям'ю. Вярнуўшыся з вісковой хаты ў палац, ён застаяўся арыстакратам, аднак назаўсёды захаваў любоў і павагу пра простых людзей.

Разам з сябрамі Алесь трапляў у розныя прыгоды і выпрабаванні. Аднойчы юны Загорскі

пазнаёміўся з Кастусём Каліноўскім. Хлопцы чыталі кнігі, лавілі ў Дняпры ліноў і шчупакоў, пачыналі захапляцца дзеячтамі, разважалі пра гісторыю Літвы-Беларусі... Сталеочы, яны ўжо марылі пра вызваленне Беларусі ад расійскага панавання і гатовыя быў аддаць дзеяць гэтага сваё маладое жыццё.

На многіх старонках «Каласоў...» з чытачамі сустракаеца Алесей дзед, стары князь Даніла Вежа-Загорскі. Ён надзелены шмат якімі рысамі Васіля Юльянавіча — дзеда самога пісьменніка...

## Праз церні да зорак

У старажытныя часы казалі, што да зорак чалавек уздымаецца праз церні. Гэта значыць, што на шляху да прызнання і славы — шмат цяжкасця і перашкодаў.

Шлях Уладзіміра Карапткевіча таксама не быў лёгкім і блахмарным.

У маладосці ён з болем чытаў артыкулы і лісты ў аршанская газете «Ленінскі прызыў». Мясцовыя начальнікі ды падзвечаныя ім «чытачы» абвінавацілі паэта, што ён ідзе не ў нагу з жыццём. Карапткевіча заклікалі пісаць не пра далёкую гісторыю, а пра поспехі савецкіх людзей у будаўніцтве «светлай будучыні».

Нялёгка складаўся і лёс рамана «Каласы пад сярпом тваім». Не прыхільнія водгукі на яго напісалі нават некаторыя калегі-літаратары. Нехта сапраўды не разумеў пісьменніка. А нехта праства зайдросці ў яму, як няздары заўсёды зайдзросціць вялікім і светламу таленту. «Не парайонуўтайце жывое дрэва з тэлеграфным слупом!» — абурана сказаў пісьменнік такім «крытыкам». Але Карапткевіча падтрымалі лепшыя нашыя творцы і вучоныя: Алесь Адамовіч, Васіль Быкаў, Янка Брыль, Ніл Гілевіч, Адам Мальдзіс.

Асобнай кнігаю «Каласы...» выйшлі толькі праз некалькі гадоў. А вось раману «Нельга забыць» пашанцавала значна менш. Ужо амаль гатовую кнігу ўлады забаранілі друкаваць, і яна сустрэлася з чытакамі толькі праз два дзесяцігоддзі. Некаторыя творы Карапткевіча ў перакладах на замежныя мовы выходзілі раней, чым па-беларуску.

Але Карапткевіч быў цвёрдым чалавекам і не саступаў з абранай пущыяніны. У адным з лістоў ён пісаў: «Я мог бы з куды большым поспехам пісаць па-расійску, або, падвучыўшыся трошкі, па-польску. Меў бы стотысячныя тыражы, дачу, прэміі. Я сядома пайшоў на больш цяжкі шлях... Нават праста дзеля таго, каб быць беларускім пісьменнікам, патрэбна мужнасць».

Нязмерна важнейшымі за любяя прэміі і ордэны для Карапткевіча была любоў чытачоў.

Ягоныя творы чыталі, здавалася, усе: не толькі вучні і студэнты, выкладчыкі або навукоўцы, але і таксісты, лекары, рабочыя, вайскоўцы. Да яго падыходзілі на вуліцы, каб узяць аўтограф. Новую кнігу маглі за лічаныя дні разабраць ва ўсіх менскіх кнігарнях. Тэлегледачы чакалі праграму «Спадчына», дзе Карапткевіч расказаў пра лёс старажытных беларускіх гарадоў і помнікаў.

Па творах Карапткевіча праводзілася шмат чытацкіх канферэнцый. На адной з іх, прысвечанай «Каласам пад сярпом тваім», пісьменнік пазнаёміўся ў Берасці з сваёй будучай жонкай Валянцінай...

У хвіліны адпачынку Уладзімір Сямёновіч любіў глядзець мультфільмы. Ведаў шмат даўніх сакрэтаў прыгатавання розных страваў і напояў. Госці вельмі хвалілі каву, якую Карапткевіч варыў паводле рэцэнтапа, які нікому не раскрываў.

Ён быў таленавітым у самых розных справах. На пытанне, хто ён, Уладзімір Сямёновіч адказваў так: «Празаік, паэт, драматург, перакладчык, сцэнарыст, настаўнік, мастак, паляўнічы, вандроўнік, рыбак...».

## Ён вяртаў нам Радзіму

Пра Карапткевіча кажуць, што ён вяртаў беларусам забытую не па іхній віне мінуўшчыну. Даследчыкі пісалі, што ў 1960—1970-я гады пісьменнік зрабіў для гэтага больш за ўсё Інстытут гісторыі Акадэміі навук.

Але кнігі Карапткевіча вярталі нам не толькі гісторыю. Яны вярталі Радзіму. Дзякуючы пісьменніку сотні тысяч нашых суайчыннікаў зразумелі, што іх радзіма — не СССР, а Беларусь, а яны — не савецкія людзі, а беларусы.

Пра родную краіну паэт надзвычай пранікнёна і ўзімлена сказаў у вершы «Беларуская песня»:

*Дзе мой край? Там, дзе вечную песню пяе Белавежса,  
Там, дзе Нёман на заходзе помніць варожую кроў,  
Дзе на ўзвышшах Наваградскіх дрэмлюць суроўыя вежы  
І вішнёвія хаты глядзяцца ў шырокі Дняпро.*

Ты ляжыши там, дзе сіняя Прыпяць ласкава віеца,  
Дзе Сафія плыве над Дзвінога, нібы карабель...  
Там, дзе сэрца маё з першым крокам, як молат забеца,  
Калі б нават сляпым і глухім я прыишоў да цябе.  
Там звіяць неўміручыя песні на поўнія грудзі,  
Там спрадвеку гучыць мая мова, булатны клінок.  
Тая гордая мова, якую ѹ тады не забудзем,  
Калі сонца з зямлёю ѿпошні заглыбіца змрок.  
Ты — наші край. Ты — чырвонае груша над дзедаўскім домам,  
Лістападаўскіх зінічак густых фасфарычных раць,  
Ты — наш сцяг, што нікому на свеце, нікому Не дамо абсмияць, апаганіць, забыць ці мячом звяяваць...

## На гасціны да Майстра

У ліпені 1984 года Уладзімір Сямёновіч выправіўся з сябрамі ў вандроўку па Беларусі. У Пінску пагрузілі на плот харчи, вуды ды і рушылі ўніз па рацэ. Падарожнікі планавалі даплысці да Дняпра, а потым дабраца па ім да Воршы. Сядзелі вечарам калі вогнішчаў, гутарылі з мясцовыми рыбакамі, паромшчыкамі, матросамі-рачнікамі. Нататнікі Карапткевіча запаўняліся записамі для новай кнігі пра Беларусь.

Аднак таму падарожжу наканавана было стаць у жыцці пісьменніка апошнім...

Сталася так, што неўзабаве пасля сходу Карапткевіча ў Воршы адбывалася нарада маладых пісьменнікаў. Яны прапанавалі назваць імем Карапткевіча родную вуліцу пісьменніка. Нейкі тамтэйшы чыноўнік сказаў, што гэтага ніколі не будзе, бо вуліца мае імя савецкіх касманаўтаў. Некта абурана запытаўся: «Ня ўсе тыя касманаўты нарадзіліся ці жылі ў Воршы?». «Яны над Воршай праляталі», — адresaў чыноўнік і ўзяўся тлумачыць, у чым Карапткевіч вінаваты перад савецкай уладай...

Вуліца, дзе захаваўся родны дом самага славутага з сыноў Воршы, неўзабаве атрымала ягонае імя. Праз некалькі гадоў у парку над Дняпром урачыста адчынілі помнік пісьменніку, а потым непадалёку з'явіўся і музей.

Незвычайна тое, што музей пісьменніка знаходзіцца ў будынку былога радзільні, дзе Уладзімір Сямёновіч некалі ўпершыню падаў свой голас. А яшчэ ў Воршы вам могуць расказаць, як зусім малады Карапткевіч аднаго разу хаваўся разам з каханай на ганку гэтага дома ад залевы і падзяліўся мараю стаць пісьменнікам.

Свяжі пісьменніка беражліва захоўваюць і ягоны кабінет у менскай кватэры. Са сценаў глядзяць кнігі і партрэт Кастуся Каліноўскага. Здаецца, вось зараз Уладзімір Сямёновіч у белай кашулі зойдзе ў пакой і ўладкуюцца пісьмовымі сталом.

Неяк адзін з замежных гасцей-вучоных на юбілеі пісьменніка сказаў, што каб лё

## ПАНАРАМА

▶ САЮЗ

# ЗАЯВА

## РАДЫ ГРАМАДСКАГА АБ'ЯДНАННЯ «САЮЗ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ»

Рэспубліка Беларусь апынулася перад пагрозай духоўнага крызісу, звязанага з ізаляцыяй і знікненнем мовы тытульнай нацыі. Апошні рэспубліканскі перапіс насельніцтва засведчыў істотнае скарачэнне прыхільнікаў беларускай мовы. За дзесяць гадоў колькасць тых, хто лічыць яе роднай, скарацілася на 20,5 % і склала 53,2 % усіх грамадзян Беларусі. І толькі 23 % беларусаў валодаюць роднай мовай — яшчэ дзесяць гадоў назад іх было 37 %.

Эта — плёнігнаравання канстытуцыйных нормаў аб дзяржаўнасці нашай мовы і яе шматгадовага выцяснення з афіцыйнага і грамадскага жыцця. Эта вынік паўторнай постсавецкай русіфікацыі Беларусі і грэблівага стаўлення кіраўніцтва дзяржавы да нацыянальной культуры і яе найгалоўнага складніка — мовы. Эта вынік манкурцкага ўладнага прыкладу, які талерантна паўтараеца беларускім грамадствам.

Стагоддзямі лепшыя сыны і дочки Беларусі захоўвалі сваю мову, праз забароны і забыццё вярталі гэты неаціны дар свайму народу, распрацоўвалі і ўзбагачалі яго слоўнікамі, выяўленчае багацце, aberagali ў віхурах імперскай і палітычнай залежнасці ад знішчэння, з'ядноўвалі з ім свае творчыя лёссы, чым праславілі і праслаўляюць Беларусь. Дзякуючы вернасці роднаму Слову, за апошніяе стагоддзе вырасла вялікая нацыянальная літаратура, сцвердзіўся выдатны нацыянальны тэатр, праз нацыянальную беларускую школу праішлі мільёны дзяшчей — і што ж цяпер? Ліквідаваць усе гэтыя сацыяльныя заваёвы, усе набыткі і дасягненні — і тым самым перакрэсліць гісторычны шлях беларускага народа? Якім дзяржаўным разумам трэба кіравацца, якім патрыятычным сэрцем клапаціцца пралес нацыі, якім мудрымі вачымі глядзець на родную зямлю і на ўесь белы свет, — каб стаць на шляхах нацыянальнага самазабойства?

Снежань 2010 г.

Сёння беларуская мова, якая зрабіла з народанаельніцтва беларускую нацыю, — на мяжы выживання. Беларусь — адзінай не толькі ў Еўропе, але і ў свеце краіна, якая не забіспечвае поўнага цыклу адукцыі на сваёй мове — пачынаючы ад дзіцячых садкоў і заканчваючы вышэйшымі навучальными ўстановамі.

Са стратай сваёй мовы беларускаму народу зноў пагражае небяспека ператварэння ў насельніцтва — краіны, якая мае гонар адносіць сябе да єўрапейскай. Аднак ні ў Еўропе, ні ў Азіі, ні ў Афрыцы няма подобных ганебных прыкладаў адмаўлення ад сваёй «адзежы душы», як называў родную мову класік беларускай літаратуры Францішак Багушэвіч. Якраз агульнасусветны вопыт яскрава сведчыць: мова краіны — гэта адзін з наймагутных фактараў дзяржаўнай незалежнасці, без якога немагчымыя ні палітычная, ні эканамічная сувэрэннасць.

Адмаўляючыся ад сваёй мовы, беларусы страчваюць не толькі сваю культурную адметнасць і нацыянальную самабытнасць, але і будучыню сваёй нацыі.

Рада Саюза беларускіх пісменнікаў у чарговы раз нагадвае аб недапушчальным і катастрафічным стаНЕ беларускай мовы ў нашай краіне і заклікае ўсіх грамадзянаў паўстаць на яе абарону. Нацыянальная мова павінна адпавядаць статусу рэальнай дзяржаўнай!

Далучаючыся да іншых грамадскіх ініцыятыў па ўшанаванні мовы тытульнай нацыі Беларусі, Рада Саюза беларускіх пісменнікаў звяртае ўвагу на адсутнасць належных прапаноў па тэрміновым выпраўленні кризіснай моўнай сітуацыі ў сучасных дзяржаўных праграмах сацыяльнага, культурнага і духоўнага развіцця краіны і патрабуе неадкладна распрацаўваць і ажыццяўіць дзяржаўную праграму па выратаванні беларускай мовы.

Снежань 2010 г.

1. Перыядычнае выданне свайго газетнага дадатка «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» да штотыднёвіка «Новы час». Гэты культурна-асветніцкі праект распачаўся яшчэ ў 2006 годзе, калі з'явіўся ў свет першы нумар аднайменнага блютэнія СБП — пасля таго, як старэйшую творчую арганізацыю Беларусі ўлады пазбавілі свайго перыядычнага выдання «Літаратура і мастацтва», заснавальнік якога Саюз пісменнікаў быў доўгія дзесяцігоддзі. Некалькі нумароў «Літаратурнай Беларусі» раней выйшлі ў газетах «Наша слова» і «Народная воля», а цяпер стала «прапісаліся» ў «Новым часе». За 2010 год падрыхтавана і выдадзена 14 нумароў літаратурнага дадатка.

«Літаратурная Беларусь» як своеасаблівае лістэрка незалежнага літаратурна-грамадскага жыцця выконвае актуальную асветніцкую, інфармацыйную і прапагандысцкую функцыю, распавядаючы пра дзяянасць Саюза беларускіх пісменнікаў і знаёмчы з творчасцю беларускіх аўтараў — ад народных паэтаў да таленавітых дэбютантаў, згадкі пра якіх не змішчаны афіцыйныя СМИ.

2. Выступы беларускіх пісменнікаў у межах кампаніі «БУДЗЬМА БЕЛАРУСАМ!».

Саюз беларускіх пісменнікаў з'яўляеца сусансавальнікам і асноўным партнёром гэтай агульнанацыянальнай грамадскай культурніцкай кампаніі, мэта якой — праз папулярызацыю беларускай культуры як сучаснай і перспектывнай у сёняшнім свеце пашыраць узровень нацыянальнай ідэнтыфікацыі жыхароў Беларусі.

За год арганізавана і праведзена 274 сустэречы літаратараў (членоў СБП) у 153 насељенных пунктах Беларусі: у ВНУ, школах, бібліятэках, Дамах культуры, музеях. Сумарная аўдыторыя слухачоў — каля 10 000 чалавек.

Акрамя таго, СБП запачаткаваў і правёў у Белааэрску міжнародныя паэтычныя чытанні «Бабіна лета Ніны Мацяш», якія плануецца ладзіць штогод у памяць вядомай паэтэсны на яе радзіме.



3. Падрыхтаваны і выйшлі ў свет чатыры чарговыя выданні кніжнай серыі Саюза беларускіх пісменнікаў «КІГАНОША». Зборнік гутаркі Юрасія Залоскі з Васілем Быковым «Праўда як рэлігія», кніга ўспамінаў Дануты Бічаль «Мост Святога Францішка», зборнікі прозы Галіны Багданавай і беларускомуна гісторыі Міхася Андрасюка (гэта яго першая кніга ў метраполіі).

4. Саюзам быў абвешчаны і праведзены рэспубліканскі літаратурны конкурс «Жанчына ў сучасным грамадстве», у якім прыняло ўдзел 78 аўтараў. Яго пераможцы атрымалі прэміі і прызы. Завяршэннем Конкурса стаў міжнародны СЕМІНАР па гендэрных проблемах утворчасці і жыцці (чытайце абытъ на стар. 10(2) гэтага нумара «Літаратурнай Беларусі»).

5. Тэхнічнае пераабсталіванне САЙТА Саюза беларускіх пісменнікаў lit-bel.org і выхад яго на новы незалежны сервер, што забіспечвае надзеянае функцыянуванне «электронных старонак» арганізацыі ў сусветным Сеціве. Сайт, зместавая дапрацоўка якога працягваецца, стаў не толькі даведнікам па гісторыі і сучаснасці старэйшай творчай арганізацыі Беларусі, але і своеасаблівай вэб-панарамай беларускага і замежнага літаратурна-грамадскага жыцця.

6. Правядзение грамадзянской акцыі «БУДЗЬМА З БЫКАВЫМ!»: бясплатны распаўсюд выдадзеных восьмі тамоў Поўнага збора твораў народнага пісменніка Беларусі па бібліятэках краіны; даследчыцкая падрыхтоўка двух наступных (9 і 10-га) тамоў, у якія

ўвойдуць драматургі і кінасцэнарыі славутага празаіка.

7. Заснаванне і выданне раз у два месяцы культурна-інфармацыйнага блютэнія «КІГАНОША», які спрыяе папулярызацыі беларускамуна друку ў Беларусі і пазней межамі, змяшчае гутаркі з аўтарамі, рэцензіі на новыя выданні, а таксама анатэцыі і выявы вокладак кніг незалежных выдавецтваў. Папяровы і электронныя варыянты «Кіганошы» дасылаюцца на 602 адрасы — бібліятэкі, кнігарні, ВНУ Беларусі і беларускія асяродкі замежжа.

8. Задабыццё «готландскіх стыпендый» членам СБП з правам месяц жыць і працаваць на Балтыскім востраве ў Доме пісменнікаў і перакладчыкаў у шведскім горадзе Візбю. За 2010 год там адпачылі і папрацавалі шэсць беларускіх літаратараў (Сяргей Астравец, Галіна Дубянецкая, Валянціна Коўтун, Лера Сом, Аксана Спрінчан і Валерый Стралко).

9. Удзел у єўрапейскіх і сусветных пісменніцкіх з'ездах, кангрэсах і форумах (WOLTIC-2010, Еўрапейскай пісменніцкай радзе, Балтыскай пісменніцкай асацыяцыі, фестывалях у Летуве, Украіне, Польшчы, Чэхіі, Расіі, Швецыі, Турцыі, Славеніі, Сербії), што спрыяе прапагандзе здабыткаў беларускай літаратуры за межамі краіны і садзейнічае міжнародным контактам асобынных літаратараў.

10. Інарэшце — Саюз беларускіх пісменнікаў «замацаваўся»: займеў сваю «штаб-кватэру», куды пісменнікам можна штодзённа вочна ці тэлефонна звярнуцца як са сваімі радасцямі, так і клоштамі; СБП выстаяў пад арганізаваным уладамі на пачатку года страшнейшым адміністрацыйным штрафам, калі ад восьмі дзясяткаў членоў СБП, якія працавалі ў дзяржаўна-бюджэтных інстытуціях, пад пагрозай звальнення патрабавалі выйсці з арганізацыі. Шэрагі Саюза беларускіх пісменнікаў паўніоніца новымі таленавітымі апантанцамі мастацкага слова.



## ПРЕМІЯ

# ЛІТАРАТУРНАЯ ПРЕМІЯ ІМЯ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

У дзень народзінаў Максіма Багдановіча Саюз беларускіх пісменнікаў, Беларускі ПЭН-цэнтр і Літаратурны музей імя Максіма Багдановіча абвесцілі пра заснаванне літаратурнай прэміі. Яна будзе ўручачца за найлепшы дэбют года ў трох намінацыях: паэзія, проза і пераклад.

«Да намінантаў Прэміі імя Максіма Багдановіча ёсць ававязковая ўмовы, — кажа сябра журы, пісменнік Уладзімір Арлоў. — Твор мае быць напісаны па-беларуску, аўтар на момант вылучэння мусіць мець не больш за 35-40 гадоў».

Да разгляду журы прымае дэбютныя кнігі аўтараў, якія выйшлі цягам года. Могуць разглядацца і грунтоўныя публікацыі ў літаратурных часопісах (раман, аповесць, вялікі перакладны твор).

Спіс прэтэндэнтаў на Прэмію імя Максіма Багдановіча за 2010 год фармуецца да 14 лютага 2011 года.

Уручэнне адбудзеца напрыканцы сакавіка 2011 года.

Вылучэнні ад выдавецтваў і аўтараў з пазнакай «Прэмія імя Максіма Багдановіча» можна дасылаць на наступныя адресы:

ГА «Саюз беларускіх пісменнікаў»: вул. Кузьмы Чорнага, д. 31, пак. 906, Мінск, 220012

E-mail: uw.office@gmail.com

220050, а/c 218, Мінск.  
E-mail: pen@vessobel.by.

## КОНКУРС

# ЛЕПШАЯ ДРУГАЯ...

Паважаныя паэты і празаікі!

Шаноўныя аўтары, хто ўжо апублікаваў дэбютныя зборнікі!

Саюз беларускіх пісменнікаў абвяшчае Конкурс на лепшы рукаці другі кнігі і ласкава запрашае дасылаць-перадаваць на суд нашага журы свае пісменнічыя ці празаічныя зборнікі — на наступныя адресы:

220012, Мінск, вул. Кузьмы Чорнага, д. 31, пак. 906;

e-mail: uw.office@gmail.com.

Чаму менавіта Конкурс другой кнігі? Як сведчыць беларуская выдавецтва і быццёвай практика, менавіта ў стварэнні і выданні другой кнігі літаратары маюць найбольшыя праблемы і клопат.

Удзел у Конкурсе могуць браць аўтары і аўтаркі розных мастацкіх кірункуў і стыляў.

Перавага аддаецца літаратурнай моладзі.

Пераможца Конкурса атрымае адпаведны падарунак — бясплатнае выданне яго кнігі!

Сакратарыят СБП

## 31 СНЕЖНЯ, ПЯТНІЦА

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 15.00

Навіны.

06.05 Дзень спорту.

06.10 «Добрай раніца, Беларусь!».

07.05 Зона X.

07.10 «Добрай раніца, Беларусь!».

07.30 Дзяловое жыццё.

08.10 Зона X.

08.15 «Добрай раніца, Беларусь!».

08.35 Сфера інтэрсаціі.

09.15 «Лясная царэўна». Фільм-казка (Расія).

10.55 Дакументальны цыкл «У пошуках ісціні» (Украіна).

11.50 Дзяловое жыццё.

12.10 «Шрэк». Прыгодніцкая анимацыйная камедыя (ЗША).

13.45 Адмысловы рэпартаж АТН «Дзядупі-чараўнікі».

14.05 Канцэрт.

15.15 Навіны рэгіёна.

16.10 Прэм'ера. Навагодняя лірычная камедыя «Добрая сябровка для ўсіх» (Расія).

18.00 Навіны.

18.20 Навіны рэгіёна.

18.35 «КЕНО».

18.40 Відэафільм АТН «3 каханнем да Парыку».

19.15 Прэм'ера. Іранічны дэтактыў «Паца-лунак Сакрат» (Белтэлерадыёкампанія).

21.00 Панарама.

21.35 «Вялікая розніца». Навагодняе шоў.

23.50 Навагодняе віншаванне Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

00.05 «Вялікая розніца». Навагодняе шоў.

00.45 Навагодняя нач на Першым.

03.30 Канцэрт Сары Конар.

05.05 «За тых, хто на паству!» Гумарыстычная праграма.

06.35 Мінскі бенефіс К. Брэйтбурга.



06.00 Нашы навіны.

06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».

09.00 Нашы навіны.

09.05 Фільм «Паненка-сялянка».

11.00 Нашы навіны.

11.05 Навіны спорту.

11.10 Камедыя «Дзяўчата».

13.00 Нашы навіны.

13.05 Навіны спорту.

13.30 «Хвіліна славы». Навагодні выпуск.

16.00 Нашы навіны.



16.10 Навіны спорту.

16.15 Камедыя «Іван Васільевіч змяняе прафесію».

18.00 Камедыя «Іронія лёсу, або 3 лёгкім парам!».

20.00 Нашы навіны.

20.25 Камедыя «Іронія лёсу, або 3 лёгкім парам!».

21.45 Прэм'ера. «Аліё-шоў».

23.50 Навагодняе віншаванне Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

00.00 АНТ прадстаўляе: «Навагодняя кухня на АНТ».

02.00 Прэм'ера. «Аліё-шоў».

04.00 Прэм'ера. «Дыскатэка 80-х».



06.00 «24 гадзіны».

06.10 «Міншчына».

06.20 «Раніца. Студыя добра гастро».

07.30 «24 гадзіны».

07.40 «СТБ-спорт».

07.45 «Раніца. Студыя добра гастро».

08.30 «Правілы згону». Серыял. Заключная серыя.

09.30 «Аўтапанарама».

10.00 «Пляц гісторый».

10.30 «24 гадзіны».

10.40 «Багатая і хаханая». Тэленавэла.

11.30 «Далёкія сяякі».

11.40 «Званая вячэра».

12.35 «Дарослья гульні». Серыял.

13.30 «24 гадзіны».

13.50 Фільм «Навагодняя прыгоды Машы і Віці». СССР, 1975 г.

15.00 «Студэнты International». Серыял.

15.50 «Званая вячэра».

16.30 «24 гадзіны».

16.50 Фільм «31 чэрвень». СССР, 1978 г.

17.20 «Міншчына».

17.30 Фільм «31 чэрвень». СССР, 1978 г. Заканчэнне фільма.

19.30 «24 гадзіны».

20.00 «Сталічны падрабязнасці».

20.10 Навагодні мюзікль «Як казакі...». Украіна, 2009 г.

22.15 Фільм «Есці падалі». Расія, 2005 г.

23.50 Навагодняе віншаванне Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

00.05 СТБ прадстаўляе: Навагодняя прэм'ера 2011! KB3 БДУ 20 гаду.

02.15 «Легенды Рэтра FM» Лепшае.

05.15 «Дыскатэка 80-х. Лепшае».



07.00 ЛАДная раніца.

08.00 Тэлебарометр.

08.05 Музычная камедыя «Карнавальная

16.10 Прэм'ера. «20 лепшых песень 2010 года».

18.30 Фільм «Іронія лёсу. Працяг».

20.30 Нашы навіны.

20.55 Прэм'ера. «Вялікая розніца». Навагодні выпуск.

22.25 Прэм'ера. Камедыя «Пра што кажуць мужчыны».

00.00 Прэм'ера. «Супердыскатэка 90-х».



07.15 Фільм «Марозка». СССР, 1964 г.

08.35 Навагодняя прэм'ера! «Элька».

Мультылікацыйны фільм. Расія, 2007 г.

10.00 «Мінск і мінчане».

10.30 СТБ прадстаўляе: «КультУРА!».

11.00 Камедыя «Салдаты. Добры дзень, рота, Новы год!».

12.45 «Відзмо-невідзмо». Агляд міжнароднага шоў-бізнесу.

13.25 «Дараагая перадача».

13.55 Фільм «Звычайны цуд». СССР, 1978 г.

16.30 «24 гадзіны».

16.45 «Пляц гісторый».

17.10 Фільм «Кахан». СССР, 1979 г.

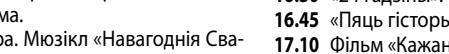
19.30 «24 гадзіны».

20.00 Фільм «Каханне ў вялікім горадзе».

21.50 Навагодні «Зорны рыng».

23.20 «Неблакітны агенчык». Лепшае.

02.00 СТБ прадстаўляе: Супер дыскатэка 90-х Mega Hits.



07.20 Лепшыя кліпы 2010.

09.30 Мультфільм.

10.10 Фантастычная камедыя «Чарадзе» (СССР), 1-я і 2-я серыі.

12.45 Жансавет.

13.15 Дача здароўя.

08.45 Анимацийны фільм «Прынцэса Лебедзь: Таямніца замка».

09.55 Камедыя «Іван Васільевіч змяняе прафесію».

11.25 Музычная камедыя «Сабака на сене».

13.40 «Вялікая розніца». Самае лепшае.

14.30 Камедыя «Джэнтльмены поспеху».

16.00 Нашы навіны.

16.10 Навіны спорту.

16.15 Камедыя «Іван Васільевіч змяняе прафесію».

18.00 Камедыя «Іронія лёсу, або 3 лёгкім парам!».

20.00 Нашы навіны.

20.25 Камедыя «Іронія лёсу, або 3 лёгкім парам!».

21.45 Прэм'ера. «Аліё-шоў».

23.50 Навагодняе віншаванне Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

00.00 АНТ прадстаўляе: «Навагодняя кухня на АНТ».

02.00 Прэм'ера. «Аліё-шоў».

04.00 Прэм'ера. «Дыскатэка 80-х».



ноч» (СССР).

09.25 «Смешныя людзі». Гумарыстычная праграма (Расія).

11.45 «Халі-галі». Скетч-шоў.

12.05 Навагодняе экскэнтрычнае камедыя «Лапухі» (Расія).

14.15 Пазакласная гадзіна.

14.30 «Халі-галі». Скетч-шоў.

14.50 Канцэрт.

16.45 «Смешная часіна».

17.20 «Харошкі». Канцэрт.

18.30 Калыханка.

18.50 «Халі-галі». Скетч-шоў.

19.10 Камедыйны серыял «Інтэрны» (Расія). 1-8 серыі.

22.55 Дакументальны фільм (Беларусь).

23.50 Навагодняе віншаванне Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

00.00 Прэм'ера. Фільм «Зноў Новы».

20.45 Прэм'ера. «Новы год у вёсцы Глухава».

23.00 Навагодняе віншаванне Прэзід

## 2 СТУДЗЕНИЯ, НЯДЗЕЛЯ



07.45 «Навагоднія прыгоды ў ліпені». Музычна-прыгодніцкая казка («Беларусьфільм»).

09.00 Навіны.

09.05 Альманах вандраванняў.

09.35 Відеофільм АТН «Belarus open-2010. Сёе-тое аб танцах».

10.20 Меладрама «Зімовая вішня» (СССР).

12.00 Навіны.

12.10 «Шрэк Трэці». Фантастычная анимативная камедыя (ЗША).

13.55 Шоў «Чарадзеўны цырк». Трансляцыя з Жэневы.

15.00 Навіны.

15.10 Навіны рэгіёна.

15.25 Шоў «Чарадзеўны цырк». Трансляцыя з Жэневы.

16.00 Сямейная калядная камедыя «Адзін дома-4» (ЗША).

17.45 Суперлато.

18.35 Навагоднія камедыйная меладрама «Снекі чалавек» (Расія).

20.30 «Спортлато 5 з 36». Забаўляльнае шоў.

20.55 «КЕНО».

21.00 У цэнтры ўвагі.

21.55 Прэм'ера. Камедыя «Сваты-4» (Украіна). 1-я і 2-я серыі.

23.40 Канцэрт 2.

18.05 «Лёд і полымя». Парад пераможцаў.

20.00 Контуры.

21.05 «Лёд і полымя». Парад пераможцаў. Працяг.

21.50 Фільм «Мужчына ў маёй галаве».

23.55 Камедыя «Адпачынак у наручніках».



07.20 Фільм «Дванаццаць месяцаў». СССР, 1972 г.

09.40 «Вялікі сняданак». Навагодні выпуск.

10.20 Навагодні мюзікл «Як казакі...». Украіна, 2009 г.

12.20 «Добры дзень, доктар!».

12.50 Фільм «Бум». Францыя, 1980 г.

14.40 Фільм «Бум 2». Францыя, 1982 г.

16.30 «24 гадзіны».

16.50 Фільм «Студэнтка». Францыя, 1988 г.

19.00 «Лягушка-принцесса».

19.30 «Тыдзень». Інфармацыйна-аналітычная праграма.

20.40 Прэм'ера! Фільм «Каханне ў вялікім горадзе 2». Расія, 2010 г.

22.25 Музычна-забаўляльнае шоў «Адна-класнікі. Навагоднія сустрэча».

2008 г.

01.25 Музычная прэмія «Залаты грамафон». Лепаша.



08.00 Нашы навіны.

08.05 «Смех, ды і толькі».

09.00 Нашы навіны.

09.05 Нядзельная пропаведзь.

09.20 Фільм «Загадай жаданне».

11.00 «Вялікая розніца». Навагодні выпуск.

12.30 Тэлечасопіс «Звяз».

13.00 Легендарнае кіно ў колеры. «Папялушка».

14.20 Камедыя «Дыяментавая рука».

16.00 Нашы навіны.

16.10 Анимативны фільм «Хадзячы замак».

07.25 Прыгодніцкая камедыя «Вакацыі Санта Клауса» (ЗША).

09.00 Дабравест.

09.25 Mіr вашай хаче.

09.35 Тэлебарометр.

09.40 «Дванаццаць месяцаў». Мультфільм.

10.35 Медычныя таемніцы.

11.05 Школа рамонту.

12.05 Бухта капітанаў.

12.40 Кінаспробы.

13.00 Гаспадар.

13.30 «Халі-галі». Скетч-шоў.

07.00 Мультфільмы.

07.20 Музычная камедыя «Тытунёвы капитан».

08.50 «Лепшыя песні». Святочны канцэрт.

10.50 Навагоднія камедыя «Буйнагабарытныя».

12.35 Прэм'ера. «Каралі лёду».

14.00 Весткі.

14.10 Фільм «Сабака на сене».

16.40 Прэм'ера. «Гумар года».

18.50 Прэм'ера. «Песня года». Частка другая.

20.00 Весткі.

20.25 Надвор'е на тыдзень.

20.30 Прэм'ера. «Песня года». Частка другая. Працяг.

22.40 Прэм'ера. «Добры вечар з Максімам».

00.05 Фінал Першай лігі «KB3».

06.20 Фільм «Глушэц. Прыходзь, Новы Год!».

08.00 Свята.

08.20 Сямейная камедыя «Зачараўаная Эла».

10.00 Свята.

10.20 Камедыя «Астэрыкс і Абелікс супраць Цэзара».

12.05 Камедыя «Астэрыкс і Абелікс: місяц «Клеапатра»».

13.00 Камедыя «Астэрыкс і Абелікс: місяц «Клеапатра»».

13.30 «Халі-галі». Скетч-шоў.

13.50 Камедыйны серыял «Дурнушка Бэці-З» (ЗША).

15.25 Футбол. Чэмпінат Англіі. Прэм'ер-ліга. Чэлсі-Астан Віла. Прамая трансляцыя.

17.30 Документальны цыкл «Неверагодныя гісторыі кахання» (Украіна).

18.25 Камедыйны серыял «Інтэрны» (Расія).

22.05 Тэлебарометр.

22.25 Смешная часіна.

23.00 Культасвет.

23.25 Канцэрт Beyonce «Experience Live» (ЗША).

07.00 Мультфільмы.

07.20 Музычная камедыя «Тытунёвы капитан».

08.50 «Лепшыя песні». Святочны канцэрт.

10.50 Навагоднія камедыя «Буйнагабарытныя».

12.35 Прэм'ера. «Каралі лёду».

14.00 Весткі.

14.10 Фільм «Сабака на сене».

16.40 Прэм'ера. «Гумар года».

18.50 Прэм'ера. «Песня года». Частка другая.

20.00 Весткі.

20.25 Надвор'е на тыдзень.

20.30 Прэм'ера. «Песня года». Частка другая. Працяг.

22.40 Прэм'ера. «Добры вечар з Максімам».

00.05 Фінал Першай лігі «KB3».

06.20 Фільм «Глушэц. Прыходзь, Новы Год!».

08.00 Свята.

08.20 Сямейная камедыя «Зачараўаная Эла».

10.00 Свята.

10.20 Камедыя «Астэрыкс і Абелікс супраць Цэзара».

12.05 Камедыя «Астэрыкс і Абелікс: місяц «Клеапатра»».

13.00 Камедыя «Астэры克斯 і Абелікс: місяц «Клеапатра»».

13.30 «Халі-галі». Скетч-шоў.

13.50 Камедыйны серыял «Дурнушка Бэці-З» (ЗША).

15.25 Футбол. Чэмпінат Англіі. Прэм'ер-ліга. Чэлсі-Астан Віла. Прамая трансляцыя.

17.30 Документальны цыкл «Неверагодныя гісторыі кахання» (Украіна).

18.25 Камедыйны серыял «Інтэрны» (Расія).

22.05 Тэлебарометр.

22.25 Смешная часіна.

23.00 Культасвет.

23.25 Канцэрт Beyonce «Experience Live» (ЗША).

07.00 Мультфільмы.

07.20 Музычная камедыя «Тытунёвы капитан».

08.50 «Лепшыя песні». Святочны канцэрт.

10.50 Навагоднія камедыя «Буйнагабарытныя».

12.35 Прэм'ера. «Каралі лёду».

14.00 Весткі.

14.10 Фільм «Сабака на сене».

16.40 Прэм'ера. «Гумар года».

18.50 Прэм'ера. «Песня года». Частка другая.

20.00 Весткі.

20.25 Надвор'е на тыдзень.

20.30 Прэм'ера. «Песня года». Частка другая. Працяг.

22.40 Прэм'ера. «Добры вечар з Максімам».

00.05 Фінал Першай лігі «KB3».

06.20 Фільм «Глушэц. Прыходзь, Новы Год!».

ЭС

# ЛІЛЕЯ

Андрэй АДАМОВІЧ

**Учора, калі мы ўжо сышлі з плошчы, мы сядзелі ў сябры. Ён падарыў мне малюнак, які ўначы ў адным са спальных раёнаў набыву у дзяўчынкі, з выгляду аўтысткі. Яна прасіла за сваю інсітную акварэль сто рублёў, але ён даў тысячу.**

На малюнку, на чырвоным тле — жоўтая лілея, энергічна абведзеная сіней асадкай. На адваротным баку аркуша — верш пра іх, такі самы энергічны, як і малюнак, але такі наўны — мас-так нібы не ведаў, што такое сло-ві і як яны мусіць складацца ў тэкст. Яго лініі хочуць вырваша-за межы аркуша, але не разумею-ць, што гэта фізічна немагчыма. Праз гэтую першабытную, але пераможаную межамі аркуша энергію малюнак мае звышнату-ральную моц уздзеяння.

Тое, што адбывалася ўчора, — інсітныя лілеі. Шмат, шмат, шмат людзей — столькі я ніколі не бачыў у адным месцы разам — выйшлі, каб выказацца, але не ўлічылі, што ў гэтага белага аркуша Мінска ёсьць межы, правед-зеныя дыктатурай аднойчы, але ўпэўнена і назаўсёды. Усё, што ад-бывалася ўчора, — гэта папросту чарговая спроба намаляваць лілеі, не зважаючи на ўласцівасці фарбаў і прынцыпы кампазіцыі. Мы, як тая дзяўчынка-аўтыстка, хацелі перамагчы рэальныя моці духа, але маствацкая крытыкі ўбачылі ў гэтым толькі парушэнне законаў кампазіцыі і здравага сэнсу.

Я хачу напісаць пра тое, што бачыў учора. Хто я такі, каб рабіць гэта? Ніхто. Я напраўду “адмарозак”, як казаў пра мяне АГЛ. Я не зрабіў кар'еры, я не зарабляю вялікіх грошай. Я басаногі, але даўно ўжо не хлопчык. Учора жонка назвала мяне ня-дахаю. Гэта праўда. Мне няма чаго страчваць. Але ўчора на плошчы я бачыў прафесіяналу, якіх паважаю. Я ведаю, што яны дасягнулі ўсяго, што можа дасягнуць чалавек у прафесіі. Яны не маюць нястачы ў грошах, яны проста хочуць выказацца.

Дый тая задаволеная большасць, якая спала ў гэты час па малінаўках і зялённых лугах, такая ж басаногая, як я. У лепшым выпадку, яны маюць патрыманыя машыны і свежа-адбудаваныя кватэрны, кошт якіх упадзе крыху ніжэй за ніякі пры першым-лепшым перакрыцці газавага венцілю. Но без людзей гэтыя ячэісты бетон і гэтыя механічныя каробкі не каштуюць нічога. А людзей здзімле эканамічным ветрам у Еўропу ці Расію менш чым за тыдзень. Яны будуць гандляваць у Польшчы, будаваць шматпавярховікі ў Маскве, яны будуць начаваць у вагончыках — карацей, змрочныя дзеўчынствыя бліжэй, чым ім падаецца.

Учора я ішоў на плошчу паўз вокны рэстарану. Вялікія вокны, поўныя маладой буржуазіі. Добра апранутыя мужчыны кармілі сваіх жанчын грашымі з талерак. Мужчыны глядзелі ў очы сваіх жанчын, але зредку мы сустракаліся позіркамі. І я, і яны — мы ўсё разумелі. Я разумеў, чаму я іду на плошчу, а яны — чаму яны сядзяць у дарагой вінтары над талеркамі, поўнымі грошай. І ў іх вачах было што заўгодна: пачуццё перавагі, снабжым, які можна дазволіць сабе, заўгаючы спадарожніцу французскім шампанскім, але ў іх не было аднаго — страху.

А пасля, пасля скончыліся вакны з наведнікамі і пачаліся вакны, поўныя белых халатаў кухні. Маладыя няўдахі, кшталту мяне, шчыравалі над ежай, ператвараючы яе ў грошы, яны сустракаліся позіркамі са мною, і ў гэтых позірках быў страх. Яны баяліся, баяліся за свае ланцугі.

Тады я сказаў сябру:

— Пасля перамогі нагадай мне, што я збіраўся разграміць гэтыя галеры.

Праз пяцьсот кроакаў мы ўліліся ў натоўп і сталі часткаю вялікай Лілеі, што не змяшчалася на аркуш. Тут было шмат тых, каго я ведаю асабіста. Маладыя прафесіяналы, людзі творчых прафесій, праста нейкія мутныя асобы без пэўных заняткаў — мае сябры. Але тут былі і крэпкія маладыя мужчыны. Пазней у інтэрнэце, я бачыў, іх называлі крывавымі прафакатарамі.



На праспекце стала бачна, як насамрэч шмат. Хтосьці падпалиў файеры. Але гэта колькасць людзей-рысачак, якія замалівалі вуліцу ад Кастрычніцкай плошчы да Цэнтральнай кнігарні, нічога не мяніла ў вачах галоўнага крытыка. Бо ніводзін крытык у сваіх ацэнках не кіруеца такім крытэрам, як колькасць паасобных рысачак на малюнку. Спадзявацца на гэта было бы смешна.

Ужо на іншай плошчы, якую мы занялі, здаецца, без бою, хтосьці званіў у чарнобыльскі звон Чырвонага касцёлу. Я не ведаю, ці ўмёў гэты чалавек званіць, ці разбіў ён звон. Ці вырвулі гэтamu звону язык. Але я ведаю, што хтосьці мусіў скапіць вяроўку і пачаць гаварыць над галовамі людзей. Бо ўсе сабраліся толькі з адной мэтай — гаварыць, чаго б гэта ні каштавала. Цяжка гаварыць, калі цябе не слухаюць, немагчыма гаварыць з вырваным языком — але пакуль вялікі крытык не скліўся над аркушам, пакуль ты не папрасіў у яго сто рублёў за сваю лілею, ты вольны маляваць, што табе хочацца, што падказвае табе сумленне мастака.

Некта ўскараскаўся на Леніна і казаў правільныя слова, якія, пасіленыя апаратурай, разляталіся над галовамі сабранных. Ён заклікаў тэлефанаваць сябрам і кліканіць іх на плошчу. Нібы не ведаў, што ўсе, каму гэта было важна, і так быў там.

А далей, далей рысачкі скончыліся, і быў час напраўду даведацца, ці змогуць яны ператварыцца ў малюнак, быў час вырашыць. Кожны вырашаў, пайсці ці застасцца. Было толькі два выбіцы: граміць Дом ураду ці ісці спаць. Я не быў гатовы ламаць дзвёры і біцца з маладымі хлопчамі, што стаялі па той бок аркушу.

Тых, хто ламаў дзвёры, называюць правакатарамі, але я не ведаю, чаго хацелі тыя, хто заклікаў на плошчу грамчэй за астатніх. Мірных перамоваў? Але хіба можа дзяўчынка-аўтыстка працаць свой малюнак на «Сотбіс»? Прынамсі, пакуль яна жывая.

Я сышоў. Мы сядзелі з сябрам у ягоным афісе, мы яшчэ чулі, як лунае над плошчай покліч да ўладаў. Словы, якія даўно сцерліся або яе цвёрды граніт. Мы пілі гарачую гарбату і каву. Мы разглядалі намаляваную дзяўчынкай лілею. Мы яшчэ нічога не ведалі ні пра зламаныя дзвёры, ні пра бойню на плошчы. Бойню без нумара. Чарговую.

Я сеў у маршрутку і разам са стомленымі напрыканцы цяжкога дня людзямі, што ехалі ў спальны раён, прыехаў дадому. Мне тэлефанавалі тыя, хто хвяляўся за мяне. Дарэмна. Я быў негатывы да таго, каб пайсці на штурм. Пакуль я гатовы толькі разглядаць лілеі.

Чалавек памірае адзін і голы. Маствацкая крытыкі вынеслі прысуд інсітнай працы дзяўчынкі-аўтысткі: «Кампазіцыя няверная на 76 адсоткаў». Хай яны памятаюць, што чалавек памірае голы і ў адзіноце. Хай яны памятаюць, што пашкадавалі сто рублёў для той, якая праста хацела, каб яе лілею стрымана пахвалілі.

Няхай яны памятаюць, што сапраўднага мастака не спыніць ні адсутніць фарбаў, ні адсутніць паперы. Маставак пачне маляваць крывёй. Для яго напраўду існуе толькі лілеі — і нічога больш.

Можа быць, але ён забыўся пра гэтую рысачку, і яна так і засталася — недаведзенай да агульнай карціны. Карціны, якая і складалася толькі з такіх вось недаведзеных рысачак.

Побач са мной быў мае сябры. І людзі, якіх я ніколі да гэтага не бачыў. Мы крычалі нейкія дзіўныя словаў, у якія даўно ніхто не верыў. Незабытая, але сцертыя словаў, сэнс якіх падаваўся далёкай абяцанай зямлёй, у якую ніхто з нас не прыйдзе. Во Маісеі, спускаючыся з Сінаю, звярнуў шыло.

Мастак, які пачаў маляваць лілею, ужо забыўся на нас. На мяне, на старога паэта побач са мною, на дызайнераў і праграмісташ, на манагераў і дробных прадпрымальнікаў — на ўсіх, хто стаяў пляча да спіны і спіна да нечаканай лакункі ў малюнку. Лакуны, пакінутай па неахайнасці.

Праз доўгія хвіліны чакання, пакуль хтосьці казаў штосьці ў мікрофон, але словаў усё адно не было чувача, усе мы зрушылі на праспект. Міліцыянты, якія вартавалі дарогу, падаваліся адным з намі цэлым. Яны не былі ні агрэсіўнымі, ні напужанымі, ніхто яны быў самаарганізаванай часткай лілеі, эрыгратамі ў яе жылах — тым, кім і мусілі бы быць.

## ГЕАПАЛІТЫКА

# ЗАЛАТАЯ СТАРОНКА Ў ГІСТОРЫІ АБО СУР'ЁЗНЫ НЕДАХОП

Алег НОВІКАЎ

**Замежныя дыпламатычныя  
службы па-рознаму трактуюць  
вынікі прэзідэнцкіх выбараў у  
Беларусі.**

**Захад і ЗША**

Тут ацэнка выбараў дастаткова  
кансалідаваная. Німа нават  
традыцыйнай супяречнасці па-  
між пазіцыяй ЕС і ЗША.

Прэс-служба Белага дому рас-  
паўсюдзіла заяву «Аб беларускіх  
выбарах і палітычным гвалце».  
У ёй гаворыцца, што ЗША не мо-  
гуть прызнаць законнымі вынікі  
прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі  
19 снежня і заклікаюць неадклад-  
на вызваліць усіх затрыманых».

«Збліжэнне з Еўрапейскім Саю-  
зам, да якога імкненца Беларусь,  
адкладаеца на навязаны час», —  
такую заяву зрабіў афіцыйны  
прадстаўнік ураду ФРГ Штэфан  
Зайберт, каментуючы разгон вуліч-  
най акцыі ў Мінску 19 снежня і ма-  
савыя арышты грамадзян. Зайберт  
запатрабаваў вызвалення апазі-  
цыйных палітыкаў і журналістаў,  
адзначыўшы, што Германія сочы-  
ца за падзеямі ў Беларусі «звязаны  
заклапочанасцю».

Францыя запатрабавала неад-  
кладнага вызвалення ўсіх арышта-  
ваных. «Мы асуджаем арышты  
кандыдатаў апазіцыі, журналістаў  
і актыўістаў NGO, — гаворыцца ў  
заяве МЗС Францыі ад 20 снежня.  
— Мы заклікаем беларускія ўлады  
неадкладна вызваліць усіх гэтых  
людзей і не ўжываць сілу».

Міністр замежных спраў Аўс-  
трыі Міхаэль Шпіндэлгер вы-  
казвае шкадаванне ў сувязі з  
тym, што беларускія ўлады «не  
выкарысталі шанец, якім былі  
выбары». Па яго словам, быў пра-  
дэмантраваны «кропкавы праг-  
рэс», аднак у цэлым у выбарчым  
працэсе па-ранейшаму існуюць  
сур'ёзныя недахопы».

Міністэрства замежных спраў  
Славакіі лічыць, што падчас выбараў  
мелі месца «сур'ёзныя парушэн-  
ні міжнародных стандартоў».

Чэшская зневешнепалітычнае  
ведомства асуджае «шырокое  
выкарыстанне сілы беларускімі  
ўладамі супраць дэмантрантаў» і  
«глыбока занепакоеное затрыман-



нем актыўістаў апазіцыі, уключачу-  
ючы кандыдатаў у прэзідэнты».

## Польшча і Літва — галоўныя лабісты

МЗС Польшчы асуздзіў «ма-  
савыя збівенні і затрыманні дэ-  
манстрантаў на вуліцах Мінска».  
«Жорсткая дзеяніні праваахоўных  
органоў недапушчальныя, — га-  
ворыцца ў заяве польскага МЗС.  
— Мы заклікаем спыніць гвалт, не-  
адкладна вызваліць затрыманых і  
растлумачыць збівенні пратэсту-  
ючых, палітыкаў і журналістаў, у  
тым ліку замежных».

Гвалтоўная дзеяніні беларускіх уладаў асу-  
здзіў таксама прэзідэнт Польшчы  
Браніслава Камароўскі. Кажучы  
пра вынікі прэзідэнцкіх выбараў  
у Беларусі, ён падкрэсліў, што  
выбары павінныя паслужыць пад-  
ставай для перагляду стратэгіі ЕС  
у адносінах да Беларусі.

Міністр замежных спраў Літвы  
Аўдронюс Ажубаліс заявіў, што

Літва ўхваліла ацэнку міжнарод-  
ных назіральнікаў, якія абвісцілі,  
што прэзідэнцкія выбараў ў Бела-  
русы былі недэмакратычнымі.

## Садружнасць незалежных дзяржаў

У той час, як кіраунік місіі  
АБСЕ прызнала выбараў «не адпа-  
веднымі стандартамі гэтай аргані-  
зацыі», старшыня АБСЕ Нурсул-  
тан Назарбаев так не лічыць. Ён  
павіншаваў Лукашэнку з «пер-  
канальнай перамогай». Падобным  
чынам выказаўся і Алеў.

Што тყыцца Расіі, то пакуль  
афіцыйнага вішавання німа.  
Хіба што Мядзведзеў у тэлефон-  
най гутары адзначыў, што «Бела-  
русы заўсёды будзе адной з самых  
блізкіх краін для Расіі, а выбараў  
з'яўлююцца ўнутранай справай су-  
седняй дзяржавы». Уладзімір Жы-  
рыноўскі паставіў Мінску двойку  
за выбараў, а ліберальныя апазіцы-  
яніер Нямцоў назваў іх татальнай

фальсіфікацыяй. Стопрацэнтна  
задаволены толькі Зюганau. «Ня-  
даўна ў Маскве для партыйнага  
актыву мы дэманстравалі су-  
месны беларуска-расійскі фільм  
«Брэсцкая крэпасць». Там праз  
усю карціну рэфренам праходзіць  
заклік радыста-беларуса, які трыв-  
аюць сувязь з «вялікай зямллёй»: «Я  
крэпасць, я крапасць, вяду бой,  
чакаю падтрымкі!... Дык вось,  
беларускі народ заўсёды можа  
разлічваць на нашу падтрымку», —  
заявіў Зюганau.

Адміністрацыя прэзідэнта  
Грузіі ацэніць прэзідэнцкія выбараў  
у Беларусі пасля таго, як  
стануць вядомыя іх канчатковыя  
афіцыйныя вынікі. Пра тое ж  
заявіў і афіцыйны Ерлан.

Афіцыйны Кіеў маўчыць, але  
ва Украіне ўжо ідуць дэбаты, ці  
не дасць Лукашэнка заразілі  
прыклад свайму ўкраінскому ка-  
легу Януковічу. Самі лідары Пар-  
тыі рэгіёнаў так не лічыць. «Той,  
хто пра гэта заяўляе ва Украіне,  
пакутуе на хворае ўяўленне», —  
сказаў дэпутат Партыі рэгіёнаў  
Вадзім Калеснічэнка.

**Саюznікі**

Па словах прэзідэнта Ірана  
Махмуда Ахмадзінеджада, выбараў  
у Беларусі «сталі яшчэ адной  
златай старонкай у гісторыі вя-  
лікага беларускага народа» і свед-  
чаць пра «народную падтрымку»  
прэзідэнцкіх праграм».

У заяве МЗС Венесуэлы гаворыц-  
ца, што прэзідэнт Уга Чавес «віншуе  
народ Беларусі і яе дзяржаўныя  
структуры з прайвай дэмакратыкі  
падчас галасавання, у выніку якога  
быў пераабраны на пасаду прэзідэн-

нта краіны вялікі еўрапейскі лідар  
Аляксандр Лукашэнка». «Сёння  
Беларусь узвышаецца, як бастыён  
добраў якасці і росквіту ў Еўропе,  
якая знаходзіцца ў стане канвуль-  
сій з-за сквалнасці транснацы-  
янальнага капіталу», — гаворыцца  
у вішаванні Чавеса.

Сюрпризам стала пазіцыя  
Кітаю, які не спяшаецца з вінша-  
ваниямі. «Мы спадзяемся, што ў  
Беларусі захаваецца палітычна  
стабільнасць, эканоміка будзе  
развівацца», — заяўіла афіцыйны  
прадстаўнік МЗС КНР Цзян Юй  
на брыфінгу. «Выбары прэзідэн-  
та Беларусі — унутраная справа  
краіны. Кітай паважае сувэрэнны  
выбар беларускага народа», — сказа-  
лаяна. З улікам шэршагу апошніх  
дамоваў з Пекінам, можна было  
чакаць больш цёлельных слоў. Маг-  
чыма, у Пекіне сапраўды хацелі  
пагуляць на канфлікце Масквы і  
Мінска і спадзяваліся на ўстанаў-  
ленне кантролю над часткай бе-  
ларускай эканомікі (напрыклад,  
«Беларуськаліем»). Цяпер больш  
смачныя кавалкі дастануцца  
расійскім алігархам.

\*\*\*

Сыходзячы з тону заходніх МЗС,  
можна прагнаваць вяртанне РБ  
да халоднай вайны з Захадам. Як  
прыклад, словаў кірауніка аўст-  
рыйскага МЗС: «Еўрасаюз павінен  
вельмі актыўна заняцца сітуацы-  
яй у Беларусі і будучай формай  
адносін Брусаю з Мінском. Мы  
не хочам ізалаўць Беларусь, але  
будзем настойваць на выкананні  
дэмакратычных каштоўнасцяў».  
Гэта штурхает Мінск у абдымкі  
Масквы, аднак новы фармат ад-  
носін тут пакуль не зразумелы.

## ЯНЫ ПРА НАС: ЗАМЕЖНАЯ ПРЭСА ПРА БЕЛАРУСЬ

**4** снежня жыхары Беларусі назіралі нешта  
беспрэцэдэнтнае: дзяяці кандыдатам у  
прэзідэнты ад апазіцыі дазволілі крытыкаў  
Лукашэнку ў прымым эфіры дзяржаўнага  
тэлебачання. Але дэмакратычны «прапавет»  
апынуўся толькі чарговым блефам Лукашэнкі ў  
яго гульнях, дзе ён закідвае вудачку для Масквы.  
У апошнія гады Лукашэнка сварыца з Крамлём,  
і ягоны галоўны сродак абароны — высілкі  
зблізіцца з Захадам. Відавочна, реальныя наме-  
раў увесці дэмакратыю ніколі не было. Усё гэта  
было толькі пантамімай, закліканай прымусіць  
Расію да перамовакі. Пасля таго, як дамова  
была дасягнутая, Лукашэнка, не саромеючыся,  
задушыў апазіцыю.

«The Time» (ЗША)

Пасправаваўшы ўсе магчымыя сродкі для  
дэмакратызацыі Беларусі, ЕС вымушаны  
признаць, што яго дзеянні поспеху не маюць.  
Як далей выбудоўваць адносіны з гэтай краінай,  
яшчэ павінна вырашыцца, але ўжо цяпер неаб-  
ходна зноў увесці супраць Лукашэнкі санкцыі,  
якія былі адменены год таму.

«Frankfurter Allgemeine» (Германія)

Выход людзей — сур'ёзны званок для ста-  
блізіцца з Захадам. Пакуль Лукашэнка гэтага  
не разумее. Як гісторык, ён павінен памятаць,  
што некаторыя палітыкі, якія адчуваюць сваю  
палітычную смерць, пачынаюць адкручваць  
гайкі і праводзіць лібералізацыю. У выпадку з  
Лукашэнкам хуткім часам лібералізацыі ў краі-

не чакаць не варта. Курс застаецца ранейшы.  
Беларусь уступае ў 4-ю пяцігодку Лукашэнкі  
расколатай, якія ніколі раней. Нічога добрага  
чарговы тэрмін Лукашэнкі для Беларусі не насе.

«Рэгіён» (Расія)

Спадар Лукашэнка зараз можа меркаваць,  
што ў яго атрымаецца абаварціцца на Маскву,  
якая абвісціла разгон дэмантравальны «унутранай  
справай Беларусі». Але заходнія ўрады павінны  
зрабіць так, каб ён заплаціў высокі кошт за свае  
паводзіны. Санкцыі супраць спадара Лукашэнкі  
і яго бліжэйшых саўдзельнікаў павінны быць ад-  
ноўлены і ўзмоцнены... Падзеі ў Беларусі даюць

прэзідэнту Бараку Абаме шанец праверыць, ці  
не распаўсюджваецца «перагрузка» ў адносін-  
нах паміж Масквой і Вашынгтонам таксама на  
Беларусь. Крэмль мае досыць уласных падставаў  
не любіць містэра Лукашэнку. Магчыма, нады-  
шоў момант заахвочыць урад Уладзіміра Пуціна  
адмовіцца ад сваіх імперыялістычных амбіций  
у рэгіёне і дапамагчы ў ізаляцыі рэжimu, у якім  
даўно наспелі змены.

«The Washington Post» (ЗША)

Рэакцыя кірауніцтва Польшчы і Літвы — гэтыя  
краіны гучнай іншых заклікаў да вываду Бе-  
ларусі з расійскай арбіты, — характарызуецца  
адным словам «шок».

«The Wall Street Journal» (ЗША)



ЦІКАВА

# ЗААКІЯНСКІ ВЫРАЙ

## ЦІ ВАРТА НЕ ВЯРТАЦЦА З АМЕРЫКІ?

Марыя МАРТЫСЕВІЧ

**З верасня па лістапад**  
**2010 года Марыя**  
**Мартысевич знаходзілася**  
**у ЗША па запрашэнні**  
**Дзярждэпартамента як**  
**удзельніца Міжнароднай**  
**пісьменніцкай праграмы**  
**Універсітэта Аявы (горад**  
**Аява-Сіці, штат Аява).**  
**Праграма ўключала супраць**  
**з літаратарамі большым**  
**30-ці краін свету, а таксама**  
**з дзеячамі амерыканскай**  
**культуры і адкукацыі, і дала**  
**магчымасць павандраваць па**  
**ўсёй краіне. Пра яе ўражанні**  
**ад паездкі чытаце ў «НЧ».**



Маленкія дзеңі не думаюць пра смерць, але дасканала абазнаныя ў параметрах раю. Калі мне было адзінаццаць, мой дзіцячы рай меў выглед вялікага кінатэатра, дзе зранку да вечара круцілі дысненскія фільмы, раздаючы гледачам кока-колу, бананы, чыпсы і смачныя шакаладныя батончики «Марс», «Снікерс», «Твікс». Толькі ў такіх умовах я — тыповы дзіцёнак дзеяностых — магла б сцвярджаць: я аблалотна шчаслівая.

І калі некалькі месяцаў таму я ўпершыню ў жыцці трапіла на борт трансатлантычнага авіялайнера, салон якога памерамі і будовай да боло нагадваў залу мінскага кінатэатра «Беларусь», я злёгку запанікала. Асабліва калі на экраныках перад намі сталі паказваць рознае кіно, сподардэсы началі разліваць напоі і раздаваць пасажырам іх законны снэк — чыпсы і снікерсы. Траба яшчэ дадаць, што самалёт авіакампаніі «Юнайтэд» накіроўваўся ў Злучаныя Штаты Амерыкі.

Менавіта тады ў мене ўзнікла адчуванне, якое так і не развеялася за тры месяцы знаходжання ў ЗША: Амерыка — гэта беларускі рай дзеяностых.

І тым больш напрыканцы 2010-х мене здаваліся дзіўнымі абставінамі, пры якіх мне даводзілася ад'язджаць на маю кароткую стажыроўку.

### «Што вы пакідаць у Беларусь?»

Па-першае, я, у парадку выкладзенні, была адзінай грамадзянкай Беларусі ў веку да 60-ці гадоў, якую

у той ліпеньскі дзень выдалі візу. Астатнія мае равеснікі змушаныя ездзіць па амерыканскія візы ў суседнюю краіну, дзе ў праве на ўезд у ЗША ім найчасцей адмаўляюць. Адмаўляюць, які сцвярджаетца, тым, каго падаразоўць у жаданні застацца. Але гэта спрацоўвае наадварот. Для большасці маіх равеснікаў з Беларусі, якім пашчасціла атрымаць візу ў ЗША, сам факт выдачы стаў дастатковай прычынай невяртання і згоды на нелегальны статус: другі раз не пусцяць.

Пенсіянеры у консульстве ў Мінску таксама пададзівалі. «Якая рухомая і нерухомая маё масіцы вы пакідаць у Беларусь?» Пераліканыя, што іх могуць не пусціць праведаць дзяцей і ўнікаў, тყыя ліхаманкава казыралі «жыгулямі», кватэрамі, дачамі...

«Што я ім скажу? — з жахам ціміла я, — бо наўрад ці тут усур'ёз прымуць тое, што мене сапраўды тримае ў Беларусі. Хутар!!! Ура: на мене запісаны дзедавы хутар! Трэба толькі правильна сформуляваць па-англійску: «гектар зямлі з фермерскімі пабудовамі...» Але маё запрашэнне апынулася надта аўтарытэтным, каб справа дайшала да такіх роспытаў.

Па другое, калі стала вядома пра мой хуткі ад'езд, сябры папрасілі вярнуць пазыкі. Тон некаторых развітванияў нагадваў пахаванне жыўцом. Чорт, няўжо адтуль сапраўды ніхто-ніхто не вяртаецца?

У сувязі з гэтым я выграшыла: перад тым, як размаўляюць пра культуру ды географію ЗША ці лад жыцця амерыканцаў, неабходна і карысна адказаць грамадзянам краіны Беларусь на пытанне, якое іх насамрэч хвалюе: ці варта не вяртацца з Амерыкі?

### «Свабода вядзе да таго, што няма свабоды!»

Яшчэ задоўга да магчымасці пабачыць жыщё ў ЗША на ўласныя вочы, я заўважыла, што ўяўленні шараговага беларуса пра гэту далёкую краіну фармуюцца дзвюма супяречлівымі візуальнымі крыніцамі: масавым амерыканскім кінематографам і прафагандыстычным ролікам дзяржаўнага тэлебачання. Прыйгмі візэрункі Амерыкі ў кожнай з іх розніца настолькі, што шараговы беларус перакананы: адна з крыніц бязбожна хлусіць.

Насамрэч, як мене здаецца, хлусіць абедзве крыніцы, але кожная — па-боску. БТ не робіць нічога іншага, апроч перакладу воскрасаціяльных ролікаў, датычных праблемаў амерыканскага грамадства, якіх (праблемаў і адпаведна — ролікаў) ніяма: дэградація чорнага насельніцтва ў трушчобах вялікіх гарадоў, недаступная медыцына, страляніна ў сярдніх школах і перыядычныя экспартныя войны за нафту і спрэвайдлівасць. Але ўнутры амерыканскай крытыкі ўласных заганаў, скіраваная на абуждэнне свядомасці сытага і ўсім задаволенага насельніцтва, аўтаматычна ператвараецца ў «Іх нормавы», трапляючы ў БТшную сетку вяшчання.

Штотычыцца прадукцыі Галівуду, то, як ні сумна гэта гучыць, яе



стваральнікам увогуле не да нас: наша захапленне «амерыканскай марай» — пабочны эффект іх кінематографу. Мэта гэтага бізнесу, як правіла, — прадаць фільм, у якім сярэдняму амерыканцу пакажуць жыщё, прыўкуснічае за яго штодзённасць. Героі там амаль абавязковы будуть прывабнымі і паспяховымі, горад — вялікім, свет — вишэйшим, гатлі — піццозаркавымі, машыны — дарагімі, а жыщё — бестурботным. Міжтым, які паказвае досвед, дэкарацыі таго ж фільма «Гермінтар» — гэта і ёсць сапраўдная Амерыка.

Год таму я паглядзела камедыю «Зомблэнд» рэжысёра Дэвіда Фінчара. Яго першы нашумелы фільм — «Байдоўскі клуб» паводле раману Чака Паланіка, яго апошні нашумелы фільм — «Сацыяльная сетка», паводле гісторыі стварэння рэсурсу «Файсбук». А вось «Зомблэнд» прайшоў амаль незаўважаным, магчыма, праз спецыфіку жанру.

«Гэта фантастычны фільм пра тое,

што Амерыкі большняма, бо амаль усе жыхары краіны ператварыліся ў зомбі», — пераказаў я сутнаць фільму двум амерыканскім пісьменнікам, якія яго не бачылі. «Чаму фантастычны? — смяюцца тыя. — Гэта чыстая праўда: амаль усе амерыканцы — зомбі».

Якія дзіўна гучыць, менавіта беларусы, «замбаваныя» прапагандай БТ, — патэнцнай ішчаслівія грамадзяніне заходняга свету. ЗША і сапраўдырай, калі ўсё, для чаго ты прыйшоў у на зямлю, — спажыванне. Но нават у насельніцтвах самых страшных трушчобаў з задавальненнем першасных патрэбай чалавека ўсё ў парадку: ім хапае чаго есці, піць, яны (збольшага) маюць дзе спаць і размнажацца.

Цяжкасці пачынаюцца далей, калі падключаютца другасныя патрэбы: адкукацыя, падарожжы па свеце, статус у грамадстве, цікайнасць чытаць кнігі і хадзіць у музеі ды музік-холы. І — самае страшнае — пошуку адказу на пытанне: «Для чаго я жыву?» Тады быццё амерыканцам выяўляецца менш праблемным за быццё кімсьці іншым. «Амерыканская свабода — гэта брэнд, — дзеліцца сваімі бязрадаснымі назіраннямі мой сябар-амерыканец, — але ва ўмовах, калі большасць маіх суптрамадзянін не навучаная думаць, поўная свабода прыводзіць да таго, што няма нікай свабоды. Зірні хаця б на ЗША з 2000-га па 2008 год, калі мы двойчы выбраўлі празідэнтам малод-

штадзенія па ўніверсітэцкіх гара-дах. Адсутнасць грошай на здаро-ву ёжу і вышэйшую адукцыю ў ЗША — рэчы ўзаемавязаныя. У жоўтай прэсе часта з'яўляюцца кур'ёзныя зацемкі пра тое, што падчас рэканструкцыі амерыканскіх стадыёнаў месцаў на трибунах меншае, бо павялічваюцца памеры крэслаў. Пра амерыканскія тэатры такай інфармацыі не паступае.

Але худы ты ці тоўсты, высокі ці нізкі, лысы ці валасаты, носіш акуляры ці не — навакольныя людзі не пададуць выгляду, што з табой «нешта не тое». На прыподы-нае амбэркаванне фізіялогіі тут негалоснае табу. У гэтым плане ў Амерыцы значна лягчэй існуваць не тое, што інвалідам-вазочнікам ці людзям з нетрадыцыйнай арыентацыяй, а і проста асобам з нестандартнай зневнасцю. За тры месяцы я (больш за 80 кг. вагі) ні разу не пачула пра сябе здзеклівае «карова» — ані ў грамадскім транспарце, ані ад п'янага пісьменніка на літаратурнай імпрэзе. У Амерыцы я пераканалася, што над палітычнымі ці эканамічны-мі фактарамі эміграцыі з Беларусі дамінуе піхалагічны фактар: беларусу, які хоць неяк вытыркаецца з пракрустова ложку грамадскіх уяўленняў пра норму, хочацца проста жыць у частцы свету, дзе «не такія, як усе» маюць рэальны шанец «людзьмі звацца».

**«Фаст-фуд — адзінай радасць бедных»**

Творы шматлікіх літаратур свету ўклічоўваюць у сябе аповеды пра чароўнае ператварэнне людзей у свінняў. Пра гэта мы можам прачытаць у «Вандроўках Сіндбада-Марахода» і «Адысеі» Гамера. Такую метамарфозу суправаджвае не толькі фізічнае атлусценне, але і маральнае падзенне: ежа — адзінае, пра што здатны думаць свінні-пярэваратні. Гэтыя сюжэты мімадзізь лезуць у галаву, калі ўжывую бачыш хваравіта тлустых людзей на вуліцах амерыканскіх гарадоў. Асабліва шмат іх заўважаеш у Сэрыцы Радзімы — «мілай сталіцы Вашынгтоне», куды з'яжджаюцца турысты з усіх штатаў.

Першая лэдзі краіны падцягнутая і энергічная Мішэль Абама вызначыла атлусченне — і найперш атлусченне дзяцей — адной з галоўных праблем сучаснай Амерыкі. Беларускі сацыёлаг Ален Гапава, жыхарка ЗША з 10-гадовым стажам, з сумам значае: «Фаст-фуд — гэта, на жаль, адзінай радасць бедных амерыканцаў». Тых, якія не па кішэні якасныя прадукты, падарожжы, фітнэс. Адмысловай пародыяй на здаровы лад жыцця выглядаюць крамы, дзе прадаюць танную спартовую вопратку XXXXL памеры.

Але не ехаць у Амерыку толькі таму, што за паўгода цябе там абавязковы разнясе на дваццаць кілаграмаў, — бэздury: варта памятаць, што Сіндбад і Адысей не паддадзіся чарам і ва ўсіх сэнсах засталіся людзьмі. У ЗША сапраўды можна пабачыць шмат нездарова тлустых абывальцаў. Але стройных спартыўных амерыканцаў можна пабачыць значна болей. Асабліва на такіх людзей шчасліца мнене: я зблъшлага

вандравала па ўніверсітэцкіх гарадах. Адсутнасць грошай на здаро-ву ёжу і вышэйшую адукцыю ў ЗША — рэчы ўзаемавязаныя. У жоўтай прэсе часта з'яўляюцца кур'ёзныя зацемкі пра тое, што падчас рэканструкцыі амерыканскіх стадыёнаў месцаў на трибунах меншае, бо павялічваюцца памеры крэслаў. Пра амерыканскія тэатры такай інфармацыі не паступае.

Думаю, гэтае назіранне пракаце для ўсіх ўсходніх народаў, і пагатоў яно пракаце для беларусаў. Амерыка як філософія — гэта найперш пазітыўнае стаўленне да жыцця, а яно — унутры цябе і цалкам магчымае без самой Амерыкі навокал. Працяг будзе

## ▶ МУЗЫЧНЫЯ ВЫНІКІ

# КОНТУРЫ НАДЗЕІ ЗА СМУГОЙ ПЕСІМІЗМУ

Анатоль МЯЛЬГУЙ

**Перад тым, як сесці за напісанне матэрыялу па выніках мінулага 2010 музычнага года, зазірнуў у запісы, што сталі асновай папярэдняга выніковага артыкула «Год 2009: Сутаргі культурнага каланіялізму». І здзівіўся: многія тэндэнцыі ў нацыянальным рок-руху захаваліся, шмат якія тэндэнцыі, асабліва негатыўныя, узмацніліся. Аднак падстай для аптымізму ўсё ж не зменышлася. Чаму так? Папросту пазітыўныя з'явы з нашага музычнага жыцця, як і ўсё сапрауднае мастацтва, сталі больш асцярожнымі, выглядаюць больш сціплымі, быццам баяца сурочыць саміх сябе і сваю місію ў цяперашній культурнай прасторы Беларусі. Ад гэтага іх важкасць не змяншаецца: хто хоча, няхай пабачыць і ўсвядоміць.**

Ужо другі год даводзіцца канстатаваць тое, што айчынны рок-рух фактычна функцыянует без «каманднага складу» — гуртоў першага эшалону. На гэтую акалічнасць я звязтаў увагу раней, таму дам кароткае разюмэ: утакой з'яве няма нічога страшнага, як і ў тым, што ролю «валадароў думак» цяперашніх прыхільнікаў рок-музыкі займаюць рускамоўныя калектывы. Так, яны могуць збіраць нават Палац спорту ці КЗ «Мінск», але іх поспех да гэтага часу вымярае ў паводле далёкіх ад мастацтва крытэраў. Як бы там ні было, гэтыя каманды ствараюць канкурэнтнае асяроддзе, актыўніцца ўзмаганне» за слухачоў, вымушаюць шукаць новыя формы ў прасоўванні свайго прадукту.

Мінулы год быў адзначаны даволі маштабнымі канцэртамі і выданнем альбомаў рускамоўных гуртоў «Без билета», «J-Mors» і «Ляпис Трубецкі», якія шырокай рэкламаваліся ў афіцыйных сродках масавай інфармацыі. Праўда, там ні слова не казалі, ці з'яўляюцца тыя творы ўкладам у сучаснае нацыянальнае мастацтва, ці будуць іх слухаць праз год. Відавочна, што гэтае пытанне, як правіла, выносіцца за рамкі мастацкай вартасці твораў такіх гуртоў.

Затое амаль ніхто са штатных крытыкаў гэтых СМІ не адзначыў тэхнічна і выкананічна дасканалы альбом гурта «Маўзэр» «PORNA», выданне якога стала сапраўдным прарывам для ўсёй айчынай рок-культуры. Застаўся за межамі ўвагі і альбом гурта «Мутнаевока» «Пошли гламур», які абвясціў



прэзентацыі дыска ў канцэртнай зале «Мінск».

Дарэчы, гэту прэстыжную канцэртную пляцоўку мог бы з поспехам асвойваць і яшчэ адзін выкананіца — Зміцер Вайцюшкевіч, які ў гэтым годзе выдаў першы ў сваёй дыскографіі канцэртны альбом «Беларуская песня» на вершы Уладзіміра Караткевіча. Анонсаваны канцэрт-прэзентацыя «Беларуская песня» ў Палацы чыгуначнікаў засведчыў, што Зміцер і яго гурт «WZ-Orkiestra» пад сілу збіраюць і самія вялікія аўдыторы. Зразумела, пры больш шчыльнай рэкламе і паставленні наўнікі «разынка» у канцэртных праграмах артыста. Песні Вайцюшкевіча зала спявае з выкананіцамі вельмі ахвотна, таксама актыўна набывае ўсе дыскі, на якіх багата дыскографія Зміцера.

Задзіўляе, з'яўляючыся на айчыннай сцене праекта «У нескладавае», удзельнікі якога выказалі прэтэнзіі стаць, прынамсі, вядомымі не толькі на радзіме, але і ў суседній Расіі. Матэрыяльныя пашверджаннем намераў стаў першы аднайменны альбом «У нескладавае», выдадзены кампаніяй «VEST-RECORDS». Пакуль пра новы дыск можна казаць як пра першую спробу ініцыятараў праекта Рамана Арлова і Вадзіма Марголіна стварыць варты канкурэнтны прадукт, запатрабаваны і ў Беларусі, і ў Расіі. Для гэтага былі выпрабаваны ўсе сродкі: запаміналыя мелодыі, лёгкія поп-рокавыя аранжыроўкі, зразумелыя тэксты. Але чаканага выніку ўдзельнікі «У нескладавае» ў гэтым годзе пакуль не атрымалі. А гэта значыць, што ў наступным годзе давядзенца больш актыўна заняца аранжыроўкамі песьні, а таксама стварэннем арыгінальных гукавых канцепцый гурта. Якраз арыгінальнасці і не хапае «У нескладавае» для реалізацыі сваіх асветных памкненняў у суседніх краінах.

2010 год стаў знамянальным і тым, што многія беларускія выкананіцы рэалізавалі свае даўнішняе навучальныя праекты. Так, лідар гурта «Стары Ольса» Зміцер Сасноўскі прэзентаваў сваю грунтуючу «Гісторыю беларускай музычнай культуры». Ад старожыннасці ад канца XVIII ст., у якой ім выкладзены ўнікальныя гістарычныя матэрыялы пра генезіс старадаўніх музычных інструментаў, звесткі пра першых кампазітараў, якія працавалі на тэрыторыі Беларусі, пра знайдзеныя музычныя зборнікі часоў ВКЛ і Рэчы Паспалітай. Відавочна, Зміцер вырашыў падзяліцца сваімі гістарычнымі знаходкамі з чытачамі, даць падставу для раздуму даследчыкам айчыннай музычнай культуры.

Пашырах Сасноўскага рушылі вядомыя калекцыянеры музычных інструментаў, рок-бард Ярош Малішэўскі і Аксана Спрынчан. Яны прапанавалі юным чытачам яшчэ адзін музычны фаліант — паэтычны даведнік «Незвычайная энцыклапедыя беларускіх народных інструментаў», які можна

выкарыстоўваць на ўроках музыкі ў пачатковых класах. Дарэчы, менавіта выкладчыкам і выкананіцамі адрасуецца і іншыя музычныя выданні — праект «Дзіцячы альбом» з фальклорнымі спевамі ад барда Зміцера Сідаровіча і спявачкі Таццяны Матафонавай. Пад іх кіраўніцтвам вядомыя беларускія песні спяваюць Адась Матафонава і Тамаш Сідаровіч. Іх выкананіцы запал, звонкія галасы зрабілі «Дзіцячы альбом» галоўным дзіцячым метадалагічным выданнем гэтага года. Цяпер спраўва за распаўсюджваннем дыска ў школах, для якіх і быў задуманы праект. Не будзем перабольшваць магчымасці ў гэтай галіне прыватных асоб, але вельмі важна тое, што такія выданні можна цяпер замовіць у крамах і выкарыстоўваць на ўроках спеваў.

Па волі лёсу цэлы год давялося адсочваць працу айчынных FM-радыёстанцый: за слуханнем добрай музыкі хутчэй бяжыць час, да таго ж можна зрабіць нейкія вынікі адносна тэндэнцый у беларускім эфіры. Зноў даводзіцца канстатаваць, што беларускія радыёстанцыі толькі намінальна можна лічыць беларускімі: амаль ніхто з іх ды-джэй не вытрымлівае 75-працэнтную квоту на беларускую музыку. Зноў жа, беларускамоўнай музыкі ў FM-эфіры гучыць катастрофічна мала.

Многія радыёстанцыі робяць ўсё магчымае, каб «беларуская музыка» гучала ў эфіры без беларускай мовы. Асабліва шчыруюць ды-джэй «Radio-BA 104,6», якія прайграюць музыку беларускіх гуртоў толькі на англійскай мове. Прааналізаваўшы трэк-ліст гэтай радыёстанцыі, можна зрабіць выніку, што «Крамы» і дуэт Аляксандра і Констанціна — цалкам англамоўныя выкананіцы. Што казаць, калі песню «Бывайце здаровы!» Зміцера Вайцюшкевіча з праекта «Bella Ciao!» — «Бывайце здаровы!» на «Radio-BA 104,6» трансліююць толькі на італьянскай мове, хоць гэта італа-беларускамоўная кампазіцыя! Праўда, такія вынікі не заўсёды стаюць вады: на ўсіх хвалях зредку можна пачуць нешта на роднай мове. Вось нават «Мелодыя Века» началі трансляваць не толькі «Песняроў» ды «Верасоў», але і песні «Крамы», каверы гурта «P.L.A.N.», Юрыя Несцяранкі і Пятра Ялфімава. Выключенні сведчаць якраз пра тое, што на праблему «75-працэнтной квоты на беларускую музыку» стараючыя забыцца, каб не турбаваць сябе лішнім клюпатам.

А вось піянеры і лідары ў трансляцыях беларускай музыкі — «Аўтарадыё-105,2» — ужо часцяком стаўляюць вуха аднатаўпінім музычнымі сэтамі. Асабліва, пяцігадовай даўніні: «Цмокі» — «Дзеці», «Імпэт» — «Зусім не проста», «Крамы» — «Дай мне шанец»... Вядучым можна было б «красквеціць» стылістычную палітру станцыі, пачаўшы трансляваць лепшыя песні беларускіх бардаў, айчынную медыяўальную музыку. Менавіта так і робіць у рамках праекта «Простыя слова» на «Аўтарадыё-105,2» вядучы Зміцер Вайцюшкевіч. І яшчэ адно пажаданне ўлюблёнай станцыі: рабіць святочныя музычныя падборкі, напрыклад, да свята Божага Нараджэння ці на Вялікдзень. У беларускіх выкананіцца запашана столкі святочнай тэматычнай музыкі, што ёй можна ўпрыгожыць трэк-лісты на адной беларускай FM-радыёстанцыі. Дай Божа, каб у наступным годзе так і здарылася!

## ФЕЛЬЕТОН

## ЯК ГАЛАСАВАЦЬ ПРЫ «ТАЛКОВАЙ ДЭМАКРАТЫ»

Лёлік УШКІН

**Надышоўшая эпоха «талковай дэмакраты», напэуна, патрабуе новай легітимнай базы. Вось як магла б выглядаць новая рэдакцыя Закона аб выбарах прэзідэнта.**

**Артыкул 1.**

Прэзідэнт абраеца прэзідэнтам на аснове агульнага, роўнага выбарчага права пры тайным галасаванні.

**Артыкул 2.**

Прынцыпы правядзення выбараў

Выбары прэзідэнта з'яўляюцца свабоднымі. Прэзідэнт сам вырашае, калі яму прагаласаваць — да абеду або пасля. Ніхто не мае права прымусіць прэзідэнта не прагаласаваць за прэзідэнта. У выбарах не ўдзельнічаюць прэзідэнты, якія прызнаны судом непрацаздольнымі, знаходзяцца ў месцах пазбаўлення волі або пад следствам. Не дапускаецца дыскрымінацыя прэзідэнта па полу або расе.

**Артыкул 3.**

Арганізацыя выбараў

Для арганізацыі выбараў вы-  
клікаецца Ліда.

**Артыкул 4.**

Галоснасць пры падрыхтоўцы і правядзенні выбараў

Сродкі масавай інфармацыі асвятляюць слова Ліды пра тое, што выбары арганізаваны на высокім узроўні і на іх запрошана дэлегація назіральнікаў ад СНД.

**Артыкул 5.**

Права вылучэння кандыдатаў у прэзідэнты

Кандыдаты на пасаду прэзідэнта вылучаюцца не менш чым адным прэзідэнтам.

**Артыкул 6.**

Сродкі на выбары прэзідэнта

Расходы, звязаныя з падрыхтоўкай выбараў, аплаучаюцца за кошт дзяжурнага кредиту МВФ, узялага на правядзенне лібералізаціі эканомікі.

**Артыкул 7.**

Адказнасць за парушэнне заканадаўства аб выбарах прэзідэнта

Бандыты і дыверсанты, якія перашкаджаюць свабоднаму выяўлению права прэзідэнта абраць і бысь абраним прэзідэнтам, нясуць адказнасць як арганізаторы масавых беспарядкаў. Прэзідэнту забараняецца заклікаць да байкоту выбараў прэзідэнта.

**Артыкул 8.**

Прызначэнне выбараў прэзідэнта

Выбары прэзідэнта прызначаюцца на перыяд паміж Дажынкамі і хакейным турнірам на прызы прэзідэнта.

**Артыкул 9.**

Камісія па выбарах

Для падрыхтоўкі і правядзення выбараў ствараецца камісія па выбарах у адной асобе (гл. артыкул 3).

**Артыкул 10.**

Паўнамоцтвы камісіі

Камісія рэгіструе прэзідэнта. Падводзіць вынікі яго галасавання і інфармуе СМИ, каб яны пісалі: «Выбар зроблены. Усе на выкананне плану пяцігодкі!»

**Артыкул 11.**

Спіс прэзідэнтаў, якія маюць права ўдзельнічаць у выбарах прэзідэнта

Спіс прэзідэнтаў складаецца Лідай. У спіс прэзідэнтаў уключаюцца ўсе прэзідэнты, якія дасягнулі да дня выбараў 18 гадоў. Кожны прэзідэнт мае права напісаць скаргу ў суд у выпадку, калі яго не ўключылі ў спіс.

**Артыкул 12.**

Ініцыятыўная група па вылучэнню прэзідэнта

Па ініцыятыве прэзідэнта ствараецца ініцыятыўная група па яго вылучэнню на пасаду прэзідэнта. Спіс групы падаецца Лідзе, якай рэгіструе яе і выдае яе сябрам спецыяльных пасведчаній на збор подпісаў. Падпісваць лісты маюць права прэзідэнты. Калі прэзідэнт падтрымлівае прэзідэнта, ён павінен указаць у лісте сваё прозвішча, дату нараджэння, нумар паштарту. Падпісныя лісты аддаюцца Лідзе. Падпісныя лісты, на якіх выяўленыя фіктыўныя подпісы прэзідэнта, подпісы аднаго і таго ж прэзідэнта, ліцаца нецправадыннымі.

**Артыкул 13.**

Перадвыбарчая агітация

Прэзідэнту надаецца права ўсебакога аблекавання сваёй выбарчай праграмы, будзь у якой форме (за абедам, на прыродзе, у сямейным коле, у душы). Камісія па выбарах павінна садзейнічаць правядзенню такіх мерапрыемстваў. Агітация ў дзень выбараў не дапускаецца.

**Артыкул 14.**

Бюлетэн для галасавання

У бюлетэні уключаюцца ўсе прэзідэнты

дэйнты — кандыдаты на пасаду прэзідэнта.

**Артыкул 15.**

Час і месца для галасавання

Галасаванне прэзідэнта праводзіцца ў дзень выбараў з 7 да 22 гадзінай на выбарчым участку.

**Артыкул 16.**

Арганізацыя галасавання

Галасаванне адбываецца ў спецыяльных памяшканнях у кабінах для тайнага галасавання. Прэзідэнт галасуе за сябе асабіст. Галасаванне ў іншых асобабуй не дапускаецца. Запойнены бюлетэн прэзідэнтапускае ў скрыню для галасавання.

**Артыкул 18.**

Падлік галасоў

Скрыня для галасавання ўскрываецца камісіяй пасля заканчэння галасавання. Камісія ўстанаўлівае наяўнасць прэзідэнцкага бюлетэня і заносіць яго дадзеня ў пратакол. Пратакол падпісваецца Лідай.

**Артыкул 19.**

Другі тур галасавання

Калі прэзідэнт не набраў патрэбнага голасу, адбываецца другі тур. Абраним лічыцца прэзідэнт, які ў другім туре атрымаў больш за палову голасу.

# бібліятэка ў тваёй хаце 10 гадоў у сеціве

Аб'яднанне «Bialoruskie Towarzystwo Historyczne», Польша, 15–449, Беласток,  
вул. Пролетарская, 11. Рэгістрацыйны нумар: 0000100142

 **каминікат.org**  
Беларуская Інтэрнэт-Бібліятэка

6 000 кнігаў, газетаў і часопісаў • размовы пра культуру і літаратурныя радыёперадачы • навінкі выдавецкага рынку

**Новы Час**

Агульнапалітычна  
штотыднёвая газета  
Выдаецца з сакавіка 2002 г.  
Галоўны рэдактар  
Кароль Аляксей Сцяпанавіч

Зарэгістравана Міністэрствам інфармацыі РБ. Пасведчанне  
аб дзяржавнай рэгістрацыі № 206 ад 20 ліпеня 2009.

**ЗАСНАВАЛЬНИК:** Мінская гарадская арганізацыя  
ГА ТБМ імя Ф.Скарыны. Адрас: 220005, г. Мінск, вул.  
Румянцева, 13. Тэл.: 284–85–11.

**ВЫДАВЕЦ:** Прыватнае выдавецкае ўнітарнае прадпрыемства «Час навінаў». Пасведчанне №64 ад 12.01.2007 г.

**АДРАС РЭДАКЦЫІ ВЫДАЎЦА:**  
220113, г. Мінск, вул. Мележа, 1-1234.  
Тэл.: +375 29 651 21 12, +375 17 268 52 81  
novychas@gmail.com; www.novychas.org

**НАДРУКАВАНА** ў друкарні УП «Плутас-Маркет».  
г. Мінск, вул. Халмагорская, 59 А.  
Замова № 1323

Падпісана да друку 24.12.2010. 8.00.  
Наклад 6000 асобнікаў. Кошт свабодны.  
Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы дзеля палемікі, не падзяляючы  
пазыцыі аўтараў.  
Пры выкарстоўванні матэрыялаў газеты спасылка на «Новы Час»  
абязважальная.  
Рукапісы рэдакцыі не вяртае і не рэцензуе мастацкія творы.  
Чытальская пошта публікуецца паводле рэдакцыйных меркаванняў.